

Rovers in het vaarwater.

De VOC en de zeerovers van de Indische Archipel.

DE ZEE.

L. vincke boons Jn

Bram van den Hout

Tweede van der Helststraat 103-1

1073 AP Amsterdam

Tel: 0641542166

Bht800@student.vu.nl ; Bramvdhout@gmail.com

Vrije Universiteit

Faculteit der Geesteswetenschappen

Opleiding Geschiedenis (Master)

Begeleider: Prof. Dr. C.A. Davids

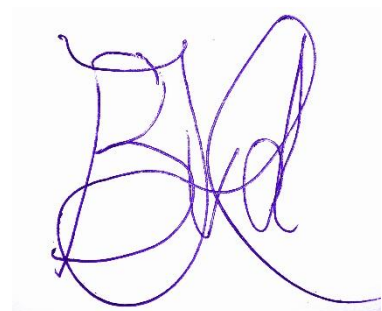
Tweede lezer: Prof. Dr. U. Bosma

Juli 2017

Ik verklaar hierbij dat deze scriptie een oorspronkelijk werkstuk is, dat uitsluitend door mij vervaardigd is. Als ik informatie en ideeën aan andere bronnen heb ontleend, heb ik hiervan expliciet melding gemaakt in de tekst en de noten.

Amsterdam 29/07/2017

(handtekening)

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, overlapping loops and curves, likely representing the initials 'BvH'.

Inhoudsopgave.

Inhoudsopgave.....	2
Inleiding - De geschiedenis tussen de Compagnie en zeerovers.	4
Hendrick Bruystens – Rijzende ster binnen de Compagnie.	4
Onderzoek naar zeerovers in de geschiedenis van de VOC.....	4
Legitimering van geweld op zee.	6
Zeeroverij: het vastleggen van een fenomeen dat niet vast te leggen is.	7
Zeeroverij in de geschiedwetenschap.....	8
Kwalitatief en kwantitatief onderzoek: The Embedded Case Study.....	10
Het uitoefenen van macht: de invloedssfeer.....	11
Op zoek naar sporen van zeerovers.....	14
Hoofdstuk 1 – Data.	16
Twee Archieven – Indonesië en Nederland.	16
Bronnenkritiek – De obstakels bij het gebruik van VOC-bronnen.	17
Een beter begrip van zeerovers.	18
Hoofdstuk 2 - De Compagnie versus de zeerovers.	20
Geweld op zee.....	20
De verovering van Makassar.....	23
Directe acties tegen zeerovers.....	24
Zeerovers straffen.	26
Zeeroverij als politiek wapen.	28
Een ingewikkelde relatie – de Compagnie en de zeerovers.	28
Hoofdstuk 3 - Een rechtszaak tegen zeerovers.....	30
Het document zelf.....	30
Wat kunnen wij hieruit opmaken?	31
De verdachten.....	31
In breder perspectief – Handel of Geweld?.....	34
Mensen als buit – Slavernij.	37
Een kleine rechtszaak te midden van miljoenen documenten.....	37
Hoofdstuk 4 – Interpreteren van data.	39
Locaties – Zeerover activiteit.	39
Jaren van activiteit.	49
Identificeren van zeerovers.	50
Zeerovers of militaire leiders?	55

Moderne zeerovers in de wateren van Indonesië.....	59
Wat datasets ons kunnen vertellen.	60
Conclusie.....	61
Literatuurlijst.....	66
Gebruikte archieven.....	66
Literatuur.	66
Websites.	68
Afbeeldingen.....	68
Bijlagen.....	70
Bijlage C - Transcriptie.	70
Bijlage D: Documentatie van de Datasets – ANRI en TANAP.....	76

Inleiding - De geschiedenis tussen de Compagnie en zeerovers.

Hendrick Bruystens – Rijzende ster binnen de Compagnie.

Het is April 1613 en de jonge Hendrick Bruystens komt als opperkoopman aan in Indië, waar hij begint aan een veelbelovende en succesvolle carrière bij de Verenigde Oostindische Compagnie (vanaf nu aangegeven als de Compagnie). In de jaren die volgden reisde hij door de Indische Archipel en maakte hij enkele belangrijke gebeurtenissen mee die de Compagnie zouden vormen. In 1615 reisde hij af naar de kust van Coromandel, tussen 1618 en 1619 was hij secretaris van de derde Gouverneur-Generaal Laurens Reael, en hij nam zelfs deel aan de verovering van Jakarta in 1619. Deze toch al indrukwekkende carrière zette zich voort: in 1620 werd hij vrijburger en bleef in Batavia, werd baljuw van Batavia van 1 juli 1620 tot en met 5 oktober 1621 om in 1623 schepen van de stad te worden. In juli 1629 werd deze succesvolle handelaar en ambtenaar onthoofd wegens zeeroverij.¹

Dat Bruystens schepen aanviel is niet verrassend: hij had namelijk in 1623, met toestemming van de Hoge Regering, met drie jachten jacht gemaakt op Portugese schepen. Hij had er zelfs een veroverd, en door het verkopen van de lading (152 pakken kleden en 200 slaven) was hij een rijk man geworden.² Maar Bruystens, een zeer succesvolle handelaar en belangrijk ambtenaar in dienst van de Compagnie, werd 6 jaar daarna onthoofd. Wat was er in de tussentijd gebeurd? Was Bruystens inderdaad een zeerover geworden, die zonder toestemming schepen aanviel? Viel hij de verkeerde schepen aan, of zelfs schepen van de Compagnie zelf? Of was hij in ongenade gevallen bij Jan Pieterszoon Coen, zoals de titel van een artikel uit 1935 suggereert?³ Wat de reden ook was, de Compagnie had bepaald dat Bruystens een zeerover was geworden. Dat zij deze jurisdictie had over (voormalige) dienaren is niet bijzonder, maar hoe wist de Compagnie deze jurisdictie uit te breiden naar alle zeerovers in haar domein, en zelfs daar buiten? En hoe legde de Compagnie vast wat werd gezien als zeeroverij? Veranderde dit naarmate dit domein groter en groter werd? Dit onderzoek probeert aan de hand van primaire bronnen van de VOC antwoord te geven op deze vragen.

Onderzoek naar zeerovers in de geschiedenis van de VOC.

Als alle nog bestaande brieven, papieren, verordeningen, statuten, contracten, verslagen, en andere soorten documenten van de Verenigde Oostindische Compagnie naast elkaar in één lange kast zouden worden gezet, zou deze kast enkele kilometers lang worden. Het Nationaal Archief in Den Haag heeft precies 1269,60 meter in bezit⁴ en het ANRI archief in Jakarta minstens 2,5 kilometer.⁵ Dan zijn er nog kleinere collecties in archieven verspreid over de hele wereld, zoals in Chennai (India)

¹ W. PH. Coolhaas, 'Een Indisch verslag uit 1631, van de hand van Antonio van Diemen', *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap. Deel 65* (1947) 203.

² H.E. Niemeijer, *Batavia. Een koloniale samenleving in de 17de eeuw* (Amsterdam 2012) hoofdstuk 6, 4^e bladzijde.

³ A. Hallema, "De lotgevallen van den opperkoopman-vrijburger Hendrick Bruystens van Gorcum en zijn conflict met den Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen. Een aanvulling op de jongste Coen-biographie, alsmede een bijdrage tot de geschiedenis der eerste vrijburgers in Ned. Oost-Indië, en tot die van de practijk der Indische strafwetgeving tijdens Gouverneur-Generaal Coen' *De Indische Gids* Vol. LVII No. 9 (1935).

⁴ <http://www.gahetna.nl/collectie/archief/ead/index/eaid/1.04.02> laatst bezocht op 22-02-2017.

⁵ <https://sejarah-nusantara.anri.go.id/> laatst bezocht op 22-02-2017.

en Kaapstad (Zuid-Afrika). In deze kilometers aan documenten zit een enorme hoeveelheid aan historische informatie over de Compagnie, waarmee uiteenlopende onderwerpen kunnen worden onderzocht. Maar de bronnen zijn niet altijd betrouwbaar, omdat het de houding, mening, en perceptie van de Compagnie weergeeft. Andere perspectieven, al dan niet tegenstrijdig, komen niet of nauwelijks voor in deze bronnen. Bij onderwerpen waar buiten de VOC-bronnen geen andere bronnen beschikbaar zijn is dit gevaar des te groter omdat het andere perspectief geen agency heeft. Zoals het bekende spreekwoord gaat: geschiedenis wordt geschreven door de overwinnaars. Zeerovers in de Indische Archipel lieten geen geschreven bronnen achter, en als ze dat al deden zijn die niet in significante aantallen overgebleven. Ook maakten zij zich schuldig aan een zware misdaad die door iedereen die hier slachtoffer van was geworden unaniem werd veroordeeld, namelijk zeeroof. Zij werden als misdadigers bestreden, gevangen, en bestraft waardoor zij niet tot deze groep van overwinnaars hoorden.

Figuur 1- Zicht op Batavia, met vele verschillende schepen.

De Compagnie was aan het einde van de 18e eeuw uitgegroeid tot dé machtigste staat in de Indische Archipel, maar haar aanwezigheid in het gebied begon als een handvol kleine expedities waarin enkele schepen havens in het gebied aandeden om te handelen. Gedurende haar machtsuitbreiding in het gebied kende de Compagnie vele gewelddadige conflicten, zo ook zeeroverij. Zelf deinsde de Compagnie ook niet terug voor het gebruik van maritiem geweld, maar toch werden zeerovers bestreden en vervolgd. Wat maakte het verschil tussen legitiem geweld en zeeroverij? Welke vormen van geweld werden door de Compagnie gezien als zeeroverij? Hoe ging de Compagnie om met zeeroverij, en veranderde deze houding gedurende de uitbreiding van haar rijk? Het antwoord op deze vragen is te vinden in de archieven van de VOC, die dankzij de bureaucratie van de Compagnie rijk aan informatie zijn. Toch is er nog weinig kennis over de zeerovers in de Indische Archipel, daarom wil ik met dit onderzoek de zeerovers in kaart brengen.

Deze vragen en problemen hebben geleid tot de onderzoeksvraag van deze scriptie:

“Welke vormen van maritiem geweld in de Indische Archipel van de 17^e en 18^e eeuw werden door de VOC als zeeroverij beschouwd en hoe ging zij daarmee om?”

Om deze vraag te beantwoorden moeten elementen individueel besproken worden: de deelvragen die hieruit voortkomen worden verspreid over vier hoofdstukken behandeld. Deze deelvragen zijn:

- Wat was de historische definitie van zeeroverij, en hoe past dit in een modern perspectief?
- Op welke manier bestreed de Compagnie de zeerovers?
- Hoe werden zeerovers bestraft?
- Welke factoren speelden een rol voor de Compagnie in het bepalen wat als zeeroverij werd gezien?
- Waar waren zeerovers actief?
- In welke jaren waren er het meeste zeeroveractiviteiten?
- Welke rol speelde de staat van de invloedssfeer van de Compagnie in het uitbreiden van haar jurisdictie en het aanpassen van de definitie van zeeroverij?

Aan de hand van primaire en secundaire literatuur wordt gezocht naar vormen van maritiem geweld dat door de Compagnie als zeeroverij werd gezien. Tevens wordt er gekeken naar de geschiedenis van zeeroverij en de Compagnie. Als er een debat is, zal dit onderzoek zich daarin proberen te plaatsen.

Legitimering van geweld op zee.

Handel en geweld gingen in de 17^e en 18^e eeuw vaak hand in hand: de Compagnie beveiligde zijn schepen met kanonnen tegen rovers en kapers, veroverde Malacca op Portugal om een handelspositie te krijgen op de Maleisische kust, en versloeg een Javaanse belegering van Batavia in 1628 waarmee de Nederlandse grip op Java verstevigde. Maar de Compagnie beging ook daden die tegenwoordig worden gezien als gewelddadig, onnodig, en onverdedigbaar. De meest beruchte hiervan is zonder twijfel de strafactie onder leiding van Jan Pieterszoon Coen op de Banda eilanden, waarbij ongeveer 15.000 mensen werden vermoord. Deze expeditie werd uitgevoerd omdat Coen de monopolie op de handel met deze eilanden, waar specerijen werden verbouwd, wilde verkrijgen. Deze extreme toepassing van geweld ten behoeve van handel werd gelijk veroordeeld door velen, ook door de Heren XVII. De toepassing van geweld was onevenredig aan het verkregen handelsvoordeel. De Portugezen, die in het begin van de 17^e eeuw de grootste concurrenten van de Compagnie waren, probeerden hun handelspositie met geweld te handhaven: gewelddadige gijzelingen, executies en kapingen zouden de Portugese handel moeten redden.⁶

Geweld op zee was een veelvoorkomend verschijnsel in de Indische Archipel, maar hoe werd onderscheid gemaakt tussen zeeroverij en legitiem maritiem geweld? Als sociale en culturele waarden veelvuldig worden overschreden, worden er wetten opgesteld om dit gedrag te voorkomen en te bestraffen. Daarom zijn contemporaine rechtszaken bij uitstek geschikt om te bepalen waar een overheid de lijn trok tussen goed en slecht. Aan de hand van rechtszaken en gebeurtenissen omtrent zeeroof en de Compagnie in de 17^e en 18^e eeuw zal worden onderzocht wat de Compagnie beschouwde als zeeroverij, hoe deze definitie werd gehandhaafd in haar domein, en hoe zeerovers vervolgd dan wel gestraft werden. Ook zijn moderne normen en waarden belangrijk, omdat met dit moderne 'venster' onrechtvaardigheden en geweld in voorvallen sneller gevonden kunnen worden. Dit leidt er toe dat het subjectieve narratief van de Compagnie kritischer kan worden bekeken.

Uit de gebruikte VOC-bronnen uit de 17^e en 18^e eeuw komt (vanzelfsprekend) een subjectieve uitleg van zeeroverij voor, die door de veranderende machtspositie van de Compagnie in de Indische Archipel beïnvloed werd en in rechtszaken werd vastgelegd. Moderne toeschouwers van deze geschiedenis zijn echter beïnvloed door moderne normen en waarden, en zij beschikken vaak

⁶ J. Parmentier, C.A. Davids, en J. Everaert, *Peper, plancius en porselein. De reis van het schip Swarte Leeuw naar Atjeh en Bantam, 1601-1603* (Zutphen 2003) 58.

over een betere en overzichtelijkere historische kennis. Hierdoor heeft deze groep mogelijk een andere opvatting over de legitimiteit van geweld dan de Compagnie. Door het combineren van zowel de historische als de moderne kijk op legitimering van geweld hanteert dit onderzoek een kritische blik en worden nieuwe inzichten toegepast op zeeroof en geweld onder de Compagnie. Dit leidt tot betere kennis over de wisselwerking tussen macht, geweld, en handel ten tijde van de Compagnie, maar ook voor deze wisselwerking in de moderne tijd omdat deze kwesties vandaag de dag nog steeds relevant zijn.

Zeeroverij: het vastleggen van een fenomeen dat niet vast te leggen is.

Om zeeroverij als historisch fenomeen te begrijpen, moet eerst worden gekeken naar de contemporaine juridische definitie van het woord. De Italiaanse advocaat en jurist Alberico Gentili (1552-1608) stelde *'Publica ergo esse arma utrinque oportet, et utrinque esse Principes, qui bellum gerant.'*⁷: oorlog moet aan beide kanten publiekelijk en officieel verklaard zijn, en door een soeverein worden aangestuurd. In zo'n oorlog waren beide partijen vrij om van elkaar eigendom (en dus ook schepen) te veroveren. Tegelijkertijd waren piraten volgens Gentili vijanden van iedereen, *'Piratae omnium mortalium hostes sunt communes'*,⁸ en konden zij daarom niet in staat van oorlog verkeren. Hieruit volgt dat piraterij dus per definitie nooit wettelijk is. Hier voegde de Nederlandse jurist Hugo de Groot (1583-1645) het volgende aan toe: *'There was no such thing as a lawful capture outside a state of war.'*⁹ Het veroveren van een schip en/of diens lading zonder toestemming van een soevereine staat is dus in contemporaine Europese ogen zonder twijfel zeeroverij. Maar dit hoeft niet te betekenen dat de andere partij (hetzij als zeerover hetzij als slachtoffer) hier hetzelfde over dacht. Wat voor de een (zwarte) misdaad kan zijn, kan voor de ander een normaal onderdeel van handel of zelfs een vrijheidsstrijd zijn. In deze scriptie heeft de term 'zeeroverij' daarom een veel bredere definitie dan die van Gentili en Grotius, omdat de gebruikelijke definitie geen rekening houdt met de niet-objectieve vervaardiger van bronnen. Politieke autoriteiten die vanaf land opereren (zoals de Compagnie) hebben veel meer macht om te bepalen wat als zeeroverij wordt beschouwd in vergelijking met groepen en personen die bij nomadische en/of minder sterke groepen of staten horen.¹⁰ Dit wordt versterkt doordat de Compagnie de meest machtige mogendheid in de Indische Archipel werd, en omdat er voor dit onderzoek alleen Compagnie bronnen worden gebruikt.

Zeeroverij heeft daarom geen universeel toepasbare definitie, want de definitie verschilt per tijdsperiode en per toeschouwer.¹¹ Om deze en bovenstaande redenen wordt in dit onderzoek gekeken naar wat de Compagnie als zeeroverij bestempelde. Dit betekent echter niet dat dit wordt als onlosmakelijk bewijs wordt gezien: met de subjectiviteit van de bronnen moet en zal altijd rekening worden gehouden. Hoewel dit betekent dat er op een anachronistische manier wordt gekeken naar een fenomeen dat zeer gegrond is in de historische context, is deze aanpak

⁷ Alberici Gentilis, *De Iure Belli Libri Tres*, Edi: Thomas Erskin Holland (Londen 1877) 13.

⁸ Gentilis, *De Iure Belli*, 21.

⁹ L. Benton, 'Legal Spaces of Empire: Piracy and the Origins of Ocean Regionalism', *Comparative Studies in Society and History* Vol. 47, No. 4 (2005) 705.

¹⁰ Jennifer L. Gaynor, 'Piracy in the Offing: The Law of Lands and the Limits of Sovereignty at sea', *Anthropological Quarterly*, Vol. 85, No. 3 (2012) 817.

¹¹ Jennifer L. Gaynor, 'Piracy in the Offing', 822.

noodzakelijk om de acties te identificeren en te waarderen. Hetzelfde telt voor de vervaardiger van deze bronnen, want alleen de houding van de Compagnie tegenover deze acties is terug te vinden. Dit laatste is een noodzakelijk kwaad, aangezien ik alleen Europese bronnen kan interpreteren, en daardoor alleen bronnen over zeeroverij uit Europees perspectief kan raadplegen. Tevens zijn veel van de zeerovers waar de Compagnie mee te maken had niet-Europees, hadden zij geen systematisch bestuursorgaan, of lieten zij geen schriftelijke bronnen achter.

Zeeroverij in de geschiedwetenschap.

In de afgelopen jaren is er steeds meer kritiek gekomen op de VOC-geschiedenis van Nederland: niet langer staan de letters VOC voor ondernemen, de Gouden Eeuw, en het grote Nederlandse imperium. Meer en meer artikelen en boeken wijzen recentelijk op de duistere kant van de Compagnie: slavernij, kolonialisme, uitbuiting, en corruptie. Hier kan zeeroverij aan worden toegevoegd, want in de geschiedschrijving is er nog te weinig aandacht besteed aan zeeroverij door de Compagnie en aan kritiek over meldingen van zeeroverij in de VOC-bronnen. Door stil te staan bij deze (wan)praktijken van de Compagnie nuanceren wij niet alleen het historisch besef van de geschiedenis van de Compagnie, maar krijgen wij ook een beter (en accurater) beeld van maritiem geweld, handel, en diplomatie in Zuidoost Azië. Ook wordt hiermee een stem gegeven aan 'people without history'¹² die onterecht weg werden gezet als zeerovers. Hoewel zij geen geschreven geschiedenis achter lieten droeg deze groep wel degelijk bij aan de geschiedenis, soms op zeer gewelddadige wijze, en waren niet altijd slachtoffer van de globalisering. Sterker nog, doordat deze zeerovers Europese schepen aanvielen forceerden zij zichzelf (onbewust) de Westerse geschiedenis in. In deze bronnen bevindt zich tevens unieke informatie over zeevolkeren, handelaren, vissers, en andere groepen waar geen tekstuele bronnen van zijn overgeleverd.

Veruit de meerderheid van publicaties over zeeroof in de Indische Archipel gaan echter over latere periodes. Jacob van Leur was een van de eerste, en zeker een van de belangrijkste historici die zich bezig hielden met een Indocentrische kijk op de geschiedenis van de Indische Archipel. Zijn werken bieden tegengewicht tegen de koloniale bronnen die een beeld van Westerse superioriteit schetsten. Pas na zijn dood (in 1942) kwamen met de vertaling van zijn werk in 1955¹³ zijn ideeën onder de aandacht van internationale historici, op wie hij veel invloed heeft gehad (getuige de vele malen dat zijn naam lovend wordt genoemd in vele andere werken, waaronder van Warren).¹⁴ Zijn onderzoek volgens de Weberiaanse methode naar de ontwikkeling van de Aziatische handel, de vorming van staten, en de gevolgen van komst van de Europeanen voor het gebied behandelde onderwerpen die pas 40 jaar na zijn dood door andere historici zouden worden opgepakt. Maritiem geweld was volgens van Leur een essentieel onderdeel van de handel in het gebied, en zelfs van de staten zelf. Hij maakte een duidelijk onderscheid tussen zeeroverij en maritiem geweld.

In de jaren 80 van de vorige eeuw ontstond veel debat over de rol en identiteit van zeeroverij in de Indonesische Archipel. Niet langer werd door historici zeeroverij gezien zoals de Europese koloniale machten dit zagen, of juist als een antikoloniale reactie. Zeeroverij werd uitgelegd volgens economische motieven, wat leidde tot onderzoek door sociaaleconomische en

¹² E.R. Wolf, *Europe and the People Without History* (London 2010) XXVI en 18.

¹³ J.C. van Leur, *Indonesian Trade and Society: Essays in Asian Social and Economic History / by J.C. van Leur* (Den Haag 1967).

¹⁴ Maar liefst twaalf keer in J.F. Warren, *The Sulu zone 1768-1898 : the dynamics of external trade, slavery, and ethnicity in the transformation of a southeast Asian maritime state* (Singapore 1981).

global history historici zoals James Francis Warren¹⁵ ¹⁶ en Anthony Reid.¹⁷ Zeeroverij is voor deze historici economisch gedrag, dat door de Compagnie niet als zodanig werd herkend. De pogingen van Nederland om in de 19^e eeuw deze zeerovers te onderdrukken, en het gebruik van de beschuldiging van zeeroverij, zijn door Esther Velthoen in haar PhD onderzoek breed uitgelicht.¹⁸

Maar de bovengenoemde historici richtten zich voornamelijk op de tweede helft van de 18^e eeuw tot en met ongeveer de Tweede Wereldoorlog. Was zeeroverij zo anders in de 17^e eeuw dat de bevindingen niet op deze eeuw kunnen worden toegepast? Want, zoals zal blijken uit de interpretatie van de datasets in hoofdstuk 4, waren gevallen van maritiem geweld dat door de Compagnie als zeeroverij werd bestempeld soms economische of politieke acties van staten in de Archipel. Maar juist omdat er weinig informatie over zeeroverij in de 17^e eeuw te vinden is, is dit onderzoek genoodzaakt om het perspectief van de Compagnie te gebruiken.

Natuurlijk werd er toen meer actie ondernomen tegen zeerovers omdat de Compagnie (en later de Nederlandse staat) de grootste, machtigste, en meest krachtige mogendheid in de archipel was. In het bronmateriaal bestaat weinig twijfel over wat zeeroverij behelsde omdat er maar één echte machtshebber in het gebied was. In tegenstelling tot de 17e eeuw hoefde er geen rekening meer worden gehouden met krachtige sultanaten, koninkrijken, of Europese staten (zoals Makassar, Bantam, Portugal, en Brittannië) die het bestaan van de Compagnie (of Nederlands-Indië) konden bedreigen. De Compagnie besloot welke handelingen werden beschouwd als zeeroverij, met als gevolg dat zeeroverij direct geïdentificeerd kan worden maar tegelijkertijd dat zeeroof door de Compagnie zelf (en dus in diens ogen niet verkeerd) moeilijker te vinden zijn.

Als het wel over de 17^e eeuw gaat, wordt er naar specifieke gebeurtenissen gekeken zoals de verovering van de Santa Catarina¹⁹ en de moord van Nederlandse 'piraten' door Portugal in Macau.²⁰ Comparatief onderzoek naar zeeroverij in de 17^e (en dus mindere mate de 18^e) eeuw ontbreekt, terwijl juist dit soort onderzoek veel kan bijdragen aan de geschiedwetenschap. Niet alleen worden zo unieke eigenschappen en gebeurtenissen gevonden, maar kan men tevens ontwikkelingen vinden die zeeroverij in het gebied en besluitvormingen van de Compagnie, Nederlands-Indië, en misschien zelfs modern Indonesië tot ver na de 17^e eeuw zou beïnvloeden.

Het gebrek aan onderzoek naar dit onderwerp komt deels door de aard van de primaire bronnen: als men 17^e-eeuwse VOC-bronnen wilt gebruiken moet men eerst leren omgaan met het archief, leren het handschrift te lezen, en ook het taalgebruik (met alle vreemde afkortingen, woorden, grammatica, en spelling) te ontcijferen. Voor buitenlanders komt hier dan ook nog eens bij

¹⁵ J.F. Warren, 'A Tale of Two Centuries: The Globalization of Maritime Raiding and Piracy in Southeast Asia at the End of the Eighteenth and Twentieth centuries.' In: P. Boomgaard *A World of Water. Rain, Rivers and Seas in Southeast Asian Histories* (Leiden, 2007) 125-152.

¹⁶ Warren, J.F., *Pirates, prostitutes and pullers: explorations in the ethno- and social history of Southeast Asia* (Quezon City 2009).

¹⁷ A. Ota, 'The Business of Violence: Piracy around Riau, Lingga, And Singapore, 1820-1840', in: R. J. Anthony (ed.), *Pirates, Pervasive Smugglers: Violence and Clandestine Trade in the Greater China Seas* (Hong Kong 2010) 127-141, 129.

¹⁸ E.J. Velthoen, *Contested Coastlines: Diasporas, Trade and Colonial Expansion in Eastern Sulawesi 1680-1905* (PhD promotie onderzoek, Perth 2002) 284.

¹⁹ M.J. van Ittersum, 'Hugo Grotius in Context: Van Heemskerck's Capture of the "Santa Catarina" and its Justification in "De Jure Praedae" (1604—1606)', *Asian Journal of Social Science*, Vol. 31, No. 3 (2003) 514.

²⁰ Blussé, 'Brief encounter at Macao' 656.

dat men modern Nederlands moet leren voordat men het Nederlands van de 17e eeuw kan begrijpen. Deze obstakels maken de 17e eeuw minder toegankelijk voor onderzoekers, laat staan voor (de veel talrijkere) internationale onderzoekers. Gelukkig komen door de inspanningen van het Nationaal Archief steeds meer delen van het omvangrijke VOC-archief online beschikbaar als digitale scans, zodat deze voor iedereen raadpleegbaar worden.

Deze scriptie sluit daarom ook niet aan bij een bepaald debat: door het gat in de geschiedwetenschap vis-à-vis zeeroverij in de 17e eeuw in de Indische Archipel te identificeren, en bronnen te lokaliseren en te interpreteren, probeert het de aandacht van historici te vestigen op het potentieel van onderzoek naar het onderwerp. Door te kijken naar de vormen van geweld die de Compagnie als zeeroverij benoemde en hoe zij omging met zeerovers, kan men een beter beeld vormen van de machtsposities in de maritieme wereld van Zuidoost Azië. Aan de hand van voorbeelden uit deze bronnen worden de belangrijkste elementen van zeeroverij gereconstrueerd, waaronder: straffen die werden opgelegd, acties die de Compagnie ondernam tegen zeerovers, en de identiteit van de zeerovers. In het hoofdstuk 3 wordt een complete rechtszaak uit Cochin die de Compagnie hield tegen een zeerover behandeld. Uit deze rechtszaak komt een weelde van informatie die andere bronnen bevestigt en aanvult.

Aan de hand van de waardevolle informatie die te vinden is in de VOC-bronnen laat deze scriptie zien hoe gevallen van zeeroof geïdentificeerd kunnen worden, probeert het een beter begrip van zeeroof in en rond de Indische Archipel te ontwikkelen, en hoopt het interesse te creëren voor de 17^e eeuw als onderzoeksperiode voor zeeroverij in de Indische Archipel.

Kwalitatief en kwantitatief onderzoek: The Embedded Case Study.

Zeeroverij is zeer lastig onderwerp om te onderzoeken omdat men conclusies en vergelijkingen moet zien te maken uit talloze unieke gevallen die afwijkende factoren bevatten. De slachtoffers, de daders, de buit, de beweegredenen, en de politieke situatie zijn elke keer anders. Dit probleem wordt alleen maar vergroot doordat deze gevallen honderden jaren geleden plaats vonden, waardoor men vele verschillende bronnen moet bekijken om informatie en data te kunnen vinden. Toch moet men zowel kwalitatief als kwantitatief naar zeeroverij kijken om een beeld te kunnen vormen. Dit kan alleen gedaan worden aan de hand van het zogenaamde *Embedded Case Study*.²¹ Deze vorm van onderzoek, voornamelijk ontwikkeld en beschreven door Robert K. Yin, maakt het mogelijk verschillende bronnen te combineren in een kwantitatief onderzoek terwijl deze kwalitatieve eigenschappen van deze bronnen niet genegeerd worden. Door empirisch naar zowel de bronnen zelf als naar de overeenkomsten tussen de bronnen te kijken kunnen overeenkomsten én afwijkingen worden gevonden. Hiermee kunnen fenomenen, zoals zeeroverij, beter bestudeerd worden dan met een onderzoeksmethode die zich alleen richt op kwalitatieve of kwantitatieve informatie.

Neem bijvoorbeeld het onderzoek van Atsushi Ota, die uitvoerig schrijft over de zeerovers van Riau, Lingga, en Singapore.²² In de VOC bronnen zijn meldingen van hun activiteiten (zie de kaarten in hoofdstuk 4) terug te vinden. Door gedetailleerd onderzoek, zoals Ota heeft gedaan, te koppelen aan kwantitatieve bronnen zoals de beide datasets van deze scriptie kan veel meer inzicht worden verkregen over zeerovers. Toch is dit lastiger om deze koppeling te maken voor de 17^e eeuw, omdat soortgelijke gedetailleerde informatie ontbreekt.

²¹ Robert K. Yin, *Embedded study research. Design and Methods* (3e druk; Los Angeles 2003) 97.

²² Ota, 'The Business of Violence', 129.

Om deze redenen is de *Embedded Case Study* een zeer geschikte aanpak om naar zeeroverij te kijken, hoewel het belangrijk is om te onthouden dat zelfs met deze hybride aanpak kwalitatieve aspecten van de bronnen weg zullen vallen. Een aanpak die alle kwalitatieve aspecten van de zeeroverij omvat (bijvoorbeeld namen van zeerovers, de buit, straffen, schuilplaats, alliantie, enzovoorts) zou de strekking en omvang van een masterscriptie vele malen voorbij schieten. Met de *Embedded Case Study* kan zeeroverij worden geïdentificeerd en beschreven, maar kan ook worden aangetoond waarom zeeroverij een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling van de macht van de Compagnie in de Indische Archipel.

Het uitoefenen van macht: de invloedssfeer.

Staten en koninkrijken stralen een gebied van macht uit waarin zij claimen dat zij het voor het zeggen hebben, dit gebied is een invloedssfeer. Op een wereldkaart zouden deze invloedssferen aangeven waar deze macht begint en ophoudt, en soms waar deze macht overlapt met die van een ander. Sommige gebieden zijn mobiel en/of tijdelijk: dit zijn representanten van de macht die aan het roer van een schip of aan het hoofd van een leger zich over de wereld bewegen. Deze bewegende representanten oefenen druk uit met behulp van wapens, geld of onderhandelingen en weten zo op (soms enorme) afstand van de eigenlijke macht diens invloed te verspreiden. Als zo'n mobiele representant vaak genoeg in een gebied aanwezig is, of dit nu dezelfde persoon is die op gezette tijden langskomt of verschillende personen die dezelfde route volgen, dan wordt deze tijdelijke machtsvertegenwoordiging permanent. Men verwacht dat representanten terug komen zodat de periodes waarin deze macht niet vertegenwoordigd is functioneren alsof de vertegenwoordiging er wél is. Handelsroutes die beschermd en gebruikt worden door agenten van een overheid worden uiteindelijk onderdeel van de machtsuitstraling van die overheid. Zwaar bewapende scheepskonvoien waren piraten af op zee en forten beschermen de directe omgeving.

Een goed voorbeeld is de London Treaty van 1824. In deze Treaty maakten Nederland en het Verenigd Koninkrijk afspraken over de Indische Archipel, om zo het territorium af te bakenen. Een van deze afspraken verplichtte beide landen om zeeroverij te bestrijden en onderdrukken. Als Nederland niet naar verwachting reageerde op gevallen van zeeroverij in haar domein, zou het de vermeende aanspraak op het gebied aantasten. In de twee voorgaande eeuwen was dit niet anders: de Compagnie bepaalde wat onder zeeroverij viel en was verplichtte zichzelf om op elk geval van zeeroverij te reageren. Deden zij dit niet, dan verloren zij invloed op de andere staten in de Archipel.²³

Als men weer die wereldkaart pakt, ziet men tussen de grote machtsgebieden lijnen lopen en vlekjes liggen die van een andere, soms zelfs verre, macht zijn.²⁴ En de 'gaten' tussen deze gebieden? Die worden bevolkt door groepen die buiten de definities van een overheid, staat, of een volk vallen. Zij voeren zelf geen (officieel erkende) macht uit, maar zij vallen tevens ook niet onder een andere macht. Velen van deze begeven zich over de wereldzeeën om te handelen, vissen en overleven en vestigen zich tijdelijk op eilanden of in havens. Door het gebrek aan staatgebondenheid in de Europese zin van het woord is de identiteit en alliantie van deze groep vloeibaar in vergelijking met het rigide systeem in Europa. Deze groepen, bestaande uit onder andere (zee)nomaden, identificeren zich niet met een land of volk en zij passen zich aan de situatie aan. Deze groepen

²³ A. Reid, 'Violence at Sea: Unpacking "Piracy" in the Claims of States over Asian Seas', in: R. J. Anthony (ed.), *Pirates, Pervasive Smugglers: Violence and Clandestine Trade in the Greater China Seas* (Hong Kong 2010) 15-26, 21.

²⁴ L. Benton, 'Legal Spaces of Empire', 700.

leefden op de marges van het territorium van anderen, waar zij voor- en nadelen aan ontleenden.²⁵ Soms zijn zij handelaren, soms vissers, dan weer transporteurs en in enkele gevallen rovers. Dit veranderde per situatie: als handel verboden was werd men zeerover, als zeeroverij te gevaarlijk was werd men visser tot er weer gehandeld kon worden.²⁶ De vele waterwegen en eilanden van Oost en Zuidoost Azië onderbraken de invloedssferen van plaatselijke en verre machten, maar boden tegelijkertijd een schuilplaats voor de onafhankelijke groepen. Het mag daarom niet als verrassing komen dat zeeroverij voornamelijk plaats vond in de periferie van de machtsgebieden van deze staten.

Vaak worden de grenzen van een staat aangeduid met landsgrenzen en kustlijnen, hoewel dit vaak lang niet zo duidelijk is. In het geval van de maritieme overheden in Zuidoost Azië (en met name de Indische Archipel) reikte het "territorium" veel verder dan alleen het grondbezit. Neem bijvoorbeeld Makassar en Johor,²⁷ die beiden direct verbonden stonden met enkele zeevolkeren (de zogenaamde *Orang Selaut*) in de Indische Archipel. Deze groepen leefden een vrij onafhankelijk bestaan, maar zij werden door andere staten wel ingezet als handelaren, rovers en soldaten. Tegelijkertijd hadden de zeevolkeren inspraak in het bestuur, en enkele keren kwam een persoon uit deze groepen voor troonopvolging in aanmerking.²⁸ De onafhankelijkheid van deze volkeren is het beste te illustreren aan de hand van een verdrag tussen Banggai en Tobungku, twee kleine staatjes nabij Makassar. Hierin werd, onder andere, afgesproken dat handelaren van een van beide staten die gedood werden niet tot conflict mocht leiden en dat als volk gedood moest eerst de koning worden geïnformeerd zodat hij mocht beslissen of dit tot een conflict tussen de staten zou leiden.²⁹ Beide staten accepteerden dat geweld onderdeel was van handel en onduidelijke grenzen. De Compagnie had dus een volstrekt andere opvatting over geweld tegen haar dienaren. Dit kon betekenen dat gevallen van geweld door een van deze zeevolkeren werd toegerekend aan Makassar, terwijl Makassar geen weet van deze gebeurtenissen had. De Europese houding van de VOC ten opzichte van soevereiniteit zorgde ervoor dat er verwarring kon ontstaan rond dit soort regelingen, neem bijvoorbeeld de brede termen die men gebruikte om zeerovers te benoemen, zoals 'Bantamse', 'Angreaanse', en 'Makassarse' rovers.³⁰ De semi onafhankelijke elementen van deze staten werden in een Europees daglicht gesteld, wat er voor zorgde dat er verwarring ontstond omtrent afspraken en geweld. Ook de staten zelf hadden dit probleem: zij vielen schepen aan die met rivalen handelden, wat door de Compagnie werd gezien als zeeroverij. Zijzelf zagen dit echter als behoud van hun staat, of als oorlogsvoering.³¹ Zeeroverij was dan ook geen belediging of aanklacht voor de heersers van deze staten: zij zagen de natuur van dit soort maritiem geweld anders dan de Compagnie dit deed.³² Met andere woorden, gevallen van maritiem geweld werden

²⁵ Ibidem, 701.

²⁶ Reid, 'Violence at Sea', 17.

²⁷ Parmentier, Davids, en Everaert, *Peper, plancius en porselein*, 50.

²⁸ Jennifer L. Gaynor, *Intertidal history in island Southeast Asia. Submerged genealogy and the legacy of coastal capture* (Ithaca 2016) 84.

²⁹ Velthoen, *Contested Coastlines*, 170.

³⁰ Bijvoorbeeld: ANRI-2466-305, ANRI-2477-114, en ANRI-928-657.

³¹ Reid, 'Violence at Sea', 18.

³² Reid, 'Violence at Sea', 19.

pas zeeroverij toen de Compagnie (en andere Europese machten) dit zo ging veroordelen én machtig genoeg was om dit op anderen af te dwingen.

Er bestond een wisselwerking van macht tussen de Compagnie en zeerovers of andere staten. De Compagnie had in gebieden waar zij minder machtig waren vaak niet genoeg schepen of manschappen om hun eigen belangen te verdedigen en de invloedssfeer in stand te houden. De bovengenoemde Zheng Zhilong was eerst een onmisbaar persoon voor de Compagnie omdat zij niet in staat waren om de zeeën rond Formosa te beveiligen. Zheng en zijn zeerovers zouden geen Compagnie schepen aanvallen, en kregen hiervoor in ruil toegang tot de haven van de Compagnie, en waren zij vrij van vervolging door de Compagnie. Het is duidelijk dat de Compagnie geen probleem had met de zeeroverijen van Zheng, zolang het maar het doel van de Compagnie steunde. Dit sentiment werkte ook in de andere richting, omdat staten de militaire macht van de Compagnie maar al te graag tegen hun vijanden gericht zagen. De Bouginezen (op Zuid-Sulawesi), bijvoorbeeld, zochten steun van de Compagnie tegen Makassar. Zij streden naast en in de legers van de Compagnie tegen Makassar³³ maar vochten hierna ook elders in Zuidoost Azië voor de Compagnie. De verschillende partijen hadden elkaar dikwijls nodig, maar hoe machtiger één partij werd hoe minder het afhankelijk was van de anderen. Deze partij kon meer eisen, minder concessies doen, minder tolereren, en gunstigere verdragen sluiten. Zeerovers, als relatief onafhankelijke partij, werden soms ingezet om deze machtsbalans te veranderen. Voor de ene partij waren zij zeerovers, voor de andere waardevolle bondgenoten. Totdat de machtsbalans weer veranderde.

In de 17e eeuw begon de Compagnie langzaam haar invloed te verspreiden in Oost en Zuidoost Azië. Hoewel de eerste expedities klein waren, wist de VOC al door middel van verschillende factorijen en semi-reguliere konvoeien al snel een machtsgebied te vestigen in de regio. De snelle en zwaar bewapende schepen van de VOC³⁴ konden een relatief groot gebied beheersen en de moderne sterrenforten beschermden de kleine factorijen tegen grotere legers. Meer en meer schepen vertrokken vanuit Nederland naar Azië, waardoor de scheepvaartroutes veiliger en veiliger werden. De aanwezigheid van deze vele schepen zorgde ervoor dat de routes binnen de invloedssfeer van de Compagnie (en van andere landen) kwamen te vallen. Maar de VOC was in vergelijking met plaatselijke machten heel klein: de verschillende Europese technologieën gaven in de eerdere jaren belangrijke voordelen voor de Compagnie, maar het ontbrak aan manschappen. Om toch hun invloed te kunnen behouden, maakte de Compagnie gebruik van huurlingen: Jan Pieterszoon Coen gebruikte Japanse soldaten op de Banda-eilanden en gouverneur Putmans gebruikte de piraten Zheng Zhilong en Koxinga, naast enkele van hun luitenants, om druk te zetten op de handel tussen China en Japan. Deze personen vielen (tijdelijk) niet onder een andere macht dan de Compagnie: zij hoorden tijdelijk bij de Compagnie om daarna terug te keren naar een leven op of in het machtsgebied van een ander. De identiteit en status van deze 'migranten' zijn interessant om te onderzoeken omdat zij meestal behoren tot de (grote) groep mensen in de geschiedenis die zelf geen of weinig bronnen achter lieten. Tevens werden zij door de grotere machten als gereedschap, obstakel of handelspartner gezien, waardoor informatie over deze groep eenzijdig is. Deze situatie roept allerlei vragen op, die helaas lastig te beantwoorden zijn: Hoe

³³ Nicolaas Godfried Kampen, *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa, of Verhaal van de togten, ontdekkingen, oorlogen, veroveringen en inrigtingen der Nederlanders in Aziën, Afrika, Amerika en Australië: Van het laatste der zestiende eeuw tot op dezen tijd* (Haarlem 1831) 189.

³⁴ Bram van den Hout, *De belegering van Fort Zeelandia. Hoe een klein Nederlands fort vocht tegen een legendarische piratenzoon* (Scriptie Bachelor Geschiedenis VU, Amsterdam 2014) 13.

identificeerde deze categorie mensen zich? Voelden zij verbondenheid met een overheid, of met elkaar, of met een clan of familie?

De Wokou zijn een opvallend voorbeeld van deze “migranten”, en omdat zij veel te maken hadden met China, Japan, en Europese machten (zoals Nederland en Portugal) is er relatief veel informatie over hen te vinden. Zij waren een groep mensen die leefden op zee en aan de kusten van China, Korea, Japan en de tussenliggende eilandjes. Ming China beschouwde de Wokou als piraten die op de rand van of buiten het keizerlijk systeem leefden.³⁵ Zij waren voornamelijk vissers en handelaren, maar geregeld vormden zij bendes die kustgebieden plunderden en schepen veroverden. In periodes dat het erg slecht ging met de omliggende grote machten steeg het aantal piraten aanzienlijk en vielen zij grote steden en militaire doelwitten aan.

Ook is het interessant en zelfs belangrijk om te kijken naar de relaties tussen de Compagnie, de plaatselijke machthebbers en de onafhankelijke groepen zoals de eilandbewoners en zeenomaden. Door deze relaties te bestuderen kan men achterhalen welke behoeftes van een groep werden opgevuld door een ander: denk aan Zhilong's werk voor de Compagnie, of de Compagnie die een Indonesische heerser helpt tegen een rivaal. Het voorbeeld van Zhilong roept ook tegelijkertijd vragen op over de benaming van deze groep: zijn het nomaden, handelaren, staatlozen, zeerovers, een maritieme extensie van een staat? De Compagnie had duidelijk moeite met dit vraagstuk, aangezien Zhilong (en anderen, waarover later meer) en zijn mensen werden beschreven als zeevolk, zeerovers, piraten, handelaren, vissers en meer.³⁶ Zhilong's domein was zo groot geworden dat hij duizenden zeerovers onder zich had, waardoor er nauwelijks meer is te spreken van een zeerover of Wokou. Zhilong was op dat moment meer een warlord en hij had meer schepen en weerbare mannen dan vele koningen en sultans in Zuidoost Azië. Toen Zhilong overliep naar de Ming, nam een van zijn luitenanten zijn imperium over: Zhilong's macht was duidelijk gebaseerd op de belangen van al zijn onderdanen, en niet op hem. Ook was de VOC geschokt toen Zhilong overliep naar de Ming, omdat dit niet paste in het begrip “identiteit” die de Europeanen hadden. De identiteit die zij gaven aan Zhilong, piraat en bondgenoot, was voor hen duidelijk maar toen Zhilong overliep brak hij met dit beeld. Dit paste echter wel binnen de Chinese opvatting van identiteit.

Op zoek naar sporen van zeerovers.

Een groot obstakel voor onderzoek naar zeeroverij is het gebrek aan geschreven bronnen van de zeerovers zelf. Dit kan voornamelijk verweten worden aan de natuur van het ‘beroep’. Zeeroverij is per definitie illegaal en werd bedreven door mensen die buiten of aan de rand van de samenleving stonden. Het nalaten van geschreven bronnen zou zeerovers juist in gevaar kunnen brengen als het rechtssysteem hen vindt. Ook was analfabetisme de regel in plaats van de uitzondering in de 17^e en 18^e eeuw. De personen die daarentegen wel schreven over zeerovers, deden dit over het contact met deze groep: een aanval, een rechtszaak, een expeditie. In deze bronnen zijn flarden van informatie te vinden, maar zijn doorgaans te specifiek of onvolledig. Hierdoor is er heel weinig bekend over de zeerovers zelf. Wat waren hun redenen om schepen aan te vallen? Was dit hun enige ‘beroep’? Waar leefden zij?

Er is geen grootschalig comparatief onderzoek gedaan en een goed overzicht van zeeroverij en in de 17^e eeuw in de Indische Archipel bestaat dus (nog) niet. De vele beschikbare bronnen uit de VOC-archieven zijn te talrijk om stuk voor stuk te lezen en te verwerken, terwijl een handjevol

³⁵ Reid, ‘Violence at Sea’, 17.

³⁶ P.A. Lorge, *The Asian military revolution. From gunpowder to the bomb* (Cambridge 2008) 78.

gedetailleerde voorbeelden al veel nieuwe inzichten kunnen opleveren ten opzichte van kwantitatieve data. Om deze reden is er gekozen om de Embedded Case Study methode te hanteren. Met behulp van deze methode worden de verzamelde bronnen op kwantitatieve manier gebruikt, zodat patronen en overeenkomsten tussen de verschillende data gevonden kunnen worden. Samen met gedetailleerde kwalitatieve data kan zo hopelijk het gemis van bronnen van de hand van de zeerovers worden opgevangen.

Het volgende hoofdstuk handelt over de verhouding tussen de Compagnie en (vermeende) zeerovers met behulp van voorbeelden uit de geschiedenis van de Compagnie. Twee gecreëerde datasets dienen om zowel kwantitatieve als kwalitatieve data te vergaren en te interpreteren om het fenomeen zeerovers beter te begrijpen.

Hoofdstuk 1 – Data.

Tijdens mijn zoektocht naar primaire bronnen over zeerovers, kwam ik er al snel achter dat hier nog weinig aandacht voor is geweest. Het zoeken naar een overzicht van bronnen over zeeroverij leverde niets op en de VOC-bronnen zijn te omvangrijk en, inherent, lastig te doorzoeken. Zeerovers werden in de bronnen op verschillende manieren genoemd: behalve de spellingsvarianties die men kan verwachten in VOC-bronnen (rovers en roovers), werden ook andere woorden gebruikt (gespuis en schuimers, bijvoorbeeld). Dit bemoeilijkte de zoektocht, en al snel kwam ik tot de conclusie dat er concessies moesten worden gedaan. Het handmatig doorzoeken van alle rechtspraak van de Raad van Justitie van Batavia, net zo als alle dagjournalen van het Kasteel Batavia, is onbegonnen werk. Dan zijn er nog de vele negorijen, factorijen en kastelen van de Compagnie in het Indische Archipel. Ik besloot om zelfstandig enkele bronnen uitvoerig te bekijken, en verder gebruik te maken van de zoekmachines van de twee grootste aggregaten van VOC archieven: Sejarah Nusantara³⁷ (afgekort tot ANRI) en TANAP.³⁸

Het onderzoek kan in twee gedeeltes worden opgedeeld: een kwantitatief gedeelte dat gebruik maakt van gegevens en verbanden die voortkomen uit de datasets, en een kwalitatief gedeelte dat kijkt naar alle gegevens uit één rechtszaak. In dit hoofdstuk wordt er aandacht besteed aan het kwantitatieve gedeelte, terwijl het kwalitatieve gedeelte in het volgende hoofdstuk wordt behandeld.

Twee Archieven – Indonesië en Nederland.

Voor goed onderzoek is het noodzakelijk dat historici zo veel mogelijk kennis nemen van de geraadpleegde primaire bronnen. Deze informatie is grotendeels terug te vinden in de bron zelf, waaronder informatie over de auteur, datum, inhoud, en plaats. Wat echter ook belangrijk is, is de fysieke locatie van de bronnen: waar de bron bewaard is gebleven kan ons veel vertellen over het belang dat werd gehecht aan de bronnen en het dossier waar de bron in zit kan mogelijk soortgelijke bronnen bevatten of ons meer vertellen over hoe belangrijk de bron werd bevonden (belangrijk nieuws of data zouden bijvoorbeeld vooraan in een bundel worden geplaatst). Deze extra informatie kan nieuwe inzichten betreffende de (data in de) bronnen bieden, waardoor de bronnen beter te interpreteren zijn. Daarom is het zo belangrijk om gewaar te zijn van de dossiers en archieven waar bronnen deel van uit maken. Om deze reden is het belangrijk om de twee archieven waaruit alle primaire bronnen komen die dit onderzoek gebruikt te bekijken, en de websites die toegang tot deze archieven verlenen kort te bespreken.

Het grootste deel van het VOC-archief dat de vele jaren heeft overleefd ligt in het nationaal archief van Indonesië, het zogenaamde Arsip Nasional Republik Indonesia (vanaf nu afgekort tot ANRI). Dit archief bevat 2 kilometer aan VOC-bronnen³⁹ die sinds 2012 worden gedigitaliseerd. Deze digitale scans kunnen online worden ingezien dankzij de Sejarah Nusantara⁴⁰ website.⁴¹ Ook maakt de zoekmachine van de website het vinden van relevante scans gemakkelijker, hoewel de zoeker moet onthouden dat veel bronnen niet zullen opduiken uit de resultaten, zoals later in dit hoofdstuk

³⁷ <https://sejarah-nusantara.anri.go.id> (laatst bezocht op 22/02/2017).

³⁸ <http://www.tanap.nl/> (laatst bezocht op 22/02/2017).

³⁹ <https://sejarah-nusantara.anri.go.id/archive/> (laatst bezocht op 22/02/2017).

⁴⁰ Indonesisch voor “De geschiedenis van de Archipel”.

⁴¹ <https://sejarah-nusantara.anri.go.id> (laatst bezocht op 22/02/2017).

zal blijken. Het Nationaal Archief van Nederland heeft op ANRI na het grootste gedeelte van het VOC-archief, maar de zoekmachine is verre van intuïtief en kan niet zoeken binnen de archiefbestanddelen. Dankzij de TANAP website (Towards A New Age Of Partnership) kan gezocht worden op trefwoorden die worden vergeleken met marginalia en samenvattingen binnen VOC-bronnen. Vervolgens kunnen deze bronnen via de website van het Nationaal Archief⁴² opgezocht en ingezien worden.

De creatie van mijn eigen datasets kwam voort uit een praktische beslissing, omdat door de grote hoeveelheid van bronnen het onmogelijk was om een overzicht te krijgen. Ik besloot voor beide websites een eigen dataset aan te leggen omdat de informatie die de zoekmachines geven van elkaar afwijken, en het zo handiger was om de herkomst van de bronnen makkelijker te herkennen. Al snel bleek dat de datasets handiger waren dan ik had gedacht: behalve dat ik sneller de bronnen kon terugvinden en een beter overzicht had gekregen, kon ik nu ook uniforme data van de verschillende bronnen met elkaar vergelijken. Met simpele formules kon ik opvragen in welk jaar de meeste gevallen plaats vonden, welke regio's of steden het meeste genoemd werden, of welke zeerover in welk gebied opereerde. Dankzij dit nieuwe inzicht kon ik conclusies trekken die later in dit hoofdstuk zullen worden behandeld. Nu de datasets klaar zijn, kunnen zij wellicht ook dienen als hulpmiddel voor verder onderzoek naar zeerovers en de Compagnie, of als voorzet voor grotere en meer complete datasets. Deze datasets zijn te vinden als bijlagen, ANRI is Bijlage A en TANAP is Bijlage B. Bijlage D bevat de documentatie voor beide datasets, waarin wordt uitgelegd hoe de datasets zijn opgebouwd en hoe zij bekeken en gebruikt dienen te worden.

Bronnenkritiek – De obstakels bij het gebruik van VOC-bronnen.

Het is niet eenvoudig om in de bijna talloze bladzijden van de dagregisters, resolutieboeken en overgekomen brieven van het VOC-archief meldingen van zeeroverij te vinden. Hoewel het TANAP-project deze zoektocht vele malen vereenvoudigt doordat het de marginalen van deze bronnen doorzoekbaar maakt, zullen veel bronnen door dit systeem niet gevonden worden. Dit komt omdat de marginalen niet altijd de gehele inhoud van een stuk omvatten, of het woord zeerover niet gebruikt werd omdat de schrijver van de marginalen ervan uit ging dat de lezer wist dat het om zeerovers ging. Een goed voorbeeld van dit laatste is ANRI-2483-1152, waarin staat: "Voorslag door den afloper van Sammadangh Chiliwadara aen den ouden Bantamsen Coning gedaen om de onse van Indermayoe te verdrijven.". Met een zoekopdracht naar de woorden rover of zeerover zou deze bron nooit zijn gevonden, hoewel uit andere marginalen blijkt dat Chiliwadara als ('fameus') zeerover werd gezien. Een mengeling van geluk en kennis heeft ervoor gezorgd dat deze bladzijde is gevonden. Voor deze scriptie is bewust gekozen voor een beperkt aantal bronnen, namelijk die op de website van het TANAP-project gevonden zijn met een zoekopdracht naar de woorden zeerover, zeeroover, rover, en roover. Het aantal gevonden meldingen, in totaal 245, zijn als steekproef representatief genoeg om conclusies uit te trekken. Bij sommige zoekresultaten staat echter geen bronverwijzing, of alleen de naam van de gouverneur-generaal die de resoluties of brieven had geschreven en hierdoor zijn de resultaten niet digitaal in te zien. Maar omdat alle andere resultaten verifieerbaar en accuraat zijn, kan de beschrijving van de zoekresultaten waar de bronvermelding ontbreekt als betrouwbaar worden beschouwd. Hierom is besloten om deze zoekresultaten in te voeren in de dataset, en daarmee ook te gebruiken in het onderzoek.

Ook is het belangrijk om te onthouden dat deze bronnen hoofdzakelijk afkomstig zijn uit de dagregisters, resolutieboeken, en missiven en rapporten van gouverneurs-generaal aan de Heren

⁴² <http://www.gahetna.nl/> (laatst bezocht op 22/02/2017).

XVII. Dit betekent dat dit “gefilterde” meldingen zijn: alleen zaken die de moeite waard waren om te rapporteren aan Nederland werden opgestuurd. Hoewel het kan zijn dat er inderdaad niet zo bijster veel gevallen van zeeroverij hadden plaatsgevonden, is het aannemelijker dat de meeste zaken betreffende zeeroverij al behandeld en opgelost waren door lagere vormen van het bestuurlijk systeem. Zeeroverij werd alleen vermeld als het betrekking had tot de VOC zelf, dus dagregisters en briefwisselingen zijn belangrijke bronnen van informatie. Door de natuur van zeeroverij zal de omvang van het probleem nooit duidelijk worden, maar er kunnen wel conclusies worden getrokken van de gevonden meldingen.

Een beter begrip van zeerovers.

Zeerovers waren een constante gedurende het bestaan van de Compagnie, een constante die fluctueerde tussen een ergernis en een serieuze dreiging. Uit de vele voorbeelden komt naar voren dat de Compagnie op verschillende manieren met zeeroverij omging, naargelang de balans tussen de militaire of politieke macht van de Compagnie, plaatselijke heersers, en/of de zeerovers. Het korte bestaan van Fort Zeelandia op Formosa laat zien dat samenwerking met zeerovers soms noodzakelijk was, en dat na 1680 de Compagnie sterk genoeg was om ‘te kruyssen’ tegen zeerovers, maar dat de Compagnie toen het dé macht in de Indische Archipel was geworden andere heersers vroeg (of dwong) om zeerovers te bestrijden, zoals in 1783.⁴³

De Compagnie strafte de zeerovers die zij gevangen had, na een voor moderne begrippen een vrij eerlijk proces, met zware en wrede straffen. Als de doodstraf niet werd toegepast, dan zou een lange verbanning met dwangarbeid volgen. Hieruit blijkt dat zeeroverij als een zeer serieuze misdaad werd gezien, wat tegelijkertijd uitlegt waarom de verschillende machten in het gebied elkaar vaak beschuldigden van zeeroverij. De Portugezen in Macau wilden hun monopolie met China behouden en executeerden de Nederlandse matrozen als zeerovers, en de Compagnie noemde in hun verslagen Shivaji, de dynastie-stichter van het Maratha rijk in India, een zeerover. Zeeroverij was, behalve een daadwerkelijke misdaad die werd begaan, ook een politiek wapen dat werd ingezet. Deels kwam dit ook doordat zeerovers zo moeilijk waren te identificeren: vaak waren zeerovers handelaren en vissers die een kans zagen om een makkelijk doelwit aan te vallen. Hierna hervatten zij direct hun oude rol van visser of handelaar en verdwenen zij.

Doordat zeeroverij zo veel verschillende vormen had en zoveel verschillende groepen en mensen hiervan, al dan niet terecht, werden beschuldigd is het lastig om een goed overzicht te vormen. De twee datasets die voor dit onderzoek zijn gemaakt, en in dit hoofdstuk zijn besproken, hebben tot veel nieuwe inzichten geleid. Het gebruik van bronnen van de Compagnie leverde wel enkele obstakels op die goed in het achterhoofd moeten worden gehouden, waarvan de belangrijkste de kwestie van objectiviteit is. Neem bijvoorbeeld de piek van meldingen rondom de jaren toen de Compagnie in oorlog was met Bantam: waren dit echte zeerovers, of een Bantamse zeemacht? Omdat zoveel verschillende gebeurtenissen naast elkaar worden gezet, komen er overeenkomsten naar voren die anders niet gevonden waren. Hieruit kon een poging worden gedaan om de genoemde zeerovers in te delen in drie brede groepen. Deze indeling is natuurlijk lastig, omdat honderden en duizenden zeerovers die in het enorm grote gebied van de Compagnie opereerden in een tijdspanne van ongeveer 150 tot 200 jaar significant afwijken van elkaar. Toch kan

⁴³ ANRI-1084-1917.

de indeling dienen als een eerste stap naar betere identificatie van zeerovers in onvolledige en objectieve bronnen.

Het Embedded Case Study heeft veel geholpen met het omgaan van de grote hoeveelheid bronnen, zeker in combinatie met de uiterst gedetailleerde informatie die voortkomt uit de rechtszaak die in hoofdstuk 3 zal worden besproken. In deze rechtszaak zit informatie over professionele zeerovers, een matroos die dacht dat hij niets verkeerd deed, de overval zelf en de buit die gekregen is, maar ook hoe de buit daarna werd verkocht en hoe de Compagnie een rechtszaak tegen zeerovers opzette en voerde. In het volgende hoofdstuk wordt aan de hand van literatuur en bronnen onderzocht hoe de Compagnie en zeerovers met elkaar omgingen, en hoe het woord zeeroverij werd gebruikt door de verschillende groeperingen in de Indische Archipel.

Hoofdstuk 2 - De Compagnie versus de zeerovers.

Hoewel beide datasets samen 348 meldingen bevatten waar de woorden zeerover en rover in voorkomen, betekent dit niet dat deze meldingen ook direct over zeeroverij gaan. Al eerder werd aangegeven dat de houdingen van de Compagnie en andere staten in de Indische Archipel tegenover maritiem geweld vaak niet overeen kwamen. Elk aspect van zeeroverij is divers, geen enkel voorval is hetzelfde. De zeerovers, de slachtoffers, de locaties, de methoden, en de doelen zijn nooit identiek. Het is belangrijk om deze diversiteit te erkennen, om zo de vele vormen van zeeroverij te herkennen. Tot dit doel worden enkele uiteenlopende voorbeelden van zeeroverij waarmee de Compagnie te maken heeft gehad besproken. Hierna wordt er gekeken naar een van de grootste machten in de Indische Archipel die de Compagnie dwars zaten, de havenstad en tevens sultanaat van Makassar dat veel zeerovers een veilige plaats bood. En omdat er veel staten en volken actief waren in de Indische Archipel zullen er minstens net zo veel verschillende meningen over de definitie van zeeroverij zijn. Door het bestuderen van primaire bronnen en secundaire literatuur wordt er in dit hoofdstuk gekeken naar de dynamische rol van zeeroverij in de geschiedenis van de Compagnie met andere staten, zoals het sultanaat van Makassar, in de Archipel. Door het onderzoeken van deze dynamische rol wordt inzicht verkregen over hoe de Compagnie zeerovers bestreed en bestrafte. Dit kan vervolgens meer inzicht geven in de factoren die belangrijk waren voor de Compagnie om te bepalen wanneer een voorval tot zeeroverij werd gerekend.

Hoe de Compagnie omging met zeerovers die binnen hun invloedssfeer opereerden, en hoe zij omgingen als de Compagnie van zeeroof werd beschuldigd vormt een belangrijk onderdeel van dit onderzoek. De deelvraag “Welke rol speelde de staat van de invloedssfeer van de Compagnie in het uitbreiden van haar jurisdictie en het aanpassen van de definitie van zeeroverij?” zal in het eerste gedeelte van dit hoofdstuk gedeeltelijk worden beantwoord.

Geweld op zee.

De acties die onder de contemporaine definitie van zeeroverij vallen, maar wel voor dit onderzoek belangrijk zijn, moeten worden geïdentificeerd omdat deze niet universeel als zodanig worden herkend in de bronnen zelf. Maritiem geweld door een Europese macht was niet per definitie een misdaad: in de mercantilistische opvattingen van de 17^e en 18^e eeuw waren zowel handel als geweld manieren om kapitaal (en dus macht) te vergaren.⁴⁴ Hierdoor werden acties die de staat of de Compagnie bevorderden gezien als handel, en vergelijkbare acties die de staat belemmerden gezien als zeeroverij. Tegelijkertijd zijn er acties die tegenwoordig als gewelddadig en onnodig worden beschouwd. Hoewel het toepassen van moderne normen en waarden op 17^e en 18^e-eeuwse gebeurtenissen normaal gesproken af wordt geraden, is dit juist bij gevallen waar zeeroverij en de Compagnie samenkomen noodzakelijk. Op deze manier wordt het namelijk mogelijk om gedrag te identificeren dat als buitensporig geweld of illegitiem gedrag kon worden gezien door de partijen die geen bronnen hebben achter gelaten.

Een goed voorbeeld hiervan is een merkwaardige ‘tactiek’ die de kapitein van het schip *Swarte Leeuw* (onderdeel van de Vijfde Schipvaart naar de Indische Archipel) op 16 maart 1602 toepaste om de handel met de vissershaven Ticu te bevorderen. De bemanning van het schip kaapte een lokale vissersprauw en gebruikten de zes gevangengenomen vissers als onderhandelingsmiddel,

⁴⁴ S. Eklöf, *Pirates in paradise : a modern history of Southeast Asia's maritime marauders* (Kopenhagen 2006) 7.

en wisten zo de lokale handelaren tot handel te bewegen.⁴⁵ Het overvallen en ontvoeren van personen om een groep mensen tot handel te dwingen lijkt voor een moderne lezer gewelddadig en zeker geen geaccepteerd handelsverdrag. De Compagnie kon bijvoorbeeld wel stellen dat het gevangen nemen van zeven vissers door de *Swarte Leeuw* geoorloofd was (en zelfs werd aangeraden door plaatselijke handelaren), maar hoe dachten de vissers hierover? Overigens was dit niet uniek voor Europeanen: handelsbesprekingen tussen andere schepen van de Nederlandse vloot en de havenstad Japara werden ruw verstoord toen de koning van Japara op 14 maart 1602 besloot 17 Nederlanders te gijzelen voor losgeld. Onderhandelingen resulteerden erin dat vijf van hen vrijgelaten werden, maar ontaarden vervolgens in een zeeslag. Uiteindelijk moesten de Nederlanders vertrekken en zij lieten de 12 Nederlanders in gevangenschap achter. Toch is wat hier gebeurde niet veel anders dan wat er twee dagen later gebeurde in Ticu: om winst te behalen gijzelde de ene partij mensen van de andere partij.

De potentiële kracht van het woord zeeroverij wordt op brute wijze duidelijk op 28 september 1601 in Macau⁴⁶, toen twee Nederlandse schepen in Macau arriveerden. Toen een delegatie van de schepen aan land kwam in de haven werd deze meteen gevangen genomen door de Portugezen.⁴⁷ Uit vrees dat de Nederlanders ook toestemming van China zou krijgen om zich in Macau te vestigen om te handelen deden de Portugezen er alles aan om het contact tussen de Mandarijnen en de Nederlanders te verstoren. De twee schepen werden geïsoleerd, de ontmoeting tussen de delegatie

Figuur 2- Gezicht op Macau.

en Mandarijnen werd door luid geschreeuw onmogelijk gemaakt, en toen de gouverneur van Canton een afgevaardigde stuurde om informatie te winnen omtrent de Nederlanders kreeg deze vijf matrozen te zien die geen Portugees spraken. Zich realiserende dat het onmogelijk was om de Mandarijnen en de Nederlanders nog langer gescheiden te houden, besloot men de gevangen Nederlanders te doden. Tegen de Mandarijnen werd verteld dat de Nederlanders piraten waren die de doodstraf verdienden. Zes matrozen werden publiekelijk opgehangen, de overige gevangenen werden 's nachts in de zee verdrinken.⁴⁸

Door de Nederlanders te beschuldigen van piraterij hadden de Portugezen (een schijn van) rechtvaardiging om de Nederlanders te executeren. Blijkbaar konden zij niet de Nederlanders executeren zonder deze beschuldiging, omdat zij anders in de problemen zouden komen met de

⁴⁵ Parmentier, Davids, en Everaert, *Peper, plancius en porselein*, 26.

⁴⁶ L. Blussé, 'Brief encounter at Macao', *Modern Asian Studies* Vol. 22, No. 3, *Special Issue: Asian Studies in Honour of Professor Charles Boxer* (1988) 651.

⁴⁷ Blussé, 'Brief encounter at Macao', 652.

⁴⁸ Ibidem, 654.

Chinezen (of zelfs de internationale opinie). Dit betekent dat piraterij door zowel de Portugezen en de Chinezen werd gezien als een zware misdaad waar de doodstraf een geschikt antwoord op was. Door gebruik te maken van de kracht achter de definitie van piraterij, lukte het de Portugezen om rivalen te vermoorden zonder represailles van de Chinezen. Hiermee werd voorkomen dat de Compagnie een voet aan de grond kreeg in China. Het woord piraterij kon dus, net als daden van zeeroverij, gebruikt worden als gereedschap om een bepaald (politiek) doel te bereiken. Neem ook de reactie van de Moghul op de verovering van het schip de *Ganj-I-Sawai* door de piraat (onafhankelijke, maar Europese) Henry Every: handel met Europeanen werd stilgezet en de Britse en Nederlandse compagnieën moesten schepen inzetten om de handelskonvoeien van de Moghul te beschermen.⁴⁹

Ook niet-gerelateerde aanvallen door zeerovers werden gebruikt om Europese handelsschepen tot coöperatie te dwingen, of zelfs als rechtvaardiging om een Europees schip te plunderen en de bemanning gevangen te zetten.⁵⁰ Staten vonden echter niet altijd dat zij een excuus nodig hadden om de Compagnie te gebruiken voor hun eigen doeleinden: de heerser van Demak hield 12 Nederlandse matrozen die scheepsbreuk hebben geleden op zijn kust gevangen en dwong hen schutters te worden in zijn leger.⁵¹ De heerser van Johor probeerde de Compagnie in de buurt te krijgen zodat zij hem konden helpen tegen de Portugezen.⁵²

Bij deze gevallen waren de Nederlanders ver verwijderd van een machtsbasis en waren zij ver in de minderheid: hierdoor voelden zij zich genoodzaakt om met (een vorm van) geweld handel af te dwingen met Ticu, zij konden de 12 gevangen Nederlanders niet bevrijden, en ze konden niet voorkomen dat de gevangen Nederlanders in Macau geëxecuteerd werden. De Britten hadden nauwelijks macht aan de Indische kust en de individuele handelsschepen konden de eisen van de Moghul niet weerstaan.⁵³ De tolerantie voor het gebruik van geweld lag (gedwongen) hoog, omdat de Nederlanders militair en diplomatiek niet sterk genoeg waren. Ook de Portugezen, die al langere tijd gevestigd waren in de regio, moesten rekening houden met lokale heersers. De agressieve kaapvaart van de Portugezen bemoeilijkte in 1603 onderhandelingen met Johor omdat er drie Johorse schepen waren veroverd.⁵⁴ In de vele jaren die volgden wist de Verenigde Oostindische Compagnie vele forten, negorijen, en havens te vestigen in de Indische Archipel. Hiermee groeide de militaire en diplomatieke macht van de Compagnie groter en groter, zodat de tolerantie voor geweld door anderen steeds kleiner werd. Deze machtsuitbreiding culmineerde in de verovering van Makassar in 1666 en de oorlog met Bantam tussen 1680 en 1682. Beide gebeurtenissen worden later in deze tekst nog uitgelicht. Na 1680 begon de Compagnie meer direct zeerovers bestrijden: in de dataset zijn er in totaal 33 meldingen van kruyssen of kruisen tegen zeerovers tussen 1680 en 1803 terug te vinden.

⁴⁹ P.J. Stern, "A Politie of Civill & Military Power". Political Thought and the Late Seventeenth-Century Foundations of the East India Company-State', *Journal of British Studies*, Vol. 47, No. 2 (2008) 253.

⁵⁰ L. Benton, 'Legal Spaces of Empire', 715.

⁵¹ Jennifer L. Gaynor, 'Piracy in the Offing', 835.

⁵² M.J. van Ittersum, 'Hugo Grotius in Context', 528.

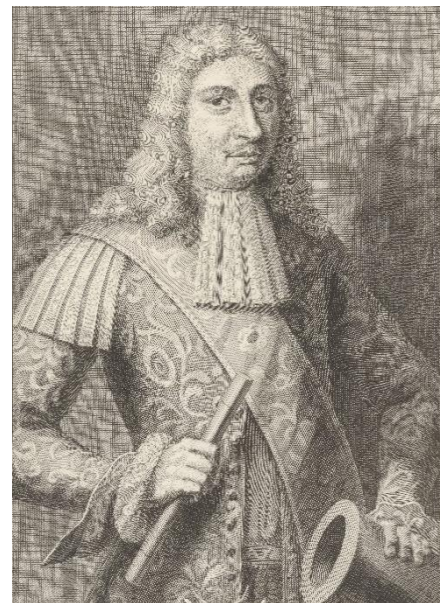
⁵³ L. Benton, 'Legal Spaces of Empire', 715.

⁵⁴ Parmentier, Davids, en Everaert, *Peper, plancius en porselein*, 62.

De definitie van zeeroverij was niet zo vastgesteld als het tegenwoordig is: de term werd door alle partijen gebruikt om de legitimiteit van een andere partij te ondermijnen. Portugal executeerde 17 Nederlanders in Macau (waarschijnlijk om de handel met China te houden) als piraten, terwijl zij dit volgens de Compagnie niet waren. China beschouwde Zhilong als piraat, terwijl de Compagnie hem zag als kaper/handelspartner, totdat hij overliep en tegen de Compagnie en andere Wokou ging vechten. Shivaji, de grondlegger van het Maratha-rijk in India werd beschreven als “fameusen rover” en de Marathaanse zeemacht onder leiding van Admiraal Angre zijn in de VOC-bronnen terug te vinden als de “Angreaanse zeerovers”. De bemanning van een Moghul schip veroverde een Brits schip, onder pretentie dat het wraak was voor Henry Every’s actie van drie jaar eerder: het mag geen verrassing zijn dat de Britten dit als piraterij zagen.

De verovering van Makassar.

In 1667 veroverde Cornelis Speelman de havenstad Makassar voor de Compagnie. Deze belangrijke haven, op het eiland Celebes (het huidige Sulawesi), diende als verbindingspunt voor de handel in specerijen uit het Oosten van de Indische Archipel en de rest van de wereld. Doordat handelaren (zowel Europese als niet-Europese) buiten de toestemming van de Compagnie om specerijen verhandelden (en dus, in de ogen van de Compagnie, smokkelden) werd besloten om Makassar in te nemen en zo de gehele specerijenhandel te beheersen.. Het inzetten van een grote oorlogsvloot en dito leger om een soevereine overheid te onderwerpen was blijkbaar geen stap te ver voor de Compagnie. De sultanaat van Makassar was nauw verbonden met de Orang Selaut in de regio,⁵⁵ waardoor het veroveren van de stad extra aantrekkelijk voor de Compagnie zou kunnen zijn geweest. Na de verovering zouden de vele zee nomaden en zeerovers geen sterke, onafhankelijke haven hebben om zich te verschuilen.^{56,57} Daarnaast zou de Compagnie in het gebied een vesting hebben waaruit zij meer controle konden uitoefenen op de regio, en daarmee de handelsroutes konden beveiligen.

Figuur 3- Cornelis Speelman, die Makassar veroverde.

De verovering van Makassar markeert het punt in de geschiedenis waar de Compagnie zo krachtig was geworden dat het concurrenten kon aanvallen. Omdat er vanaf dat moment minder rekening hoefde te worden gehouden met plaatselijke heersers en de invloedssfeer van de Compagnie zich had verspreid naar alle belangrijke handelsroutes, was de Compagnie in staat om actief zeeroverij te bestrijden. Na de, al eerder besproken, verovering van Bantam in 1682 waren er geen (significante) politieke tegenstanders van de Compagnie die zeerovers konden beschermen.

⁵⁵ Jennifer L. Gaynor, *Intertidal History in Island Southeast Asia*, 97.

⁵⁶ <http://resources.huygens.knaw.nl/vocglossarium> zoekopdracht Toradjeners, vindplaats GM7/GM9.

⁵⁷ Eklöf, *Pirates in paradise*, 6.

Ondanks dat er vele expedities zouden worden gestart tegen zeerovers,⁵⁸ zouden zeerovers tot op de dag van vandaag nog een probleem vormen in de archipel.

Directe acties tegen zeerovers.

Dat de bestrijding van zeerovers als een belangrijke taak van de Compagnie werd gezien en niet een bijzaak was, kunnen wij concluderen uit de Generale Missiven van de Gouverneur Generaal Antonio van Diemen (die diende van 1636 tot zijn overlijden in 1645). In een van deze Missiven⁵⁹ stelde van Diemen een lijst op met daarin het aantal schepen en tot welk doel deze schepen zouden moeten worden ingezet, die 'ons oordels behoort India nielt min als mett navolgende scheepsmacht versien te blijven'⁶⁰. Veel van deze schepen waren bedoeld ter bescherming van de handel met verschillende gebieden: 'tott vervolgh en beschermingh van de Choromandelse Bengaelse en Arackanse handel mitsgaders tott procure van rijs'. In dit voorbeeld valt het mogelijke gebruik van geweld onder geaccepteerd handelsgedrag, omdat de Compagnie de eigen handel wilde beschermen tegen rovers en vijanden.

De andere schepen zijn ruwweg in twee categorieën te verdelen: tegen zeerovers ('tott den Chinees en japansen handel ittem om de Chinese roovers te weeren') en tegen de Portugezen en Spanjaarden te patrouilleren ('Omme ontrent Mallacca int vijants vaerwater gestadich te cruïsen'). Hoewel het niet verrassend is dat de Compagnie zijn schepen en handelsposten wil verdedigen, valt het volgende citaat op: '...op de Macause navetten na en van Japon coomende te cruïsen ende des vijants vaerwater tussen Hoccheuw en Kelangh te troubeleeren'. Het directe doel van deze schepen was het verstoren van de handel van de vijand en het aanvallen van schepen. Met andere woorden: kaapvaart. Hiermee wist de Compagnie twee vliegen in één klap te slaan: het frustreren van de plannen van Spanje én het verzekeren van de eigen handel. Hoewel de Republiek nog in oorlog was met Spanje (vandaar 'vijant') is dit doel veelzeggend, omdat daden die normaal (door de Compagnie zelf) zouden worden omschreven als zeeroverij werden gezien als geaccepteerde handelingen. Nu wordt er wel meer toegestaan in tijden van oorlog dan wanneer er vrede is, maar dit is een goed voorbeeld van de beweeglijke opvatting over wat legitiem en niet legitiem geweld is. In tijden van oorlog ligt de grens dicht bij acceptatie van geweld. Ook probeerde de Compagnie plaatselijke koningen te overtuigen dat ze meer tegen zeerovers moesten ondernemen, door hen buskruit en ammunitie aan te bieden,⁶¹ terwijl contact tussen heersers en zeerovers werd afgekeurd.⁶² Mochten deze heersers niet in staat zijn om de zeerovers te stoppen, of als de heersers dit niet wilden, zag de Compagnie dit als een reden om zelf in te grijpen en de autonomie van de heerser weg te nemen.

⁵⁸ Bijvoorbeeld: ANRI-2474-355 (1671-11-03): "Uytsettingh op een Johoorse roover".

ANRI-2474-355 (1671-11-05): "Vertrecq van de cruïssers Coutchin en Queda en de chaloupen Roos en Vinck op de Johoorse roover".

ANRI-2476-435 (1673-08-14): "Uytsettingh te doen na de hoeck van Croan op twee roovers".

⁵⁹ W. PH. Coolhaas, 'Een Indisch verslag uit 1631', 207.

⁶⁰ Ibidem, 207.

⁶¹ ANRI-1084-1917.

⁶² ANRI-1032-165. "Den Koning te Palembang wordt ernstig onderhouden over zijne correspondentiën met de zeerovers".

Als zeeroverij plaats vond, was dit voor de Compagnie bewijs dat de staten niet bekwaam genoeg waren om zelfstandig te zijn en greep in.⁶³

Dat de Chinese rovers expliciet worden genoemd komt omdat pogingen om handel met China en Japan te beginnen in de jaren 30 en 40 van de 17^e eeuw nog maar net van start was gegaan en veel weerstand ondervond. Vooral de Chinese rovers, waar waarschijnlijk de Wokou mee werd bedoeld, vormden een groot gevaar voor de handelsschepen in de Zuid-Chinese Zee en de Oost-Chinese Zee. Dit gebied lag ook op de rand van de invloedssfeer van de Compagnie: zeerovers die dicht bij Batavia opereerden werden al langer bestreden door de vele VOC-schepen. Vooral op het eiland Formosa, waar Fort Zeelandia was gevestigd, kwam de Compagnie veel in contact met deze Wokou.⁶⁴ Echter, de relatie tussen de Wokou en fort Zeelandia waren veel anders dan die tussen bijvoorbeeld de vergelijkbare Batavia en de Orang Selaut.

Juist omdat fort Zeelandia in een grensgebied lag, was de Compagnie daar aangewezen op de Wokou die tussen China, Korea, en Japan voeren. De beperkte vloot van de Compagnie was niet toereikend genoeg om de handelsroutes te patrouilleren om deze vrij te maken van zeeroverij. Zelfs als de schepen die van Diemen wilde inzetten beschikbaar waren, zou het gebied simpelweg te groot zijn. En hoewel de Europese schepen vrij ongemoeid door het gebied konden bewegen, doordat hun militaire en maritieme technologieën zoals accurate kanonnen en geavanceerd tuigage ervoor zorgden dat de schepen bijna onoverwinnelijk waren voor de Chinezen en de Wokou, waren de Chinese en Japanse handelaren die fort Zeelandia aandeden veel kwetsbaarder. Aangezien de Compagnie tevens druk wilde uitvoeren op de Ming in China om de handel open te stellen voor de Nederlanders, maar hier niet de middelen voor hadden, richtte de Compagnie zich al snel op de Wokou. Door een verstandhouding op te stellen met enkele zeerover leiders, met name Zheng Zhilong, voorkwam de Compagnie dat haar schepen en die van bevriende handelaren gevaar liepen wat de handel bevorderde. Samen met bevriende Wokou trok de Compagnie ten strijde tegen andere Wokou die niet wilde samenwerken. De Wokou werden ook ingezet om, door middel van zeeroverij, druk uit te oefenen op de handelsroutes van China en de Portugezen in Macau. Het doel hiervan was het overtuigen van de Ming dat de Compagnie handelsrecht moest krijgen. Tegelijkertijd kwamen meer schepen van de Compagnie vrij om druk uit te oefenen op andere plaatsen in Zuidoost Azië.

Wederom komen er elementen voor die laten zien dat de Compagnie geen vaste maatstaaf hanteerde als het ging om maritiem geweld. De Wokou die samen gingen werken met de Compagnie voerden dezelfde handelingen uit als de Wokou die niet samen werkten, maar omdat de Compagnie niet door de eerste groep werd benadeeld (sterker nog, er werd geprofiteerd van de zeerovers⁶⁵) werd hun gedrag getolereerd, nee, aangemoedigd. Er was dus geen de facto veroordeling tegen zeeroverij *an sich*, maar wel tegen zeeroverij die de Compagnie raakte. Ook is opvallend dat de Compagnie zeerovers inzet om China tot handel te forceren. De keren dat China zelf militaire acties ondernam om de Compagnie buiten haar handel te houden, was daar weinig begrip voor te vinden.⁶⁶

⁶³ Reid, 'Violence at Sea', 21.

⁶⁴ B. van den Hout, De belegering van Fort Zeelandia, 21.

⁶⁵ Andrade, T., *Lost Colony. The Untold Story of China's First Great Victory over the West* (Princeton 2011) 27.

⁶⁶ B. van den Hout, De belegering van Fort Zeelandia, 13.

Zeerovers straffen.

In 1837 stelde het Verenigd Koninkrijk de 'Piracy Act'⁶⁷ op, waarin stond dat zeeroverij niet meer mocht worden gestraft met de dood, tenzij tijdens de overval een (poging tot) moord had plaatsgevonden. Dit betekent dat zeeroverij tot op dat moment doorgaans met de dood werd bestraft. Hoewel de Compagnie zijn eigen wetten en straffen had, kan men er van uit gaan dat de door hen gehanteerde wetten voorschreven om zeeroverij ook met de dood te straffen. Enkele bronnen⁶⁸ bevestigen op individuele basis, dat de doodstraf werd geëist tegen zeerovers. Het is mogelijk dat in de Statuten van Batavia (een verzameling van verordeningen en afspraken van de Hoge Raad van Batavia en de Heren XVII) een duidelijke straf stelt over zeeroverij, maar door de natuur en omvang van deze bron is het niet gelukt deze te vinden. De toepassing van de doodstraf werd echter niet altijd gehanteerd, zoals zal blijken uit dit hoofdstuk en de rechtszaak die behandeld zal worden in het derde hoofdstuk.

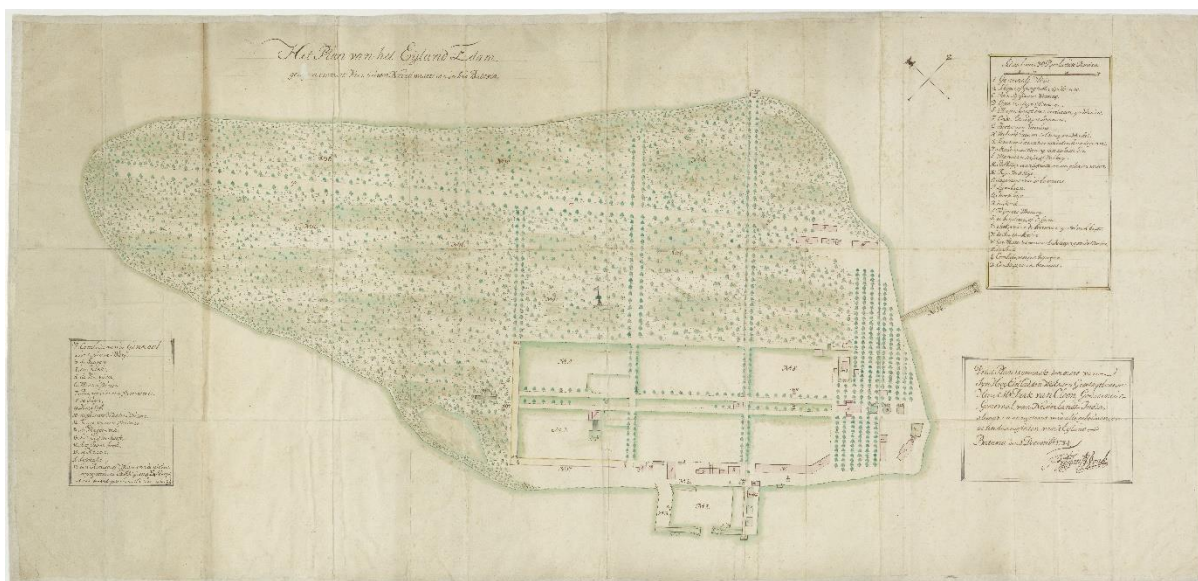
Dit betekent echter niet dat alle zeerovers tot een lijfstraf of de doodstraf werden veroordeeld. Dwangarbeid, het gedwongen werken in dienst van de Compagnie zonder loon of vrijheid, was een aantrekkelijk alternatief voor de Compagnie om toe te passen. Het verminken of ombrengen van jonge mannen is een effectief afschrikmiddel, maar de Compagnie kon hen ook inzetten voor gedwongen arbeid en zo goedkope arbeidskrachten hebben. En er waren heel veel onvrije arbeidskrachten⁶⁹ nodig in de vele fabrieken en bouwprojecten van de Compagnie. Touw moest worden gesponnen, kanalen moesten worden gegraven, schepen moesten worden uitgeladen, in de gevaarlijke stokerijen moest alcoholische dranken worden gemaakt, en fortificaties moesten worden versterkt. Vaak huurde de Compagnie hier slaven voor,⁷⁰ maar een eigen groep werkers waar men niet bepaald zuinig op hoefde te zijn en waar de onkosten alleen onderdak en voedsel bedroegen was makkelijker en goedkoper. Dwangarbeid was zeker geen lichte straf, en na 5 tot 10 jaar kon het voorkomen dat de veroordeelde was overleden.

⁶⁷ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Will4and1Vict/7/88/contents> laatst bezocht op 22-02-2017.

⁶⁸ ANRI-918-172, ANRI-2540-553, en H.W. Daendels Volume 15, 818.

⁶⁹ M. van Rossum, *Werkers van de wereld. Globalisering, arbeid en interculturele ontmoetingen tussen Aziatische en Europese zeelieden in dienst van de VOC, 1600-1800* (Hilversum 2014) 211.

⁷⁰ M. van Rossum, *Kleurrijke tragiek - de geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC* (Hilversum 2015) 55.

Figuur 4 - Plattegrond van het eiland Edam. Fabrieken, woningen, en loodsen staan duidelijk aangegeven. De functie van het eiland is duidelijk: zware arbeid voor productie.

Om deze redenen werden veel zeerovers ‘verbannen’, wat in feite betekent dat ze tot dwangarbeid veroordeeld waren en naar een plek waren gestuurd om daar te werken. Dit betekent dus nadrukkelijk niet dat zij niet in het gebied van de Compagnie mochten komen, zoals de moderne definitie voor verbanning zou suggereren. In de Generale Resoluties zijn veel meldingen van deze straf terug te vinden. Een voorbeeld van 23 juni 1769: ‘Met de jongst van Maccasser hier aangekomen Barke de Draake overzonden zijnde, de door de kruisers gister aan de overval agterhaalden Zeerovers Panglima Djabar (...) Zoo is goetgevonden (...) op het Eiland Edam te plaatsen’.⁷¹ Het eiland Edam, nu Pulau Damar Besar genaamd, ligt op ongeveer 26 kilometer ten Noorden van Jakarta, en werd gebruikt als een gevangeneiland waar de gevangenen dwangarbeid moesten verrichten. Zo bleven veroordeelden ver uit de buurt van Batavia en konden zij onmogelijk ontsnappen. Ook Ceilon, het huidige Sri Lanka, werd gebruikt als verbanningsoord voor zeerovers en andere misdadigers: op 18 juni 1773 werd geschreven ‘Zeeker Johoreesche zeerover Alam, voor zijn leeven naar Ceilon verbannen’.⁷²

Ook Europese zeerovers werden de zware straffen niet gespaard die voor zeerovers waren opgesteld: in 1702 verschenen zeven Engelse zeerovers voor de Raad van Justitie die tot de dood werden veroordeeld. Echter, het uitvoeren van dit vonnis werd uitgesteld totdat de “Heeren Meesters” een besluit hadden genomen. Uit de transcriptie blijkt dat de zeerovers eerst naar Europa waren gezonden, maar daarvandaan weer terug waren gekomen. Vervolgens werden ze ter dood veroordeeld, maar dit werd expliciet niet uitgevoerd. Met andere woorden, Europese zeerovers werden bestraft met de gevangenis, verbanning naar Europa (om daar verder gestraft te worden) of de doodstraf. Ongeveer tweeënehalf jaar later worden zeven Engelse zeerovers vrijgelaten en worden gedwongen om als soldaten in dienst van de Compagnie te dienen in de “Oostersche Provintiën”. Gedwongen arbeid of militaire dienst waren dus ook een optie om zeerovers te straffen. Deze wending kan worden uitgelegd door de relatie tussen Nederland en Engeland, maar ook door de vaardigheden van de zeerovers. Als Nederland zeven Engelse onderdanen zou executeren zou dat ongetwijfeld tot frictie tussen beide landen hebben geleid, denk maar aan de executie van de

⁷¹ ANRI-1048-622 en 623.

⁷² ANRI-1056-446 tot en met 468.

Nederlanders in Macau, dus een andere straf was nodig. Zoals gezegd hadden Europese zeerovers vaak ervaring met Europese wapens, en hadden zij ongeveer dezelfde cultuur als de Compagnie. Het inzetten van deze ervaren mannen als soldaten lijkt gevaarlijk, want de Compagnie zou criminelen bewapenen, maar de mogelijkheid om aan een doodstraf te ontkomen zal waarschijnlijk aantrekkelijk zijn geweest voor de zeerovers.

De twee voorgenoemde voorvallen zijn misschien gerelateerd aan elkaar, omdat het enkele Engelse zeerovers betreft die in gevangenschap van de VOC zaten en er maar tweeënehalf jaar tussen beide gevallen zat. De zeerovers die niet geëxecuteerd werden hebben dan een tijdlang vastgezeten in Batavia, waarna zij als soldaten van de Compagnie werden ingezet. Misschien hebben ze het vertrouwen van de Compagnie gewonnen tijdens hun tijd in de gevangenis, waren de Engelsen vanwege hun ervaring te waardevol om te doden, of was de nood voor soldaten zo hoog dat de Compagnie ervoor koos om hun straf om te zetten. Omdat de bron waar de marginalen in staan helaas ontbreekt, is de reden niet te achterhalen. Wat de reden achter deze inzet ook was, de kans is groot dat dit een verkapt doodsvonnis is: het leven van een soldaat was in die tijd alles behalve makkelijk en veilig.

Zeeroverij als politiek wapen.

‘Zeekere mensen door de Regenten van Solor, van Timor opgezonden zijnde als zeerovers, dog door den Advocaat-Fiscaal verklaard zijnde, bij gebrek aan bewijsen, teegens hen geen actie te kunnen institueeren, werden deselve echter op suspicie, ter haren laste politiquelijk tot slaven verklaard met bare wijven en kinderen, 8 Februari 1726.’⁷³

In dit voorval zijn meerdere elementen te herkennen die tekenend zijn voor de rol die zeeroverij inneemt in Zuidoost Azië. Uit de beschrijving valt op te maken dat enkele mensen uit Solor zijn verscheept naar Batavia omdat ze zeerovers zouden zijn. De verwachting was dat de VOC deze mensen zou straffen, wat aantoont dat de houding van de VOC tegenover zeerovers bekend was. Dat zou waarschijnlijk ook zijn gebeurd, ware het niet dat de VOC de rechtszaak serieus nam en een onderzoek instelde. Het onderzoek concludeerde dat er geen bewijs was dat deze mensen zeerovers waren, en dus vrijgesproken moesten worden. Hieruit blijkt dat zeerovers een (relatief) eerlijke rechtszaak kregen, en niet zo maar werden veroordeeld. Hoewel uit andere rechtszaken die gevoerd werden door de Raad van Justitie blijkt dat dit niet uitzonderlijk was, het rechtssysteem was systematisch en bekwaam, is het toch belangrijk om notitie van te nemen. In hoofdstuk 3 valt te zien hoe een rechtszaak tegen zeerovers eruit zag. Helaas voor deze vermeende zeerovers besloot de VOC om op basis van de beschuldigingen hen tot slaaf te maken. Er zijn meerdere verklaringen voor dit besluit, namelijk dat de VOC geen risico wilde nemen met vermoedelijk zeerovers of omdat niemand bezwaar zou maken als deze mensen tot slaaf zouden worden gemaakt. Het is waarschijnlijk dat de VOC de regenten van Solor gunstig wilden stemmen door de mensen op een andere manier te straffen.

Een ingewikkelde relatie – de Compagnie en de zeerovers.

Hoewel vandaag de dag de kenmerken van zeeroverij unaniem vaststaan en worden gezien als een misdaad, was dit niet het geval in de 17^e en 18^e eeuw. Natuurlijk is de handeling van het gewelddadig beroven van een schip voor vuit de meeste mensen een verwerpelijke gebeurtenis, maar het toekennen van het etiket ‘zeeroverij’ was veel complexer. De Compagnie had geen moeite

⁷³ Datum: 1726-02-08 – Bron ontbreekt.

om geweld toe te passen om de handel te bevorderen en hoewel enkele zeerovers zich ophielden in en rondom Makassar, was de handel met de Banda eilanden de hoofdreden geweest voor de Compagnie om oorlog te voeren met de havenstad. Ook was het etiket een krachtig wapen als het erkend werd: uit de voorgaande voorbeelden van Macau en Solor wordt duidelijk dat het toekennen van het etiket ervoor kon zorgen dat mensen, al dan niet terecht, veroordeeld werden.

De Compagnie werd echter steeds machtiger, waardoor zij meer en meer kon bepalen welke handelingen werden gezien als zeeroverij. Ook was de Compagnie steeds beter in staat om zeerovers te bestrijden: haar invloedssfeer groeide mee. Het bestrijden gebeurde door middel van expedities, maar ook door het handhaven van een juridisch systeem dat zware straffen gaf aan zeerovers. Dat zeeroverij vaak nog complexer in elkaar kon zitten dan verwacht, blijkt uit de rechtszaak die de Compagnie voerde tegen een matroos van een zeeroversschip in 1747. Het volgende hoofdstuk behandelt deze rechtszaak tot in detail en trekt conclusies uit de kwalitatieve informatie die hierin te vinden is.

Hoofdstuk 3 - Een rechtszaak tegen zeerovers.

Rechtspraak was systematisch georganiseerd en zorgvuldig vastgelegd binnen de Compagnie: elke belangrijke factorij had een eigen Raad van Justitie waarin criminele en civiele rechtszaken werden afgehandeld. Processtukken werden gekopieerd en de kopieën werden naar Batavia opgestuurd, waar het vervolgens (als het belangrijk genoeg was) weer werd gekopieerd en doorgestuurd naar de Republiek. Deze processtukken waren redelijk uniform opgesteld, en bevatten vaak een schat aan informatie over het voorval, de betrokken personen, het rechtsproces, en de straf of uitspraak. In het vorige hoofdstuk werden meldingen in de Generale Missiven en Dagjournalen van de Compagnie onderzocht, hieruit homogene data werd gehaald om zo conclusies te trekken over activiteiten van zeerovers. Maar juist omdat zeeroverijen elke keer uniek zijn, zelfs als er overeenkomsten zijn, is het belangrijk om een rechtszaak helemaal te belichten. Een bijkomend voordeel hiervan is dat de houding van de Compagnie jegens zeeroof duidelijk besproken wordt. Uit deze rechtszaak komen veel antwoorden op vragen over hoe de Compagnie zeerovers bestreed en bestrafte, maar ook hoe zeerovers opereerden en waar zij actief waren.

In 1747 werd langs de kust van West-India een schip uit Goa dat tabak vervoerde overvallen door zeerovers. De zeerovers kwamen aan boord, verwonden de schipper, en namen de lading van het schip mee. Toen de licht-gehavende bemanning het schip de meest dichtbij zijnde haven binnen stuurde, zagen zij het schip van hun aanvallers liggen. Ze ondernamen onmiddellijk actie door naar de Compagnie te stappen, die de zeerovers arresteerde en een rechtszaak begon. Dit is opmerkelijk, omdat de Compagnie niet direct te maken had met de overval. Aan de hand van deze rechtszaak wordt daarom ook onderzocht hoe de invloedssfeer van de Compagnie een rol speelde in de houding van de Compagnie tegenover deze zeeroof. De transcriptie van deze rechtszaak is te vinden als bijlage C. Dit hoofdstuk bevat de bevindingen uit deze rechtszaak, die vervolgens worden vergeleken met de hoofd- en deelvragen van deze scriptie zoals die in de voorgaande hoofdstukken zijn gesteld en beantwoord.

Het document zelf.

NA 1.11.06 Invnr 440, scans 43 t/m 79.

Dit document komt uit het archief van de Raad van Justitie van Cochin, een stad en tevens Compagnie factorij op de Zuidwest kust van India (het huidige Kochi). Hoewel de Compagnie van 1663 tot 1795 op deze kust aanwezig was, en zelfs meerdere vestingen en steden op de kust bestuurde, moest het veel samenwerken met plaatselijke regenten en internationale handelaren. De inhoud van het document is als volgt:

-
- “Register den Papieren”: de inhoudsopgave van de zaak.
 - “Criminelen Eijch”: eis van de openbare aanklager, hier Nicolaas Bowijn.
 - Verschillende extracten: kopieën van een vergadering van de raad, verklaring van het slachtoffer, rapport van gevonden spullen, verhooring van verdachte.
 - Conclusie en vonnis van de “Commandeur en opperbeieder van de custe”, hier Reinicus Siersma.
-

Nadat de Raad van Justitie alle stukken onder ogen hebben gekregen, vergaderen zij om het lot van de verdachte te bepalen. Hieruit komt een advies aan de hoogste ambtenaar van het rechtssysteem, de commandeur en opperbeïeder van de Mallabaarse, Canarijnse en Wingurlaanse kust. Uit de onderzochte rechtszaken uit dezelfde inventaris blijkt dat de commandeur slechts zelden dit advies niet opvolgt. Omdat de commandeur de vertegenwoordiger van de juridische macht van de VOC is, geldt dit vonnis als een uitspraak van de VOC zelf.

Wat kunnen wij hieruit opmaken?

Deze rechtszaak is specifiek uitgekozen omdat het alle elementen bevat die belangrijk zijn bij het bestuderen van zeeroverij: de zeerovers zelf, de slachtoffers, een beschrijving van de overval, de buit, de rechtszaak tegen de zeerovers, en het vonnis. Dit is ontzettend veel (relevante) informatie die ons veel leert over zeeroverij. Hoewel deze rechtszaak handelt over een hele specifieke zaak die zich afspeelde in een ander gedeelte van het imperium van de Compagnie (namelijk de Mallabaarse kust in plaats van de omgeving van Batavia) en relatief laat in de periode (1747), kan aan de hand van informatie uit de dataset geconcludeerd worden dat deze rechtszaak representatief is voor een merendeel van de zeeroverijen in het gebied van de Compagnie. Door de belangrijkste elementen te bekijken worden eerder gemaakte hypothesen bevestigd en kan een beter beeld worden gevormd van het hele proces van zeeroof tot veroordeling.

De verdachten.

Veruit de meest interessante persoon is de hoofdman van de zeerovers, de zogenaamde Cottim Collan Coenja Amadoe (om verwarring te voorkomen hierna als Coenja aangeduid), omdat hij een rijk man met hoog aanzien zou zijn geweest binnen de stad van Cannanoor. De Raad van Justitie merkte in vraag 29 terecht op dat de naam van de verdachte (Cottij Collan de Amadoe) en die van Coenja erg op elkaar leken, en de logische conclusie vanuit Europees perspectief dat niet geheel bekend was met naamconventies en plaatsnamen zou inderdaad zijn dat beide rovers aan elkaar gerelateerd waren. Maar volgens een handleiding van de Science Editor Council⁷⁴ valt de naam als volgt op te breken: naam van het ouderlijk dorp (in dit geval Cottim Collan), dan de naam van de vader (Coenja), en dan de gegeven naam (Amadoe). De kleine afwijking in de spelling van het dorp (Cottim Collan en Cottij Collan) kan worden toegeschreven aan de uitspraak van de verdachte of de onzorgvuldigheid van de schrijver (iets wat jammer genoeg zeker niet zeldzaam is in VOC bronnen). Omdat beiden uit hetzelfde dorp komen zou het goed kunnen dat ze elkaar kenden, en dat de verdachte zo bij de bemanning van Coenja is beland. Het is ook niet heel vreemd dat de Raad van Justitie benieuwd was of zij familie waren, zie vraag 29 van de verhooring.

Nog opmerkelijker is het antwoord dat de 20 jarige verdachte geeft op vraag 8 van de verhooring: 'al voor mijn geboorte'. Dit zou betekenen dat deze Coenja al heel lang zeerover was. Waarom kon hij zo lang zijn 'beroep' uitoefenen? Misschien was dit de eerste keer dat hij in contact kwam met de Compagnie, aangezien tegen de verdachte een hele zware straf werd geëist. Wederom, het antwoord op deze vraag is niet terug te vinden in de rechtszaak.

Opvallend genoeg is de verdachte van deze rechtszaak een vrij onbelangrijk persoon in het hele voorval. Sterker nog, hij dient voornamelijk als een ooggetuige in de rechtszaak: hoewel hij

⁷⁴ M. Kidambi, 'Indian Names: A Guide for Science Editors', *Science Editor* Vol. 31, No. 4. (2008) 120.

meedeed aan de overval heeft hij niemand verwond. Omdat zijn loopbaan als zeerover zo kort was (anderhalve maand), had hij alleen kennis van twee berovingen: het schip van Goa waar de rechtszaak om draaide, en het genoemde Cannarijnse schip waar de zeerovers 123 zakken rijst van hebben gestolen. Deze Cottij Collan de Amadoe (vanaf nu Amadoe) verklaarde dat hij als 'coelij' (koelie, een loonarbeider⁷⁵) voor de zeerover werkte en niets verdiende van de buit zelf: hij kreeg gewoon een loon. Als dit inderdaad waar was, benadrukt dit dat zeeroverij als een redelijk normaal onderdeel van de maritieme wereld werd gezien. Een loonarbeider werkte op een zeeroversschip zonder een gedeelte van de buit te krijgen, in tegenstelling tot de bemanning van Europese piraten die wel vaak de buit verdeelden. Dit neemt echter niet weg dat de geëiste straf tegen hem alles behalve mee viel. Tegen de verdachte werd geëist dat: hij met een strop om zijn hals aan een paal van de galg werd gebonden, vervolgens rigoureuus gezeseld werd, daarna gebrandmerkt, en vijftwintig jaar lang dwangarbeid in de gemeentewerken van de Compagnie (graven van grachten, werken in mijnen en werkplaatsen, repareren van verdedigingswerken, net zoals slaven⁷⁶) moest verrichten. De strop om zijn hals was een duidelijk symbool: de Compagnie stond in zijn volle recht om de verdachte te executeren, maar had besloten 'mild' te zijn en de straf te verlichten. Het brandmerken was, naast ontzettend pijnlijk, ook een permanente markering. Het geselen spreekt voor zich. Al met al voor moderne begrippen een zware eis voor een twintigjarige man die in zijn 1,5 maand als koelie aan boord van het schip twee overvallen heeft meegemaakt. Ware het niet dat volgens afspraken de lokale koning van Colastrij jurisdictie had over zijn onderdanen. De Compagnie leverde de verdachte na de rechtszaak uit aan de koning, die vervolgens de verdachte zou veroordelen. Maar dit deden zij niet voordat zij het roversschip confisqueerden en de lading verdeelden: een helft voor de Goanezen, de andere helft voor de Compagnie. Echter, de roverhoofdman Coenja was een onderdaan van de Balnoor (een landheer onder de koning, vergelijkbaar met een Nederlandse graaf) en hij had van deze Balnoor toestemming gekregen om te roven in ruil voor een percentage van de buit. Omdat de kans groot is dat de verdachte Amadoe ook onderdaan is van de Balnoor, is het mogelijk dat de Koning hem niet zou straffen. Want hoewel de Compagnie mocht vinden dat de verdachte zich schuldig maakte aan zeeroverij bleef de verdachte wel een onderdaan van de Koning die met toestemming van een van de landheren van de Koning aan zeeroof deed. Hoewel de geëiste straf niet door de Compagnie werd uitgevoerd, is de eis wel een hele goede indicator van hoe de Compagnie (kleine) zeerovers wilde straffen. Niet met de doodstraf, maar met lijfstraffen, 25 jaar gedwongen arbeid, en publiekelijke vernedering.

Wat direct op valt als men de verhooring van de verdachte leest, is de samenstelling van de bemanning van het roversschip. Hoewel de roverhoofdman en de verdachte beiden van de Mallabaarse kust afkomstig zijn, blijken de andere zeerovers gerekruteerd te zijn in 'Libië'. Dit is tevens een bewijs dat de Indische Oceaan een verbonden netwerk is, en dat Mallabaarse zeerovers er geen probleem mee hadden om de oceaan over te steken om bemanningsleden te vinden. Een historisch overzicht uit 1880 schrijft over een zekere Pangeran Kidol, die met zijn "opgeraapt schuim" de kuststreek ten Oosten van Batavia tot Cheribon onveilig maakte. Dit "schuim" bestond uit "allerhande geboefte" van Makassaren, Bouginezen, Baliërs en meer.⁷⁷ Hoewel deze plaatsen

⁷⁵ http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article_content&wdb=WNT&id=M034474 voor het laatst bezocht op 22/02/2017.

⁷⁶ M. van Rossum, *Kleurrijke tragiek*, 50.

⁷⁷ *Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Deel XXXIX* ('s Hage 1880) 75.

minder ver van elkaar liggen dan de Mallabaarse kust en Libië, zijn dit nog steeds significante afstanden. Jammer genoeg wordt er verder niet gesproken over de bemanningsleden van Coenja, ook niet in voorgaande en nakomende rechtszaken in het inventaris. Hun lot (en straf) blijft dus onbekend, en hoewel zij woonden in Cannanoor hoefde dit niet te betekenen dat zij onderdanen waren van de dezelfde koning. Hoe dan ook zal hun straf waarschijnlijk niet gering zijn geweest.

De aanval – Buit en slachtoffers.

Volgens de verklaringen van zowel de Goaneze handelaren en de verdachte Amadoe was de overval redelijk gewelddoos. Nadat de zeerovers aan boord waren geklommen van het handelsschip viel een van de rovers de tandel (de schipper) aan. Volgens de Goanezen kreeg de tandel een 'kap' (een houw met een groot mes of zwaard), terwijl de verdachte Amadoe zegt dat de tandel alleen maar werd geslagen, maar hij weet niet door wie. Hierna begonnen de rovers de gehele lading over te hevelen naar hun eigen schip om vervolgens weg te varen. Niet bepaald het bloedbad dat vaak geassocieerd wordt met aanvallen van zeerovers. Het gemak waarmee de rovers aan boord kwamen en alle goederen aanwezig op het schip meenamen suggereert dat de Goanezen niet wilden of konden terugvechten. Misschien waren de zeerovers zwaarder bewapend en/of talrijker, wat tegelijkertijd een aanwijzing is waarom de rovers besloten dit schip aan te vallen. Zoals al eerder aangegeven draait veel zeeroverij rondom de afweging tussen risico en beloning, en dit voorval net zo: de zeerovers zagen een veelbelovend schip dat ze zonder veel moeite en risico konden veroveren. Maar, zoals de verdachte Amadoe aangeeft, zouden de zeerovers er niet voor hebben teruggedeinsd om geweld te gebruiken in het geval dat de bemanning van het handelsschip zich zou verzetten. Uit de lijst van goederen aan boord van het roversschip⁷⁸ valt te concluderen dat de zeerovers zeker in staat waren om tegen de bemanning te vechten, want zij hadden enkele vuurwapens, handwapens, bogen, en schilden aan boord. Grotere Europese schepen zouden echter geen probleem hebben met deze rovers, in de eerste plaats dankzij het verschil in omvang: het zeeroversschip had volgens de verdachte Amadoe een laadvermogen van 5 last⁷⁹, terwijl schepen die werden ingezet als kustvaarders door de Compagnie doorgaans 75 last laadvermogen hadden. En dan droegen Europese schepen doorgaans ook nog enkele kanonnen aan boord. Het is dus veilig om te concluderen dat Coenja zijn slachtoffers zorgvuldig moest uitkiezen.

Hierop voeren de slachtoffers naar de meest dichtbij gelegen haven om de misdaad te melden, maar toen zij Cannanoor binnenliepen zagen zij het zeeroversschip in de haven liggen. Volgens het antwoord van de verdachte op vraag 16 werd de buit vaker verkocht in Cannanoor. Omdat Coenja ook in Cannanoor woonde lijkt het erop dat hij de havenstad als vaste haven en doorverkoopplaats gebruikte. Coenja zou dan als zeerover schepen langs de kust aanvallen, terugkeren naar Cannanoor om daar de buit te verkopen en te rusten. Wederom is het opvallend dat hij niet eerder in aanraking is gekomen met de Compagnie. De bemanning van het handelsschip meldde het incident bij het plaatselijke fort van de Compagnie waarop vervolgens de zeerovers gearresteerd werden. Er werd beslag gelegd op het schip en de lading, en vervolgens begon de rechtszaak.

Omdat de Compagnie zo snel werd ingelicht, was de buit (grotendeels) nog niet verkocht en kon het slachtoffer een gedetailleerde lijst op stellen van de gestolen spullen. Deze lijst geeft een geweldig inzicht in de goederen die door deze kleinere vaartuigen (die langs de kust voeren) werden

⁷⁸ NA 1.11.06 Invnr 440, scan 63.

⁷⁹ 1 last is ongeveer 1250 kilo volgens <http://resources.huygens.knaw.nl/vocglossarium/> zoekopdracht "last".

vervoerd. Naast de lading, die voornamelijk bestond uit pakken tabak en muskaat, stalen de zeerovers ook ongeveer alles wat los en vast zat. Een greep uit de lijst onthult dagelijkse gebruiksvoorwerpen zoals lepels, potten, en kleren maar ook meer waardevolle voorwerpen zoals geld en edelstenen. Ondanks dat het een rijke buit was geweest, is het niet bepaald de zilvervloot: het is aannemelijker dat het handelsschip niet specifiek voor de lading was uitgekozen, maar voor het feit dat het een slecht verdedigd handelsschip was.

Uit de dataset blijkt al snel dat handelsschepen wel vaker het doel waren van zeerovers, maar alleen als het (net zoals het schip uit Goa) kleinere types waren zoals sloepen ('chialoup') en prauwen. Deze schepen werden door verschillende rovers, die alleen worden geïdentificeerd door de regio waaruit zij opereren te noemen, aangevallen. Omdat de dataset, net zoals deze rechtszaak, uit VOC bronnen voorkomt, zijn alleen zeeroverijen die betrekking hebben op de Compagnie opgenomen. Dit betekent dat er veel meer zeeroverijen plaats vonden die niet door de Compagnie zijn opgetekend: ook de overval van Coenja en Amadoe op het Goase schip zou voor de Compagnie onopgemerkt (en niet van belang) zijn gebleven ware het niet dat de slachtoffers en de zeerovers een haven aandeden waar de Compagnie aanwezig was.

De rechtszaak – De Compagnie tegen de zeerovers.

Hoewel het handelsschip van een onafhankelijke tabakshandelaar uit Goa was, klaagde de Compagnie de zeerovers toch aan. Dit kan worden verklaard doordat de haven waarin de zeerovers gearresteerd werden, Cannanoor, bij het gebied van de Compagnie hoorde en dus onder hun jurisdictie viel. Maar de overval gebeurde op zee, en beide partijen zijn geen werknemers van de Compagnie: het zou dan weer logisch zijn geweest om deze zaak in Goa af te handelen. Om het handelen van de Compagnie uit te leggen is de term invloedssfeer weer relevant. De vele schepen die langs de Mallabaarse kust voeren waren zowel direct als indirect relevant voor de Compagnie: zelfs als schepen niet van de Compagnie zelf of van handelspartners waren, hadden zij invloed op de handel in het gebied. Door de handelsroutes van, naar, en rondom de Mallabaarse kust te controleren en beveiligen creëerde de Compagnie een gebied waarin zij invloed uitoefenden. Binnen dit gebied had de Compagnie over het algemeen zeggenschap, maar hier stond wel tegenover dat zij deze perceptie in stand hielden. Dit werd passief bereikt door de aanwezigheid van VOC-schepen, maar soms moest direct worden opgetreden zoals in dit geval. Als de Compagnie deze zeerovers niet had aangeklaagd, dan was een gedeelte van de invloed verloren gegaan.

De rechtszaak zelf volgt een standaard formule, die al eerder is beschreven, die niet afwijkt van andere criminele processen die over geheel andere zaken gaan⁸⁰. Dit komt omdat de Compagnie een groot bureaucratisch rechtssysteem had. Daarom werd de rechtszaak in het machtscentrum van de Compagnie op de Mallabaarse kust, de stad Cochin, gehouden. Ook het overhandigen van de verdachte aan de Koning is niet opzienbarend.

In breder perspectief – Handel of Geweld?

Deze rechtszaak is belangrijk voor het begrijpen van de houding van de Compagnie tegenover zeerovers. De verschillende opvattingen van de Compagnie en van de verdachte Amadoe over wat zeeroverij inhoud is tekenend voor de algemene uitleg van zeeroverij in de Indische Archipel. Hoewel het logisch lijkt dat een zeerover en de Raad van Justitie afwijkende opvattingen hebben over zeeroverij, is het verschil genuanceerder. Maar eerst is het belangrijk om te kijken naar de

⁸⁰ Gecontroleerd bij dataproject *Between Local Debts and Global Markets* onder leiding van dr. M. van Rossum aan het IISG.

feiten: een handelsschip dat tabak vervoerde is door een ander schip aangevallen en leeggeroofd, waarna de zeerovers betrapt zijn op het verkopen van de gestolen goederen in een haven van de Compagnie. Hieruit zijn direct drie gebeurtenissen te vinden waar handel en/of geweld op toepasbaar zijn: het handelsschip (handel), de overval (geweld), en de verkoop (handel uit geweld). Maar men kan ook stellen dat het geweld van de overval een onderdeel van handel was: Coenja verkreeg de goederen die hij verkocht met geweld in plaats van met handel. Voor Coenja was dit geen probleem, en blijkbaar stelden gedurende al die jaren dat hij actief was de mensen aan wie hij de gestolen goederen verkocht geen vragen. Hoewel Europeanen en de slachtoffers destijds dit ongetwijfeld zouden zien als zeeroverij, was dit voor Coenja en de kopers wellicht een geaccepteerde vorm van de handel. Maar Amadoe probeerde zich te distantiëren van de rest van de zeerovers door te zeggen dat hij enkel de zeerover Canjoe kende, en dat iemand anders het geweld toepaste. Door te stellen dat hij gewoon een loonwerker aan boord van het schip was, geeft Amadoe zelf aan dat de overval een misdaad was maar dat zijn aandeel normaal werk was. Zijn werk stond dus los van het geweld. De Compagnie dacht hier uiteraard anders over, en veroordeelde de man, omdat zij de zeerovers als een dreiging voor de handel in het gebied zagen. Echter, door een afspraak met de lokale koning dat was gemaakt ten gunste van de handel in het gebied, moest de Compagnie Amadoe overdragen.

De houding van de Compagnie jegens de zeerovers, deels al verklaard doordat zij hun invloedssfeer in stand moesten houden, is vrij consistent met andere bronnen over zeeroverij. Op 31 maart 1685⁸¹ werd geschreven dat enkele zeerovers in Palembang waren gevangen genomen, en dat de Residenten aldaar toestemming vroegen om de rovers die ‘tegens de visite haren vaartuigen opposeren ... de voeten te mogen spoelen’. Een enigszins onschuldig klinkende vraag, ware het niet dat dit betekent dat ze de zeerovers wilden straffen door ze in zee te verdrinken. Er werd opgemerkt dat de zeerovers volgens afspraak aan de plaatselijke sultan zouden moeten worden overgeleverd, net zoals bij Amadoe, omdat het onder diens jurisdictie viel.⁸² Echter, omdat schepen van de Compagnie werden tegengehouden en omdat de zeerovers dienaren van de Compagnie hadden gedood, werd besloten dat de zeerovers naar Batavia zouden worden gestuurd zodat ze daar veroordeeld konden worden. Deze zaak kan waarschijnlijk teruggevonden worden in het archief van de Raad van Justitie van Batavia. Wederom werd hier eerst de doodstraf tegen de zeerovers geëist, en ook hier zouden de zeerovers volgens afspraak moeten worden overgeleverd aan hun vorst. Maar omdat de Compagnie zelf (ook) slachtoffer was van deze zeerovers, werd deze afspraak genegeerd. In de dataset is er nog één melding van het uitleveren van gevangen zeerovers: in 1708 werden vijf Javaanse zeerovers uitgeleverd aan de Koning van Bantam.⁸³

Ook in andere gevallen werd de doodstraf geëist tegen zeerovers: bijvoorbeeld in 1702⁸⁴ en in 1809⁸⁵. Het is aannemelijk om uit de verschillende bronnen te concluderen dat de gebruikelijke straf voor zeeroverij de dood was. Maar zeerovers konden ook dwangarbeid opgelegd krijgen, zoals in het geval van Amadoe, waarbij zij in fabrieken en publieke werken van de Compagnie te werk gesteld werden. Zo ook enkele Makassarse zeerovers die met het schip De Draak naar het eiland

⁸¹ ANRI-899-144.

⁸² ANRI-899-145.

⁸³ ANRI-928-502.

⁸⁴ ANRI-918-172.

⁸⁵ H.W. Daendels Volume 16, page 224.

Edam werden vervoerd⁸⁶, waar zij dwangarbeid moesten verrichten. Zo werd geweld omgezet in productie (handel).

Europeanen die zich schuldig maakte aan zeeroverij kregen doorgaans een andere behandeling dan niet-Europeanen. Twee Engelse zeerovers werden naar Engeland gestuurd om daar terecht te worden,⁸⁷ een 'burger van Dorth' werd naar Batavia gestuurd omdat hij de rover Frans Franszoon kende,⁸⁸ en een zekere Isaac Coleman die met zeerovers zou hebben gevaren werd uit gevangenschap vrijgelaten en teruggestuurd naar Nederland.⁸⁹ De al eerder genoemde zeven Engelse zeerovers werden eerst tot de dood veroordeeld, vervolgens werd dit uitgesteld en werden zij gevangen gezet⁹⁰ en twee jaar later⁹¹ gedwongen om als soldaat te dienen in de 'Oosterse Provinciën'. Hendrick Bruystens, die in de inleiding al werd genoemd, werd echter in Batavia geëxecuteerd. Wellicht was de Compagnie hier minder genadig omdat Bruystens een vooraanstaande dienaar van de Compagnie was geweest, en dat de Compagnie hierdoor geen ruzie zou krijgen met een ander land of vorst, zoals wel het geval zou kunnen zijn geweest met de Engelsen.

De Compagnie werkte ook soms samen met Engelsen om zeeroverij te bestrijden, omdat zeerovers een gezamenlijke vijand vormden. Deze samenwerking varieerde van het stilletjes arresteren van een zeerover om die aan een Engelse kapitein te leveren⁹², het toelaten van enkele Engelse oorlogsschepen die op zeerovers joegen⁹³, tot het delen van informatie over activiteiten van de zeerovers.⁹⁴ Het delen van informatie over overvallen van en expedities tegen zeerovers werd tussen de aanwezige Europese landen direct⁹⁵ en indirect⁹⁶ uitgewisseld. Dit betekent niet dat deze landen zich niet schuldig maakten aan gewelddadige handelingen: Malacca werd in 1708 geteisterd door Engelse zeerovers uit Madagaskar en in 1782 vertelden enkele personen over de 'cruelle behandeling' door een Engelse zeerover.⁹⁷

⁸⁶ ANRI-1048-622.

⁸⁷ ANRI-917-429.

⁸⁸ ANRI-1012-606.

⁸⁹ ANRI-918-200.

⁹⁰ ANRI-918-172.

⁹¹ Jammer genoeg is aan deze melding geen inventarisnummer of folianummer verbonden, maar als datum geeft ANRI 20 augustus 1704 op.

⁹² ANRI-918-698.

⁹³ ANRI-2519-852.

⁹⁴ ANRI-2524-197.

⁹⁵ ANRI-2524-197 (bericht van Engelse schepen), ANRI-2594-74 (vrede tussen de Portugezen en de zeerovers van Maratta).

⁹⁶ ANRI-2503-255 (twee Portugezen vertellen dat zij na een overval door een Engelse rover aan land zijn gezet), ANRI-2460-103 (een Compagnie schip in Macau verneemt dat een zeerover een Portugees schip heeft aangevallen).

⁹⁷ ANRI-2608-26.

Mensen als buit – Slavernij.

De lading van een schip was niet het enige waar zeerovers op uit waren: ook de bemanning was een mogelijk doelwit. Slavernij binnen de Indische Archipel vond al eeuwen voordat de Compagnie haar intrede in het gebied deed plaats, en dit bleef het geval in de 17^e en 18^e eeuw. De slavenhandel was een lucratieve en actieve handel, waardoor zeerovers soms de bemanning van een schip tot slaaf maakten om vervolgens te verkopen. Toch lijkt het erop dat zeerovers geen slaven direct aan de Compagnie verkochten. Dit kan liggen aan het feit dat de Compagnie doorgaans zorgvuldig controleerde of een persoon inderdaad een slaaf was of tot slaaf mocht worden gemaakt. De Compagnie hield er een complexe lijst van regels op na, die mede door lokale tradities en nieuwe afspraken met plaatselijke hoofden was ontstaan. Door middel van vele officiële documenten zoals: ola's (een akte van eigendom), transportakten, en transport permissies (men moest toestemming vragen aan de Compagnie om slaven naar een ander gedeelte van het VOC-imperium te vervoeren) werd goed toezicht gehouden op de slavenhandel. Hierdoor zou de illegale handel van slaven binnen het domein van de Compagnie lastig tot onmogelijk zijn geweest voor de zeerovers. Het is daarom aannemelijk dat de tot slaaf gemaakte mensen door de zeerovers werden ingezet als roeiers⁹⁸ of dat zij werden verkocht op andere markten.^{99 100} Dit telt tevens ook voor de 'normale' buit van zeerovers: gestolen waar was moeilijk te verkopen aan de Compagnie, dankzij haar zorgvuldige bureaucratie. De buit moest daarom verkocht worden op andere markten, of het gebied van de Compagnie binnen gesmokkeld worden. Toch bleven slaven een aantrekkelijke buit voor zeerovers, want in de 19^e eeuw werden vele Bouginezen tot slaaf gemaakt door zeerovers uit Riau, die de slaven vervolgens doorverkochten aan Chinezen.¹⁰¹

Een kleine rechtszaak te midden van miljoenen documenten.

Uiteindelijk is de rechtszaak tegen Amadoe in de algehele geschiedenis van de Compagnie nog minder dan een voetnoot, maar het is wel uitermate geschikt als onderzoeksobject voor deze scriptie. Alle elementen van zeeroof, verschillende perspectieven, en invloedssfeer komen terug in deze ene zaak. De Compagnie start een rechtszaak tegen een zeerover die een schip van een vrije handelaar uit Goa heeft aangevallen: de Compagnie is hier zelf niet direct bij betrokken, maar het gebeurde in de invloedssfeer van de Compagnie. Om deze invloedssfeer te bevestigen moet de Compagnie wel actie ondernemen, denk aan de London Treaty van 1824. Secuur wordt de geroofde lading van het schip opgesomd en de overval wordt helder herteld, waaruit blijkt dat op één gewonde na het vrij rustig verliep. De opmerking van de verdachte dat hij geen zeerover maar een eenvoudige koelie is die alleen maar aan boord van het zeeroverschip werkt, laat zien dat geweld een hele andere betekenis had voor hem dan voor de Compagnie. Hoewel hij aan boord van een zeeroverschip was, deed hij niet mee aan de overval en verdiende hij gewoon zijn brood.

⁹⁸ Ulbe Bosma, Enslavement, being a slave and trying to escape: in search of testimonies for the Indonesian archipelago in the second half of the nineteenth century. Presentatie gegeven tijdens de Being a Slave: Indian Ocean Slavery in Local Context in Leiden op 29-05-2017.

⁹⁹ ANRI-1036-422: "Geapprobeerd de lossing door die van Palembang van een Christen-vrouw en haar kind, die door den zeerover Soedin genomen en aan den Jongen Koning van Andragiry verkogt zijn geweest, voor 100 Spaansche realen; bes., 23 Maart 1764."

¹⁰⁰ ANRI-1033-743: "De Residenten te Palembang moeten den koning onderhouden over zijne quaade handeling met de zeerovers, en verzoeken tegens haar admissie ordre te stellen, ook zijnen onderdaanen te verbieden den inkoop van geroofd volk, 20 Augustus 1762."

¹⁰¹ Ota, 'The Business of Violence', 129.

Hieruit blijkt dat zeeroverij, binnen de invloedssfeer van de Compagnie, zeer serieus werd genomen. De Compagnie bestreed de zeerovers door hen te arresteren om daarna een rechtszaak te beginnen. De straf die Amadoe kreeg staat duidelijk opgetekend: hij kon wettelijk de doodstraf krijgen, maar hij kreeg een lichtere straf. Tenminste, als hij niet aan de plaatselijke koning zou moeten worden overgeleverd. Politiek speelde blijkbaar een belangrijke rol: de Compagnie wilde de afspraken met de plaatselijke koning niet verbreken. Het waarborgen van allianties (handel) was belangrijker dan het straffen van een zeerover (geweld).

Een kleine en bijna onbelangrijke rechtszaak blijkt dan toch veel informatie te bevatten die niet terug te vinden is in de dagjournalen en Generale Missiven. Het is dan ook jammer dat de VOC-bronnen moeilijk te gebruiken zijn: men moet het lastig taalgebruik van de Compagnie leren (naast normaal Nederlands, mocht de onderzoeker dit niet spreken) en dan ook nog handschriften kunnen ontcijferen. Toch spreek ik voorzichtig mijn hoop uit dat er meer aandacht gaat worden besteed aan de vele kilometers aan VOC-bronnen, die voor talloze onderwerpen van onschatbare waarde kunnen zijn. Hopelijk draagt de analyse van deze rechtszaak bij aan de waardering en ontsluiting van deze schatten.

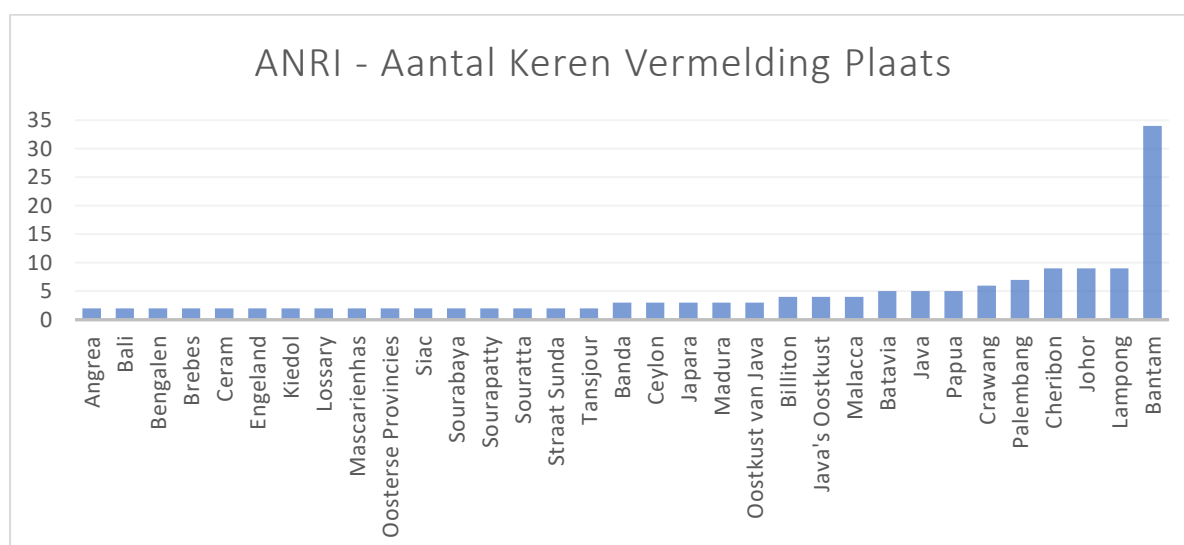
Hoofdstuk 4 – Interpreteren van data.

Verhalen over zeeroverij spreken tot de verbeelding. Een paar schepen op zee die met elkaar in strijd zijn: de ene partij wil aan boord komen om de lading te stelen, de andere partij vecht voor zijn lading en soms zelfs voor hun leven. In hoofdstuk 1 zijn de twee datasets die voor dit onderzoek samengesteld zijn al besproken, en de bronnen die in de datasets voorkomen zijn al meerdere malen in de voorgaande hoofdstukken gebruikt als referentie en als bron van informatie. En omdat in het voorgaande hoofdstuk een kwalitatieve bron, de rechtszaak, geheel werd uitgelicht is het belangrijk om de dataset te gebruiken om de informatie aan te vullen met kwantitatieve data. Dankzij de datasets is het mogelijk om conclusies te trekken uit overeenkomende, uniforme data. Deze data, zoals de jaren en plaatsnamen, bieden samen een overzicht van zeeroverij in de Indische Archipel. Allereerst wordt gekeken naar de locaties waar zeerovers actief waren en daarna in hoeveel meldingen er per jaar plaats vonden. Uiteindelijk wordt er gekeken naar de verschillende soorten zeerovers, om als laatste de belangrijkste (of meest beruchte) zeerovers te onderzoeken.

Locaties – Zeerover activiteit.

Hoewel zeeroverij voornamelijk op zee plaats vond, uit de buurt van plaatsen van autoriteit (zoals havens) en andere schepen, zijn deze gevallen wel aan een fysieke plaats op land te verbinden. Slachtoffers arriveerden in een nabij gelegen haven om verslag te doen, een groep zeerovers sloegen toe in een specifiek gebied, of een Compagnie handelspost meldt dat het een paar schepen naar een zeeroversnest heeft gestuurd om de zeerovers te verjagen. Door deze plaatsen te vinden kan er met redelijke nauwkeurigheid worden vastgesteld waar zeerovers actief waren. Aangezien een sterke en vastgestelde invloedssfeer van de Compagnie zou betekenen dat de (meeste) gevallen van zeeroverij niet of nauwelijks meer plaats zouden vinden, door militaire expedities en patrouilles, is het aannemelijk dat als de invloedssfeer (met als kern Batavia) groeide de meldingen van zeerovers naar de rand van deze invloedssfeer worden verplaatst.

Om te voorkomen dat de hieronder afgebeelde grafieken en kaarten onleesbaar werden, is ervoor gekozen om alleen de plaatsnamen te vermelden die minstens twee keer voorkomen. Unieke gevallen vallen zo weg, waardoor het makkelijker wordt om verschillen en overeenkomsten tussen verschillende gebieden en tijdsperioden te ontdekken. De volledige lijst is te vinden in beide datasets.

Figuur 5 - Aantal vermeldingen van plaatsen in ANRI dataset.

Al bij de eerste blik op deze grafiek ziet men dat er vier plaatsen zijn die veel voorkomen: Bantam, Cheribon, Johor, en Lampong. Bantam is met 34 meldingen significant de meest voorkomende plaats, maar de oorzaak hiervan wordt later in dit hoofdstuk besproken. De meldingen van Johor en Lampong zijn door hun geografische ligging te verklaren. Beide plaatsen lagen aan een nauwe zeestraat, wat een ideale locatie voor zeerovers was. Al het verkeer dat de Indische Archipel wilde betreden of verlaten moesten langs zo'n zeestraat, waardoor vele schepen door het gebied navigeerden. Zeerovers hoefden hierdoor niet ver de zee op te gaan, er waren genoeg doelwitten te vinden, en de eilandjes en de vele inhammen boden genoeg schuilplaatsen. De grote vraag blijft wie de zeerovers hier waren: de lokale bevolking die door het vele verkeer zeeroverij hadden opgenomen, of zeerovers die zich in een gunstig gebied ophielden?

Figuur 6 - Kaart met locaties van Johor, Lampong (beide rood) en Batavia (groen).

Cheribon is opvallend, aangezien de haven in tegenstelling tot Johor en Lampong een sterke VOC aanwezigheid kende en niet nabij een zeestraat lag. Dit wordt echter verklaard als men naar de inhoud van de meldingen kijkt: vele meldingen komen uit de wijdere omgeving. Cheribon was in deze gevallen de meest dichtstbijzijnde haven van de Compagnie waar men rapport kon uitbrengen. Hieruit valt te concluderen dat Cheribon een belangrijke machtsbasis vormde voor de Compagnie, waaruit zij invloed uitoefende op het gebied ten Oosten van Java. Gevangen zeerovers werden hierheen vervoerd,¹⁰² expeditie tegen zeerovers werden hier gelanceerd,¹⁰³ en slachtoffers weken uit naar deze stad om verslag te doen.¹⁰⁴

Wel is het belangrijk om te onthouden dat veel van deze genoemde plaatsen geen accurate representatie zijn van zeerover activiteit. Doordat de bronnen niet homogeen zijn, is het lastig om

¹⁰² ANRI-1007-169.

¹⁰³ ANRI-2496-381.

¹⁰⁴ ANRI-2513-462.

vast te stellen wat de betekenis van een plaatsnaam in de bronnen is. Geeft de plaatsnaam aan waar het voorval precies plaats had gevonden, of is het de locatie waar de zeerovers opereren, of is het juist de dichtstbijzijnde plaats waar het voorval gerapporteerd werd? De plaatsnamen in beide datasets (en de bijbehorende grafieken en kaart) moeten daarom worden geïnterpreteerd als een indicatie van een gebied waar zeerovers op de een of andere manier (direct of indirect) actief zijn geweest. Dit kan dus een aanval zijn geweest, maar ook het gebied waar zij zich ophouden, of juist het gebied waar hun slachtoffers aankwamen.

Eerder in dit onderzoek werd het begrip van de invloedssfeer besproken, waarin de (frequente) aanwezigheid van representanten van een overheid ervoor zorgt dat een gebied gaat toebehoren aan die overheid. Om deze invloedssfeer in stand te houden moest deze overheid de invloed van andere overheden of actoren tegen gaan, door middel van militaire macht of economische handel. Langs de randen van deze gebieden opereerden zeerovers. De Compagnie wilde, natuurlijk, haar handel veiligstellen en bestreed daarom zowel concurrentie als zeerovers als zij daar sterk genoeg voor was. Hieruit volgt logischerwijs dat gevallen van zeeroverij steeds verder en verder van de machtsbasissen van de Compagnie worden geduwd. Dankzij de informatie in de datasets kunnen wij controleren of dit inderdaad het geval was. Wat echter belangrijk is om op te merken is dat juist omdat het domein van de Compagnie zo groeide, er vermoedelijk meer gevallen van zeeroverij gemeld. Omdat de Compagnie 'verantwoordelijk' was voor een veel groter gebied kwamen meldingen binnen die vroeger, toen de invloedssfeer van de Compagnie niet in dat gebied aanwezig was, bij andere machthebbers (of zelfs niet) werden gemeld. Ook kan het dat er gewoon meer zeerovers actief waren, maar zonder concreet bewijs blijft de verklaring op het hogere aantal meldingen van zeeroverijen niet te beantwoorden.

Voor de kaarten die in deze paragraaf verschijnen is de ANRI-dataset gebruikt, omdat deze dankzij een directe link naar het archiefmateriaal snel te controleren waren. Het incorporeren van de TANAP-dataset zou veel tijd kosten waar weinig nieuwe kennis uit zou komen. Een korte blik op de TANAP-dataset onthult dat dezelfde handelsposten in dezelfde tijdsperiodes melding maken van zeerovers. Aan de hand van de ANRI-dataset zijn de meldingen ingedeeld in 8 periodes, te weten: 1660-1680, 1681-1695, 1696-1725, 1726-1740, 1741-1755, 1756-1770, 1771-1785, en 1786-1810. Deze indeling begon met periodes van 15 jaar, maar er waren zo weinig meldingen voor de periode 1711-1725 dat deze bij 1696-1710 zijn gevoegd. Vervolgens is voor elke periode een kaart gemaakt, waarop de plaatsen of gebieden die genoemd worden zijn aangegeven. Omdat het vaak niet duidelijk is of de plaatsen of gebieden aangegeven waar zeeroof plaats vond, waar de zeerovers vandaan kwamen, of waar de roof werd gemeld, wordt er op deze kaarten geen onderscheid gemaakt. Ook worden alleen meldingen die binnen de Indische Archipel plaatsvonden getoond, omdat handelsposten zoals Fort Zeelandia op Formosa en Cochin op de Mallabaarse kust te ver van het centrum van de Compagnie verwijderd waren.

1660-1680.

Figuur 7 - Plaatsen waar zeeroverij werd gemeld 1660-1680.¹⁰⁵

De grootste concentratie van meldingen vinden plaats op het Westen van Java, rondom Batavia en Bantam, en rond Makassar. Verder vallen Malacca en Johor in het Noordwesten op. In deze periode was de Compagnie bezig met haar invloed uit te breiden, wat leidde tot oorlog met nabij gelegen sultanaten en koninkrijken. De oorlog met Bantam (met als hoogtepunt de jaren 1678-1680) is een duidelijk oorzaak van de vele vermeldingen van dit sultanaat, en ook de verovering van Makassar in 1667 kan een verklaring zijn voor de meldingen in dat gebied.

¹⁰⁵ 1) Bantam. 2) Jakarta. 3) Indermayoe. 4) Cheribon, Berbes, en Krawang. 5) Semarang. 6) Madura. 7) Makassar. 8) Timbalangh. 9) Malacca. 10) Johor.

1681-1695.

Figuur 8 - Plaatsen waar zeeroverij werd gemeld 1681-1695.¹⁰⁶

In de volgende 15 jaar werd een record aantal vermeldingen van diverse plaatsen geregistreerd. Bantam en Makassar zijn nog steeds een bron van zeeroverijen, de eerste omdat in de eerste twee jaren van deze periode de oorlog tussen de Compagnie en het sultanaat nog bezig was. Toch zijn er ook meldingen te vinden in het Oosten van Java en langs de kust van Sumatra. In Billiton, bijvoorbeeld, hielden zich enkele zeerovers op waartegen in 1686 een militie werd opgesteld.¹⁰⁷ Het is aannemelijk dat deze spreiding komt omdat de invloedssfeer van de Compagnie steeds verder uitbreidde.

¹⁰⁶ 1681-1695: 1) Lampong. 2) Bantam. 3) 1000 Eilanden. 4) Batavia. 5) Cheribon en Krawang. 6) Tegal. 7) Japara. 8) Surabaya. 9) Madura. 10) Bali. 11) Makassar. 12) Bougine. 13) Westkust van Sumatra. 14) Johor. 15) Jambi. 16) Banka. 17) Billiton.

¹⁰⁷ ANRI-2500-548.

1696-1725.

Figuur 9 - Plaatsen waar zeeroverij werd gemeld 1696-1725.¹⁰⁸

Na de drukke voorgaande periode nam het aantal meldingen geleidelijk af, hoewel het gebied rondom Batavia nog aardig wat rovers zag. Dit kan verklaard worden door het feit dat de Noordwestelijke kust van Java het machtscentrum van de Compagnie omvatte. Vele schepen die in het gebied voeren waren van de Compagnie zelf, of handelden met de Compagnie. De Compagnie kreeg daarom vaker direct te maken met zeeroverij. Ook werd de Compagnie militair gezien sterker, waardoor zij actief zeerovers konden gaan bestrijden. Deze periode is echter twee keer langer dan de andere perioden, de periode kent dus gemiddeld opvallend weinig meldingen: 0,67 meldingen per jaar. Het gemiddelde voor de vorige periode lag op 1,5 meldingen per jaar.

¹⁰⁸ 1696-1725: 1) Lampong. 2) Batavia. 3) Pamanoekan. 4) Cheribon en Krawang. 5) Tagal. 6) Banjoemas. 7) Surabaya. 8) Malacca. 9) Johor. 10) Billiton. 11) Sumbawa.

1726-1740.

Figuur 10 - Plaatsen waar zeeroverij werd gemeld 1726-1740.¹⁰⁹

Deze periode ziet een nog grotere afname van meldingen, en de directe omgeving van Batavia is vrijwel vrij van zeerovers. Op een paar meldingen in Japara en Madura zijn de kusten van Java weer veilig. De concentratie van meldingen in de straat van Sunda tussen Bantam en Lampong zijn te verklaren omdat het een drukke handelsroute is die tussen twee kusten ligt waarlangs zeerovers zich konden verschuilen.

¹⁰⁹ 1726-1740: 1) Lampong. 2) Straat van Sunda. 3) Bantam. 4) Poelo Mandalika. 5) Madura. 6) Bougine. 7) Solor. 8) Johor.

1741-1755.

Figuur 11 - Plaatsen waar zeeroverij werd gemeld 1741-1755.¹¹⁰

Met maar zes meldingen is dit de periode met de minste meldingen, en de kaart laat zien dat op Batavia, Cheribon, Madura, en Bougine na (die allen bijna in elke periode vertegenwoordigd zijn) alleen twee meldingen zijn in de Molukken, bij Manipa en bij Hilde en Larik .

1756-1770.

Figuur 12 - Plaatsen waar zeeroverij werd gemeld 1756-1770.¹¹¹

¹¹⁰ 1741-1755: 1) Batavia. 2) Cheribon. 3) Madura. 4) Bougine. 5) Manipa. 6) Hila en Larique.

¹¹¹ 1756:-1770: 1) Malacca. 2) Jamby en Palembang. 3) Bantam. 4) Makassar. 5) Ternate. 6) Ambon. 7) Ceram.

Zeeroverij lijkt verbannen te zijn naar de periferie van het rijk van de Compagnie: op Makassar en Bantam na zijn de meldingen in twee afgelegen gebieden te vinden. Malacca, Jamby, en Palembang liggen weliswaar aan een drukke zeeroute maar het zijn geen belangrijke handelsposten voor de Compagnie. In het Oosten liggen de Molukken en Ternate op de grens van de invloedssfeer van de Compagnie, en waar de Compagnie nog last ondervond van zeerovers.

1771-1785.

Figuur 13 - Plaatsen waar zeeroverij werd gemeld 1771-1785.¹¹²

Interessant genoeg geeft deze periode een ander beeld dan het voorgaande: de meldingen komen allemaal uit het Westelijke helft van de Archipel, langs de oostkust van Sumatra en maar één in het centrum van Java. De Filipijnen worden in deze periode voor de eerste (en laatste) keer genoemd, maar na bestudering van de bron blijkt dit te gaan om een VOC-schip dat door de Spanjaarden is teruggegeven aan de Compagnie. Dit schip was bij een expeditie tegen Magindanaose¹¹³ zeerovers gevonden.

¹¹² 1771-1785: 1) Lampong. 2) Bantam. 3) Keizer van Java. 4) Johor. 5) Palembang. 6) Billiton. 7) Filipijnen.

¹¹³ Een regio van de Zuidelijke Filipijnen, iets Noorderlijker van nummer 7 op de kaart.

1786-1810.

Figuur 14 - Plaatsen waar zeeroverij werd gemeld 1786-1810.¹¹⁴

De laatste 25 jaren die in het ANRI archief worden teruggevonden zagen een lichtelijke stijging in het aantal vermeldingen die de ontwikkeling van de periode daarvoor continueerden. De meldingen concentreren zich rondom Sumatra, met als opvallende nieuwkomer Aceh. De enige melding in het Oosten komt uit de Banda eilanden.

Door de jaren heen zijn verschillende trends vast te stellen die meer inzicht geven in de relatie tussen het uitbreiden van de invloedssfeer van de Compagnie en conflicten met zeerovers. Java werd na verloop van tijd steeds veiliger getuige de scherpe daling in het aantal meldingen vanaf 1726. Dit betekende echter niet dat de Compagnie van zeerovers af was: hoewel het kern gebied onder controle, werd de periferie (met name in de Molukken en Sumatra) geteisterd door aanvallen. Vanaf 1755 kwamen de meeste meldingen vanuit de verschillende plaatsen op Sumatra, met Palembang als constante. Toch bleef de Straat van Sunda gedurende de hele periode van 150 jaar een broeinest van zeeroverij. De uitbreiding van de macht van de Compagnie, en daarmee haar invloedssfeer, leidde tot een daling in het aantal zeerover meldingen in het centrum van de invloedssfeer. Gedurende 150 jaar wordt het eiland Java steeds veiliger en zijn de meldingen steeds verder weg van Batavia te vinden. Deels komt dit omdat de Compagnie zich steeds verder van Batavia vestigt en dus met andere zeerovers in contact komt. Deze (relatief) nieuwe vestingen bevonden zich aan de rand van de invloedssfeer en waren meestal minder goed beschermd omdat zij ver van Batavia waren verwijderd. De invloedssfeer van de Compagnie kan dus grofweg worden vastgesteld aan de hand van de punten op de kaart: daar waar meldingen waren was de invloedssfeer niet invloedrijk genoeg om zeeroverij grotendeels te verdrijven.

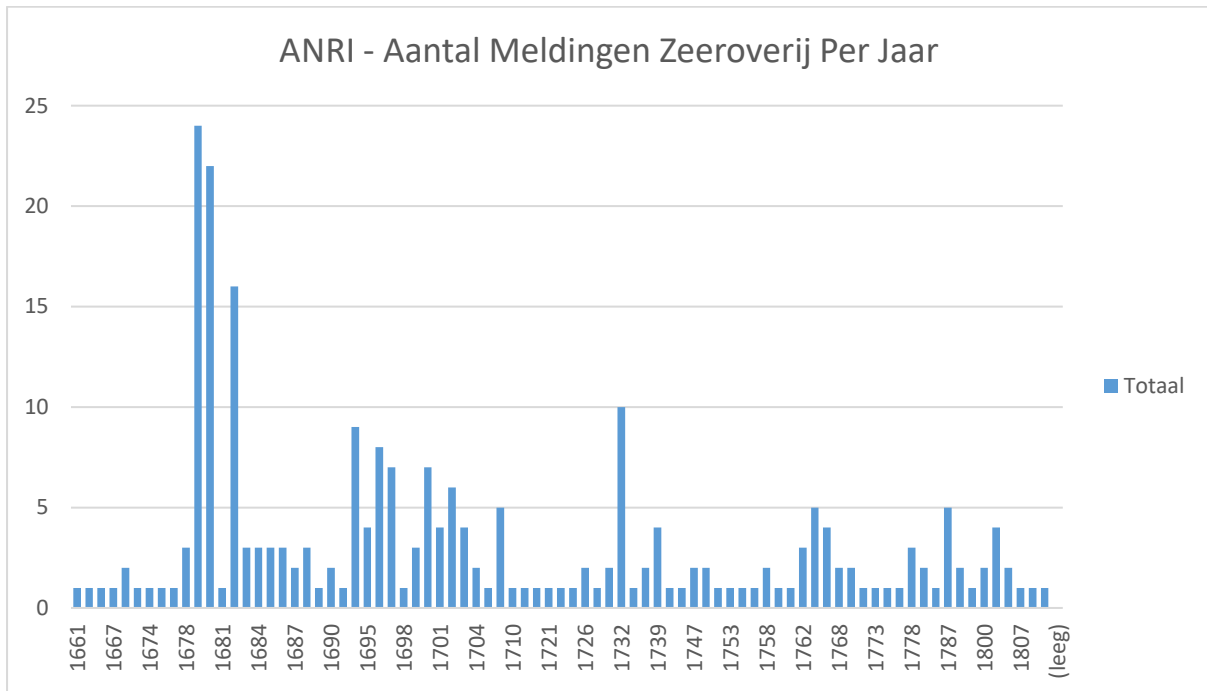
Hoewel deze kaarten een goed overzicht geven van de verschillende plaatsen die worden vermeld in rapportages over zeeroverijen, komt hier niet uit naar voren hoe vaak zeerovers hier actief waren en in welke jaren. Dit is belangrijk om uit te zoeken, omdat zo de broeinesten van

¹¹⁴ 1786-1810: 1) Lampong. 2) Straat van Sunda en het eiland Clappa. 3) Batavia. 4) Japara. 5) Banda 6) Aceh. 7) Priamang. 8) Palembang. 9) Straat van Banka.

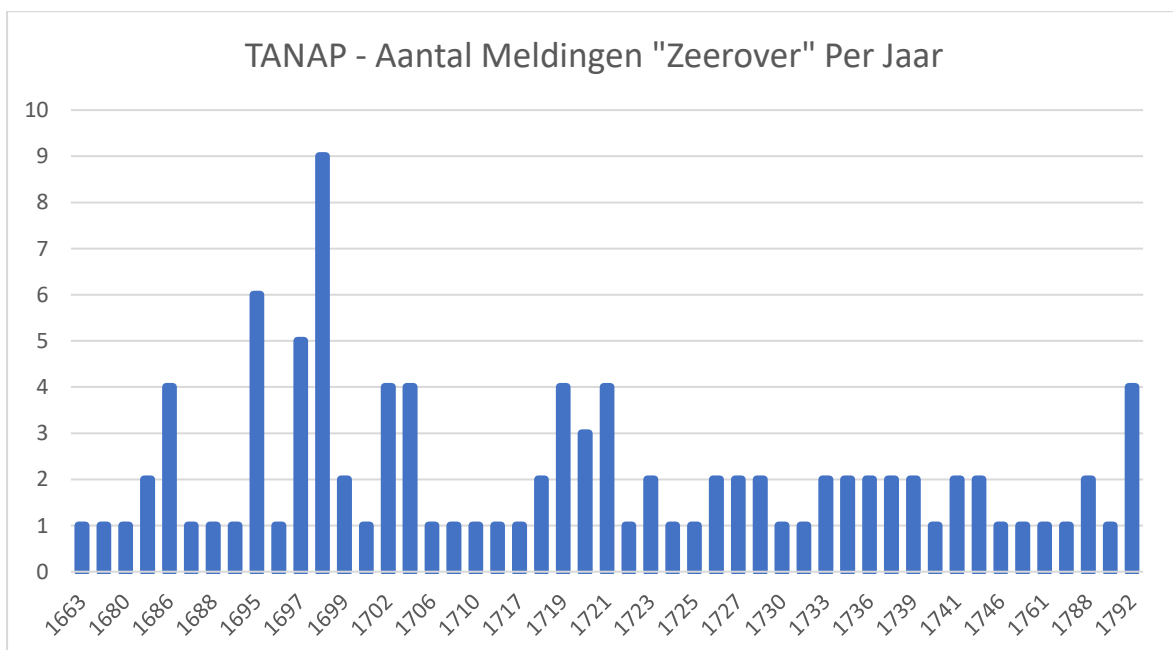
zeeroverij kunnen worden gevonden. Ook is het hierdoor mogelijk om deze meldingen te koppelen aan belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis van de Compagnie.

Jaren van activiteit.

Zoals al gezegd is het belangrijk om vanuit de datasets naar het aantal meldingen van zeeroverij per jaar. Deze waarden zijn zo bruikbaar, omdat jaartallen op elke bron vermeld werden én omdat er zo comparatief gekeken kan worden naar andere gebeurtenissen die rond diezelfde tijd plaats vonden.

Figuur 15- Grafiek Dataset ANRI.

Figuur 16 - Grafiek Dataset TANAP.

Uit de grafieken blijkt al snel dat er één grote piek in het aantal vermeldingen van zeerovers te vinden is, wat aangeeft dat in die jaartallen veel over zeerovers werd geschreven. Dit suggereert dat er in die jaren een verhoogde activiteit van zeerovers was. De grootste piek is van 1679 tot 1682, een periode die grotendeels overeenkomt met de tweede oorlog tussen het sultanaat van Bantam en de Compagnie. Op beide grafieken is ook een piek rond 1696 te zien, maar de voorvallen lijken niet gerelateerd aan een grotere gebeurtenis. Zoals al eerder aangegeven stijgt het aantal zeeroverijen als de autoriteit van de overheid afneemt, en ten tijden van oorlog heeft een overheid minder tijd en middelen om te besteden aan het bestrijden van zeerovers. Doordat zowel Bantam als Batavia, de twee grootste staten op Java, bezig zijn met oorlogsvoering, is de autoriteit van beide staten afgenomen waardoor er zeerovers (tijdelijk) actiever waren.¹¹⁵ Maar waren de “Bantamse rovers”, die zo vaak worden genoemd in de bronnen uit deze periode, echt bandieten en zeerovers? Of bestempelde de VOC vijandelijke militairen uit Bantam als “rovers” om de legitimiteit van hun acties (en dus die van het sultanaat van Bantam) te ontnemen? Omdat het voeren van oorlog tegen een legitieme overheid gecompliceerder is dan het bevechten van zeerovers, zou deze categorisering een bewuste keuze van de VOC kunnen zijn geweest. Bij officiële oorlogsvoering komt er juridisch gezien veel bij kijken, zoals toestemming van de Heren XVII en verantwoording. Ook kan dit voor de relaties met staten in de regio voor problemen zorgen. Door militairen en zeelieden van Bantam zeerovers te noemen, verantwoorde de VOC zijn acties tegen het sultanaat tegenover de rest van de wereld.

Een andere verklaring kan ook zijn dat in tijden van oorlog zeerovers makkelijker konden opereren omdat de VOC en het sultanaat het te druk hadden om de normale patrouilles uit te voeren, of dat de VOC “normale” zeerovers aanzag voor Bantamse rovers waardoor ze nadrukkelijk werden vermeld om duidelijk te maken dat Bantam een probleem vormde of om de dreiging van Bantam te overdrijven.

Identificeren van zeerovers.

Beide datasets bevatten veel informatie over zeerovers en zeeroof, en doordat de data goed te vergelijken zijn, valt al snel valt op dat er veel variatie bestaat tussen de voorvallen. Voorbeelden als: Chinese rovers die een Compagnie negorij het leven zuur maakt¹¹⁶, vissers van Batavia die door Bantamse rovers worden verjaagd¹¹⁷, en Franse rovers die in Bengalen aankomen¹¹⁸ illustreren dat de omvang, nationaliteit, en doelwit van de zeeroverijen significant kunnen afwijken. Toch is het mogelijk, dankzij het overzicht dat de dataset biedt, om overeenkomsten te vinden. Uit deze overeenkomsten, gecombineerd met informatie uit andere bronnen en literatuur, kunnen enkele criteria worden gedestilleerd, zoals bijvoorbeeld de *modus operandi* of omvang van de onderneming. Deze criteria dienen om zeeroverij (zowel in de dataset als in verder onderzoek) te herkennen en bestuderen. Tevens kunnen afwijkende elementen in een voorval die een zeerover of overval uniek zouden kunnen maken, sneller worden herkend omdat er een standaard is gevormd.¹¹⁹ Deze standaard dient om zeerovers te categoriseren, hoe tegenstrijdig dit ook is met de aard van zeerovers. De eigenschappen die zijn vastgesteld om zeerovers te categoriseren zijn:

¹¹⁵ Eklöf, *Pirates in Paradise*, 6.

¹¹⁶ ANRI-2470-182.

¹¹⁷ ANRI-2484-140.

¹¹⁸ ANRI-2481-77.

¹¹⁹ Robert K. Yin, *Embedded study research. Design and Methods*, 40.

Omvang vloot: veel zeerovers opereerden met hooguit een handvol schepen, maar enkele voerde bevel over tientallen of zelfs honderden schepen.

Type schip: het type schip zegt veel over de zeerover, een handelsschip wijst op een opportuniteitszeerover terwijl bewapende oorlogsprouwen verraden dat de zeerover doelgericht ging roven.

Alliantie: zeerovers konden onafhankelijk opereren, als deel van een stam of koninkrijk, of met toestemming van een heerser.

Doelwit: aanvallen konden gericht zijn op specifieke doelwitten, of juist op toevallige voorbijgangers.

Reden: men roofde voor zelfverrijking, levensonderhoud, politieke doeleinden, of onderdeel als van handel.

Uit deze criteria kunnen drie categorieën van zeerovers worden opgesteld. Natuurlijk is het kort door de bocht om een fenomeen dat zo divers, individualistisch, en ongeorganiseerd is te categoriseren. Toch is het noodzakelijk om een overzicht te creëren om zo termen te definiëren waarmee uiteenlopende gevallen kunnen worden benoemd. Hierdoor kunnen conclusies worden getrokken en kan men beter communiceren met andere onderzoekers, waarna nuances en uitzonderingen kunnen worden toegevoegd. De volgende categorieën moeten dan ook worden gezien als een tijdelijke en praktische oplossing om met de data om te gaan. Als verdere bestudering van andere (niet-VOC) bronnen de categorieën tegenspreken of aanpassen is dit ter bevordering van kennis over zeeroverij. De vastgestelde categorieën zijn: regionale zeerovers, Europese zeerovers, en beruchte zeerovers.

Tabel 1- Zeerover categorieën.

Categorie	Omvang Vloot	Type Schip	Alliantie	Doelwit	Reden
<i>Regionale</i>	Klein: 1 tot 10	Klein: prauwen, sloepen, Pantchiallang	Zelfstandig, stam, lokale heerser	Makkelijke doelwitten, willekeurige voorbijgangers	Levensonderhoud en manier van handel. Soms politieke doeleinden
<i>Europese</i>	Klein: 1 tot 5	Middelgroot tot groot: sloepen, jachten, oorlogsbodems	Zelfstandig (piraten) of met toestemming van land of Compagnie (kapers)	Waardevolle ladingen, schepen van vijandelijke landen	Zelfverrijking en/of politieke doeleinden
<i>Beruchte</i>	Groot: tientallen tot honderden	Klein tot middelgroot: prauwen, sloepen, Goerabs, jachten	Zelfstandig of overheid	Dorpen, kuststreken, goederen en mensen	Zelfverrijking en/of politieke doeleinden

Regionale zeerovers zijn rovers die meestal in een klein gebied zelfstandig opereren. Er zijn vele verschillende manieren waarop deze rovers te werk gaan, maar het merendeel zijn opportuniteitsrovers. Zij gebruikten kleine schepen zoals prauwen,¹²⁰ roeiboten¹²¹ en andere kleine vaartuigen om passerende schepen die zij potentieel wilden aanvallen te benaderen. Alleen als het risico laag genoeg werd geacht, ging men tot de aanval over. Zij vielen voornamelijk kleinere (voornamelijk niet-Europese) schepen en dorpen langs de kust aan, terwijl Europese schepen en nederzettingen meestal vermeden werden omdat deze relatief zwaar bewapend waren. Dit waren zelfstandige rovers (al dan niet met toestemming van een lokale heerser¹²²) die alleen of in groepsverband opereerden. Vaak was het roven een belangrijk aandeel in het levensonderhoud van de rovers, of een belangrijk gereedschap bij de handel (om bijvoorbeeld druk te zetten, of om aan waardevolle goederen te komen). Om deze categorie beter te begrijpen, moet men kijken naar de verschillende semi-zeeroofachtige¹²³ nomadische groepen die in Zuidoost Azië op de zeeën leefden. Deze groepen hadden verschillende verzamelnamen: Orang Laut¹²⁴, Badjo-Laut, en Toradjeners¹²⁵ in de Indische Archipel, de Samal en Illanun ten Zuiden van de Filipijnen,¹²⁶ en Wokou tussen China en Japan. Doordat zij de zeeroutes goed kenden, veel ervaring hadden met navigeren op zee, en talrijk waren, vormden zij een potentiële dreiging voor elke boot die door 'hun' gebied kwam. Vóór de komst van de Compagnie waren de Orang Laut en de lokale heersers de grootste bedreiging voor de Portugezen.¹²⁷ Zeeroverij was onderdeel van hun leven, een aanvulling op hun normale bestaan van handel en visserij. Een citaat van een 14^e eeuwse Chinese geschiedschrijver beschrijft perfect hoe de zeerovers in het gebied te werk gingen, en hoe gevaarlijk ze waren:

*"The inhabitants are addicted to piracy [...] when junks sail to the Western [Indian] Ocean the local barbarians allow them to pass unmolested but when on their return the junks reach Chi-li-men [the Karimun islands] the sailors prepare their armour and padded screens as a protection against arrows for, of a certainty, some two or three hundred pirate praus will put out to attack them for several days. Sometimes [the junks] are fortunate enough to escape with a favourable wind; otherwise the crews are butchered and the merchandise made off with in quick time."*¹²⁸

Maar regionale zeerovers vielen ook op kleinere schaal aan, zoals blijkt uit de verslagen van matroos Magnus Jacobszoon en zes Javanen die op 9 juli 1788 slachtoffer waren geworden van een aanval.¹²⁹

¹²⁰ Eklöf, *Pirates in paradise*, 9.

¹²¹ Jennifer L. Gaynor, *Piracy in the Offing*, 818.

¹²² NA 1.11.06 Invnr 440, scan 68.

¹²³ Eklöf, *Pirates in paradise*, 6.

¹²⁴ Orang is Maleids voor persoon, Laut voor zee.

¹²⁵ <http://resources.huygens.knaw.nl/vocglossarium> zoekopdracht Toradjeners, vindplaats GM7/GM9.

¹²⁶ Eklöf, *Pirates in paradise*, 9.

¹²⁷ P. Borschberg, *The Singapore and Melaka Straits. Violence, security and diplomacy in the 17th century* (Singapore 2010) 63.

¹²⁸ Eklöf, *Pirates in paradise*, 6.

¹²⁹ 1.04.02, inv. Nr. 8440. Scans 525 tot en met 528.

De matroos voer op een “kruisprauwmaijang”, een grote prauw dat met een kanon was uitgerust, om een houtvlot met daarop twee blokken Jeijn¹³⁰ te escorteren van Japara naar Batavia. Het schip ging voor anker om vers water te zoeken, maar toen het weer probeerde te vertrekken werden zij opeens “door vijf groote zeerovers vaarthuijgen overvallen” waarop zij vervolgens “circa een quart uur lang” hebben gevochten.¹³¹ Toch lukte het de opvarenden niet om de zeerovers af te slaan: de prauw werd geënterd waarop de bemanning overboord sprong om te ontsnappen. Ook de ongewapende Javanen op het houtvlot probeerden op deze manier te ontkomen, maar twee van hen werden gevangen genomen: het verslag vermeldt niet wat er met hen verder is gebeurd.¹³² Matroos Jacobszoon geeft vervolgens een lijstje van de wapens en ammunitie die aan boord van het schip waren: een kanon, een geweer, (kanons)kogels en wat buskruit.¹³³ Deze wapens, de twee Jeijn blokken, en twee Javanen vormden de totale buit van de zeerovers. Een karige buit, als men bedenkt wat de zeerovers riskeerden: hun leven, het leven van hun slachtoffers, én kans op vervolging door de Compagnie. Dit was een toevallige aanval: de zeerovers zagen een licht bewapend schip en een houtvlot die vlak langs de kust voeren en voor een tijdje voor anker gingen: een gemakkelijk doch willekeurig doelwit.

Weliswaar vond deze aanval plaats enkele decennia na de andere bronnen die voor deze scriptie zijn gebruikt, maar dit is juist een voordeel. Zelfs tot laat in de 18^e eeuw, tien jaar voor de opheffing van de Compagnie en tijdens een periode waarin de invloedssfeer van de Compagnie over heel Java (en daar ver buiten) had verspreid, vonden er aanvallen van zeerovers plaats. De route die het schip en het houtvlot aflegden volgde de Javaanse kustlijn langs belangrijke VOC havens zoals Semarang, Cheribon, en Indermayoe. Tussen deze havens hebben talloze schepen gevaren, dus de route was niet afgelegen of onbewaakt. Toch was de invloedssfeer van de Compagnie rondom Java niet sterk of afschrikkend genoeg om zeerovers te weren.

Europese zeerovers vormen een meer afgebakende (en kleinere) groep die in twee delen kan worden verdeeld, namelijk kapers en piraten. Deze verdeling volgt de definitie die Hugo de Groot gaf aan piraterij: veroveringen zijn alleen legitiem als de twee staten met elkaar in oorlog zijn¹³⁴. Dit houdt in dat de Europese zeerovers die met toestemming van een overheid schepen aanvallen die horen bij een andere overheid die in oorlog is met eerstgenoemde overheid, kapers zijn. De andere groep, piraten, opereren dus zonder toestemming. Hoewel deze categorie, zeker in het gebied van de Compagnie, erg klein was zijn ze noemenswaardig omdat zij significant afwijken van de andere twee categorieën. Doordat veruit het grootste deel van deze categorie begon in dienst van een Europese compagnie hebben veel Europese zeerovers beschikking over Europese schepen en wapens. Dit stelde hen in staat om gevaarlijkere (maar tevens lucratievere) doelwitten aan te vallen. Een van de meest succesvolle Europese zeerovers ooit, Henry Every, kreeg na een munitie controle over een Brits oorlogsschip. Samen met enkele andere Europese zeerovers viel hij een kleine vloot van de Moghul aan dat op weg was naar Mekka.¹³⁵ Hoewel kapers werden ingezet voor politieke

¹³⁰ Helaas is het niet gelukt om vast te stellen wat Jeijn is, maar waarschijnlijk is het een steensoort.

¹³¹ 1.04.02 invnr 8440, scan 526.

¹³² 1.04.02 invnr 8440, scan 526.

¹³³ 1.04.02 invnr 8440, scan 527.

¹³⁴ L. Benton, ‘Legal Spaces of Empire’, 705.

¹³⁵ P.J. Stern, “A Politie of Civill & Military Power”, 253.

doeleinden, namelijk het frustreren van de economie van de vijand, waren de zeerovers zelf waarschijnlijk het meest geïnteresseerd in zelfverrijking. Het kwam trouwens voor dat kapers piraten werden en vice versa, neem bijvoorbeeld het verhaal van Hendrick Bruystens die als kaper voor de Compagnie ging varen maar later voor piraterij tot de dood werd veroordeeld.

Een voorbeeld van een Europeaan in dienst van de Compagnie die zich schuldig maakte aan zeeroverij, is het geval van Jacob Janszoon de Boer. In de maand juli van 1745¹³⁶ werd de Boer door de Compagnie ingehuurd om met zijn eigen schip naar Japan te varen op ontdekkingsreis. Hij kreeg de opdracht om ten Oosten van Japan naar eilanden te zoeken. Echter, in de buurt van het Bangka eiland gaf de Boer het bevel om twee vissersschepen te veroveren. De bemanning werd gevangen genomen, de lading werd verdeeld en een vrouw aan boord werd vermoord. Vervolgens zette zij hun rooftocht voort, maar werden in de buurt van Macau gevangen. Drie jaar later verscheen hij voor dit misdrijf voor de rechtbank van Batavia, en verklaarde hij dat zij de vissersschepen aan hadden gevallen omdat zij geen vlag zouden hebben getoond. Dit houdt in dat de Boer beweert dat de vissers zeerovers waren, en de overval dus legitiem was. Het lag dus aan het oordeel van de rechtbank of dit voorval viel onder handel, geaccepteerd geweld, of zeeroof. De rechtbank concludeerde dat de vissers geen zeerovers waren geweest en dat de Boer geen toestemming had om kaapvaart te varen. Daarom viel deze zaak in de categorie zeeroof, en werd de Boer tot de dood veroordeeld. Deze zeerover begon in dienst van de Compagnie, maar zag een kans om zichzelf te verrijken en overtuigde zijn bemanning om tot zeeroof over te gaan. Zowel zijn doelwit (twee vissersschepen), zijn buit (rijst en 170 realen), als zijn carrière als zeerover (twee maanden) waren gering. Hij gebruikte echter wel Europese schepen, wapens, en bemanningsleden.

De laatste categorie, *Beruchte zeerovers*, is enigszins lastiger te definiëren, en men kan afvragen of het hier überhaupt om zeerovers gaat. De zeerovers die in deze categorie waren erg berucht, omdat zij blijkbaar zo bekend waren dat zelfs in rapporten naar Nederland het melden van alleen hun naam voldoende was. Namen zoals Chiliwadara, Suwagi (beiden uit de ANRI archieven), Cangie Angrea, en Koxinga kwamen vaak voor in dagregisters en verslagen van de Compagnie. Maar de frequentie van vermeldingen is minder belangrijk dan de inhoud: de incidenten zijn van veel serieuzere aard. De 'fameusen' rover Suwagi had zelfs de Indische stad Tansjoer (hedendaags Thanjavur) ingenomen.¹³⁷ De Compagnie had op Formosa jarenlang te maken met de Wokou onder leiding van Zheng Zhilong. Omdat China de handel met de Compagnie weigerde gebruikten de Nederlanders Zheng Zhilong en zijn Wokou om Chinese schepen te onderscheppen en te veroveren. Hiermee hoopten zij de handel zodanig te verstoren dat China wel moest toegeven. Alleen was dit de Compagnie nooit gelukt door gebrek aan mankracht en materieel. Zheng Zhilong bleek zo'n grote bedreiging te zijn voor China, dat zij besloten om Zheng een admiraliteit aan te bieden. Toen Zheng dit aanbod accepteerde keerde hij zich tegen de Compagnie, en versloeg in 1633 een gecombineerde vloot van de VOC en geallieerde Wokou in de slag in de baai van Liaoluo.¹³⁸ Hij voerde commando over tientallen, zo niet honderden, schepen en duizenden Wokou en was daarmee eerder een krijgsheer dan een zeerover.¹³⁹

¹³⁶ 1.04.02, 9414, 6e rechtzaak.

¹³⁷ ANRI-2483-705.

¹³⁸ Tonio Andrade, *Lost Colony*, 46.

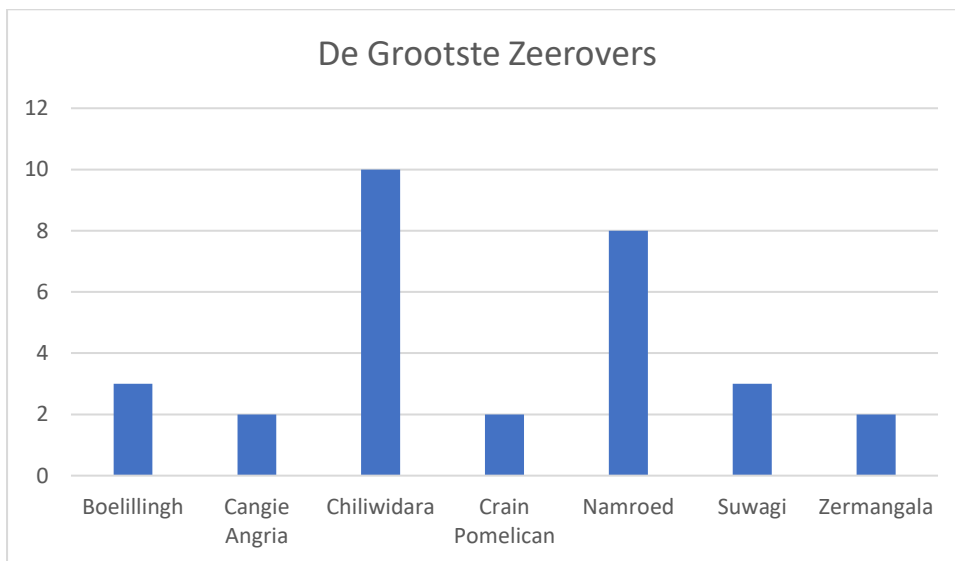
¹³⁹ Ibidem, 28 en 29.

Andere zeerovers worden enkele keren genoemd omdat zij een paar schepen of dorpen hebben aangevallen, of omdat een groep zeerovers over een langere periode een gebied onveilig had gemaakt. Maar de voorgenoemde zeerovers vormden een veel grotere dreiging voor de Compagnie, door hun grote aantallen en hoge mate van organisatie, wat hieronder zal worden aangetoond. Want waren deze zeerovers wel echt zeerovers?

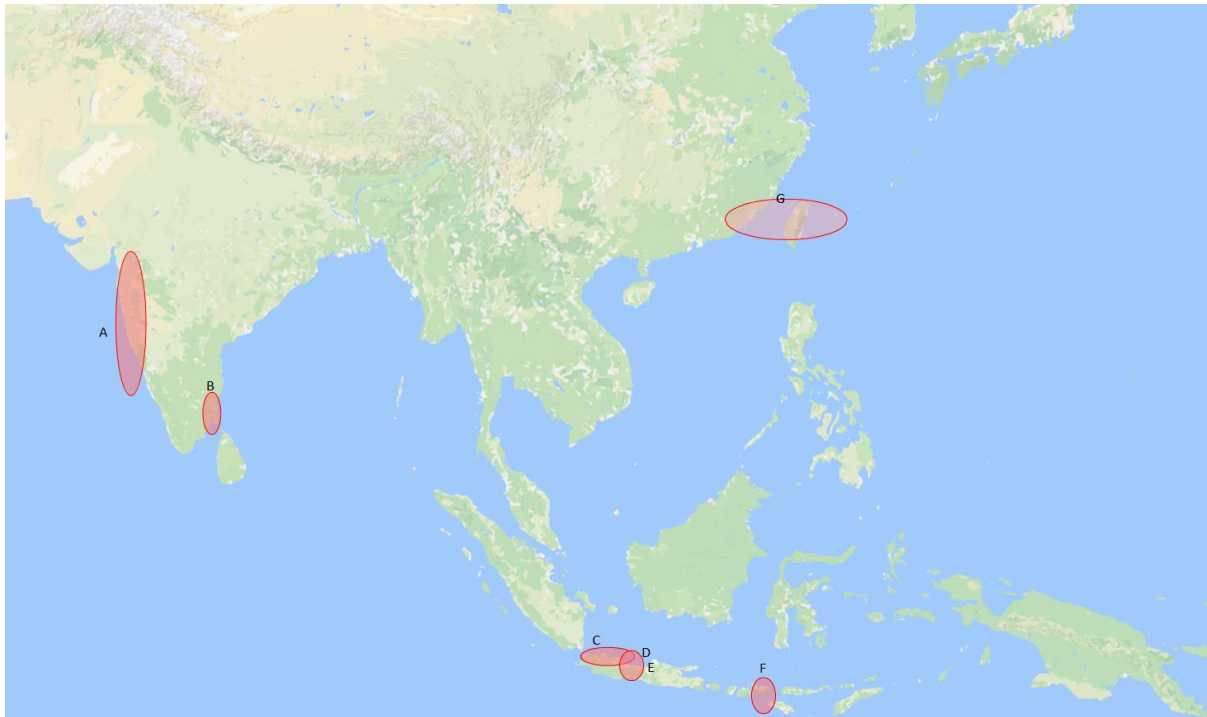
Zeerovers of militaire leiders?

Bij het woord zeerovers hebben veel mensen direct een beeld voor zich van gevaarlijke, semi-legendarische figuren die de zeeën onveilig maken, terwijl zij keer op keer de autoriteiten te slim af zijn of zelfs weten te verslaan. Het lijkt voor de hand te liggen dat de beruchte zeerovers, die zojuist genoemd zijn, aan dit plaatje voldoen. Immers, de Compagnie kende hen bij naam en ondervond blijkbaar veel last van hun activiteiten. Maar welke zeerovers komen het meeste voor in de VOC-bronnen, wat hebben zij gedaan, en wie waren zij? Wie waren de schrik der Javaanse zee en de Indische Oceaan?

Deze eerste vraag is dankzij de ANRI dataset snel te beantwoorden, door de kolom “Namen Zeerovers” te schikken op alfabetische volgorde. Omdat rovers die maar één keer voorkomen niet controleerbaar zijn met andere bronnen, zijn deze in Figuur 10 weggelaten. In de bronnen is terug te vinden waar de zeerovers opereerden, en dit is in Figuur 11 opgenomen.

Figuur 17 - Zeerovers die twee keer of vaker voorkomen in de ANRI dataset.

Figuur 18 - Operatiegebieden van de grootste zeerovers.¹⁴⁰

De 'zeerovers' onder Cangie Angria¹⁴¹¹⁴² maakten de Indische kust ten Noorden van Cochin zo gevaarlijk dat de Compagnie dit gebied liever vermeed.¹⁴³ In feite waren deze Angreanen geen zeerovers,¹⁴⁴ maar volgelingen van de Marathaanse admiraal Kanhoji Angre.¹⁴⁵ In 1754 vielen deze rovers twee grote Europese schepen (de Wimmenum en de Vrede) en een bark (de Jakatra) aan. Toen het de kapitein van de Wimmenum duidelijk werd dat ze op het punt stonden te verliezen, stak hij het buskruit aan boord van zijn schip aan en blies de Wimmenum en alle nabijgelegen schepen (en personen) op.¹⁴⁶ Dit was niet de eerste keer dat de Compagnie met deze rovers te maken had: er hadden al enkele 'expedities' tegen en onderhandelingen met deze Angreanen plaats gevonden.¹⁴⁷
¹⁴⁸ Dat deze rovers succesvol schepen van de Compagnie had veroverd én dat de Compagnie het

¹⁴⁰ De zeerovers zijn: A) Kanhoji Angre/Angreanen. B) Shivaji. C) Chiliwidara (Kiey Bidara). D) Namroed, later Zermangala. E) Boelilingh. F) Crain Pomelican. G) Koxinga (Zheng Chenggong).

¹⁴¹ H.C.M. van de Wetering, 'De VOC en de kapers van Angria. Een expeditie naar de westkust van India in 1739', *Tijdschrift voor zeeschiedenis*, Vol. 10, Afl. 2 (1991) 119.

¹⁴² K.K.N. Kurup, *India's Naval Traditions. The Role of Kunhali Marakkars*, (New Delhi 1997) 75.

¹⁴³ Marjolein 't Hart, 'Kaapvaart en staatsmacht. Dilemma's van de geprivatiseerde oorlogvoering op zee', *De zeventiende eeuw* 13 (1997) 429.

¹⁴⁴ NA 1.04.02 8994 Malabar 1 198 – 200.

¹⁴⁵ Van de Wetering, 'De VOC en de kapers van Angria', 119.

¹⁴⁶ W. PH. Coolhaas, *Generale missiven van gouverneurs-generaal en raden aan heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie. Deel 12, 1750-1755* ('s Gravenhage 1960) 492.

¹⁴⁷ Onder andere in 1708 (ANRI-928-657), 1738 (ANRI-982-1483) en in 1739 (geen bron).

¹⁴⁸ Van de Wetering, 'De VOC en de kapers van Angria', 122.

gebied liever compleet vermeed is een duidelijk teken dat deze zeerovers een serieuze bedreiging vormden. Deze Angreanen beschikten over vele schepen, honderden matrozen en militairen: met tien tot vijftien Goerabs (een groot schip met twee kanonnen en meer dan 100 militairen aan boord) en Galvets (kleinere, meer wendbare schepen) vielen de Angreanen schepen aan die geen passen bezaten. Deze passen werden verkocht door de Angreanen aan schepen die door het gebied wilden varen. De Angreanen stelden namelijk dat het gebied hen toekwam, net zoals de Europeanen dat deden. Echter, omdat de Compagnie de Angreanen niet wilde erkennen als een soevereine overheid werd deze claim afgewezen. De aanvallen werden door de Compagnie als zeeroverij beschouwd, terwijl de Angreanen dit juist zagen als hun goed recht als overheid. Hoewel Kanhoji Angre stierf in 1729, bleven zijn volgelingen nog de Westkust van India verdedigen. In de dataset komt Angre zelf vier keer voor: twee keer in 1708, een keer in 1710, en de laatste keer in 1728. Na zijn dood probeerde de Compagnie met een expeditie de Angreanen te onderdrukken, maar dit mislukte. De Angreanen zouden tot ongeveer 1840 actief zijn, totdat de Britten een einde aan hun afhankelijkheid maakten.

Dit roept echter meteen de vraag op die al gesteld werd betreffende de Bantamse “zeerovers”: waren minder ‘fameusen’ rovers wel echte rovers, of hoorden zij bij een overheid of beweging die niet door de Compagnie werd herkend of erkend? Neem het voorbeeld van prins Aroe Toepassery van Bony¹⁴⁹ die door de Compagnie beschuldigd werd van zeeroverij en als straf naar Ceylon werd verbannen.¹⁵⁰ Was hij inderdaad een zeerover die zich schuldig maakte aan de subjectieve daden die als zeeroverij werden gezien, of werd dit gebruikt om zijn legitimiteit als prins te ondermijnen? Zie ook de rover Suwagi: zijn echte naam was Shivaji¹⁵¹ en de term rover is niet toereikend voor zijn carrière en status. Shivaji was een krijgsheer die de grondlegger en heerser van het Maratharijk werd, dat honderd jaar later één derde van het Indische subcontinent omvatte. Misschien had de Compagnie op dat moment geen goed beeld van de macht van Suwagi, of wilde zij hem (en Angré) en daarmee ook de staat van de Marathas niet erkennen. Helaas kunnen wij geen moderne inzichten toe passen op de situatie en moeten wij afgaan op (interpretaties van) de VOC bronnen.

Figuur 19- Rover of Koning? Portret van Shivaji.

Hoewel de Compagnie Chiliwidara steevast blijft omschrijven als rover, lijkt de data een ander verhaal te vertellen. Als men kijkt naar de omvang van de aanvallen van Chiliwidara, het gebied waarin hij opereerde, en de periode waarin hij actief was, wordt al snel duidelijk dat hij geen 'gewone' zeerover was. Een verslag meldt dat hij van plan was om met 1000 geroofde mensen naar Bantam te vertrekken,¹⁵² dat hij op Bantam aankomt met 500 Bantammers (waaruit wij tevens zijn

¹⁴⁹ Bony is een kleine staat op Sulawesi, in de buurt van de havenstad Makassar.

¹⁵⁰ ANRI-954-119.

¹⁵¹ Bevestigd door leden van Dutch Sources on Indian History Panel tijdens de 77e editie van het Indian History Congress, dat plaats vond op 29 December 2016.

¹⁵² ANRI-484-357.

echte naam ontdekken: Kiey Bidara,¹⁵³ en communiceert met de regent van Brebes (2485 759). Ook beloofde hij aan de oude koning van Bantam om de Compagnie van Indramajoe te verdrijven.¹⁵⁴ De tien keer dat hij vermeld wordt vallen in de periode van 1678 tot 1680, een periode waarin de Compagnie in oorlog was met de havenstad Bantam, wat tevens de stad is waar Chiliwidara naar terugkeert. Het is veel aannemelijker dat Chiliwidara (of Kiey Bidara) een bevelhebber was van het Bantamse oorlogsapparaat die tijdens de oorlog met de Compagnie militaire expedities uitvoerde tegen de Compagnie. Hier komt de kwestie van erkenning weer terug: veroveringen zijn alleen legaal als twee staten met elkaar in oorlog zijn. Door Chiliwidara niet te erkennen als onderdeel van het Bantamse sultanaat en hem als rover te bestempelen, zijn al zijn acties illegaal en kan de Compagnie hem bestrijden.

Ook Namroed valt op met acht vermeldingen, maar na een korte zoekopdracht naar Namroed en Namroet op de ANRI website kan geconcludeerd worden dat ook hij meer was dan een zeerover. Het veroveren van dorpen¹⁵⁵ en het verslaan van legers¹⁵⁶ vallen buiten de ambitie van de meeste zeerovers. Bij een van de laatste rapporten over Namroed wordt hij niet meer beschreven als rover, maar als 'hoofdrebel' die dan eindelijk verslagen wordt na een zware strijd tussen de Compagnie en de 2000 rebellen die zich hadden verschanst in het 'seer sterck fort Masier bij Silingsy'.¹⁵⁷ Boelillingh werkte samen met Namroed, en was dus hoogstwaarschijnlijk ook een rebel.

Dan zijn alleen de zeerovers Crain Pomelican en Zermangala nog niet behandeld, en juist deze twee lijken ware zeerovers te zijn. De Compagnie stuurde in 1698 een expeditie tegen Crain Pomelican die zich in de buurt van Sumbawa ophield¹⁵⁸ en Zermangala werd in 1680 gevangengenomen.¹⁵⁹ Uit deze bronnen komt niets naar voren wat beide rovers zou verbinden aan een andere overheid, zoals dat wel het geval is bij de andere zeerovers die hierboven zijn besproken. Zij hadden dus naam voor zichzelf gemaakt, maar werden niet zo vaak vermeld als bijvoorbeeld Chiliwidara. Zij waren buiten hun regio bekend, maar vormden een relatief kleine bedreiging voor de Compagnie. Daarom passen zij meer in de categorie Regionale Zeerovers.

In de bronnen is dus geen "inlandse" zeerover te vinden die groot of gevaarlijk genoeg was om in de categorie van Beruchte Zeerovers te passen. De meest voorkomende en tegelijkertijd meest gevaarlijke 'rovers' die worden genoemd in de VOC-bronnen, waren bevelhebbers en hoofden van staten waar de Compagnie mee in conflict verkeerde. Welke beruchte zeerovers waren dan wel echt zeerover? Aan de hand van de onderzochte bronnen lijkt het erop dat alleen Europese zeerovers zoals Henry Every en de legendarische piraten in het Caribisch gebied hiervoor in aanmerking komen. Dit kan verklaard worden door de unieke positie waarin Europese zeerovers zich bevonden: zij waren bekend met en hadden doorgaans beschikking over moderne wapens en technologieën zoals geweren, kanonnen, en Europese schepen. Tevens waren zij vogelvrij: zij waren

¹⁵³ ANRI-2487-1284.

¹⁵⁴ ANRI-2483-1152

¹⁵⁵ ANRI-2487-1322.

¹⁵⁶ ANRI-2489-431.

¹⁵⁷ ANRI-2491-24.

¹⁵⁸ ANRI-2518-328.

¹⁵⁹ ANRI-2487-1097.

niet gehorig aan een lokale heerser. Misschien dat uitgebreider onderzoek ook inlandse beruchte zeeroevers kan ontdekken.

Moderne zeeroevers in de wateren van Indonesië.

Hoewel de Compagnie steeds minder tolerantie toonde voor zeeroverij in en nabij haar domein, betekende dit niet dat zeeroverij compleet uitgeroeid werd. Omdat de Compagnie de verschillende staten in de Indische Archipel zo aan ketens had gelegd, konden deze staten zelf niet veel doen tegen zeeroverij. Als zeeroverij plaats vond, was dit voor Nederland bewijs dat de staten niet bekwaam genoeg waren om zelfstandig te zijn en greep zij in.^{160 161} Met dit excuus werd zo alle militaire maritieme macht van de staten langzaam afgebroken, terwijl Nederland haar macht verder uitbreidde. Hierdoor werd elke vorm van maritiem geweld automatisch zeeroverij en lag de taak van het beschermen van zeeroutes bij Nederland. Dit leidde vervolgens tot een enorme opkomst van zeeroverij in de 19^e eeuw, die vervolgens in het midden van diezelfde eeuw werd neergeslagen. Rond 1870 zou zeeroverij nagenoeg uitgeroeid zijn.¹⁶² Maar dit zou niet zo blijven.

Sterker nog, zelfs met de moderne technologieën en stabiele natiestaten van tegenwoordig vinden er jaarlijks nog veel aanvallen plaats. Volgens het ICC International Maritime Bureau, dat elk jaar cijfers publiceert over zeerover-activiteit, vonden in de afgelopen jaren vele aanvallen plaats in de wateren van Indonesië. Het aantal aanvallen in het gebied in de periode van 2012 tot 2016 waren respectievelijk 81, 106, 100, 108, en 49.¹⁶³ Jaarlijks vinden er meer aanvallen plaats in Indonesië dan in andere landen, hoewel dat gedeeltelijk kan worden verklaard doordat Indonesië veel groter is en meer kust heeft dan de meeste andere landen op deze lijst. Alleen Nigeria komt in de buurt van Indonesië. Deze zeeroevers opereren niet meer in grote vloten die op zee schepen aanvallen, maar vallen langs de kust schepen aan met behulp van een kleine snelle boot.¹⁶⁴ Een mogelijke reden dat zeeroevers nog steeds actief zijn in Indonesië kan worden gevonden in de geografie van de regio: de Indische Archipel wemelt van de eilanden, havens, en verborgen inhammen waar zeeroevers zich kunnen verschuilen. Het aantal schepen dat door de nauwe zeestraten en langs de eilanden varen is alleen maar gegroeid, dus het gebied is nog steeds zeer aantrekkelijk voor zeeroevers.

Zeeroverij is vandaag de dag nog steeds voor de zeeroevers niet de enige manier om in hun levensonderhoud te voorzien, iets wat in de vele tussenliggende jaren niet is veranderd. Dit blijkt uit een verklaring van een Duitse kapitein¹⁶⁵ van een oorlogsschip dat door Somalische zeeroevers was aangevallen. Hij legt uit dat het handhaven van het recht zo lastig is, omdat iemand die vandaag piraat is, de volgende dag een visser, een handelaar, of een mensensmokkelaar is. Zeeroevers zijn, net zoals vroeger, niet te onderscheiden van andere mensen op zee. Tot het moment dat zij besluiten tot de aanval over te gaan.

¹⁶⁰ Reid, 'Violence at Sea', 21.

¹⁶¹ Velthoen, *Contested Coastlines*, 238.

¹⁶² *Ibidem*, 23.

¹⁶³ ICC International Maritime Bureau, *Piracy and armed robbery against ship: report for the period 1 January – 31 December 2016* (London 2017) 5.

¹⁶⁴ Warren, *The Sulu Zone*, 196.

¹⁶⁵ J. Dua, 'A Modern-Day Pirate's Port of Call', *Middle East Report* Vol. 40, No. 256 (2010) 23.

Wat datasets ons kunnen vertellen.

Kwalitatief en kwantitatief onderzoek kunnen probleemloos los van elkaar staan, maar ik ben persoonlijk van mening dat beide vormen elkaar juist erg goed aanvullen. De uitgebreide informatie die te vinden was in de rechtszaak die in hoofdstuk 3 is besproken, kreeg context dankzij de kwantitatieve data uit de ANRI en TANAP datasets. Tegelijkertijd wordt de soms beperkte informatie in de datasets aangevuld door het inzicht dat de rechtszaak verschaft in het handelen van een zeerover.

Dankzij de datasets werden gebieden met hoge zeerover activiteit gevonden, de rand van de invloedssfeer van de Compagnie geïllustreerd, verbanden getrokken tussen oorlog en zeeroverij, zeerover-typen opgesteld, en de identiteit van de grootste zeerovers ontdekt. De in totaal 348 meldingen van zeeroverij in de TANAP en ANRI datasets onthulden vele trends en overeenkomsten, zoals de verhoogde activiteit tijdens oorlogen en de 'populariteit' van nauwe zeestraten bij zeerovers, maar lieten daarentegen ook zien hoe divers en complex zeeroverij in het gebied was. Ook waren de datasets niet vrij van valkuilen: hoewel aanvankelijk bleek dat er enkele grote en beruchte zeerovers in het gebied opereerden, zoals Chiliwidara en Angrea, werd na bronnen- en literatuuronderzoek geconcludeerd dat zij (en anderen) geen zeerovers waren. Wederom is het belangrijk geweest om kwalitatieve en kwantitatieve bronnen te combineren, want dit leidde tot een genuanceerd maar duidelijk overzicht van zeeroverij in en rondom de invloedssfeer van de Compagnie. Deze twee datasets zijn samen een aanzet tot meer onderzoek naar zeeroverij: er zijn veel meer bronnen te vinden in deze en andere archieven, die elk kunnen bijdragen aan een beter begrip van zeeroverij, handel, en geweld in de Indische Archipel in de 17^e en 18^e eeuw.

Conclusie.

De invloedssfeer van de Verenigde Oostindische Compagnie omvatte een enorm gebied en werd bestuurd door een complex bureaucratisch systeem. Dat er zeerovers opereerde binnen dit gebied mag geen verrassing zijn. Sterker nog, in de vele VOC-bronnen zijn er genoeg voorbeelden te vinden van meldingen, expedities, patrouilles, en rechtszaken die met zeerovers te maken hebben. Uit de voorgaande hoofdstukken zijn hiervan genoeg voorbeelden te vinden. In de inleiding werd al gewezen op enkele vragen die opkwamen tijdens het bestuderen van de bronnen over zeeroverij, handel, geweld, en over de identiteit van zeerovers. Deze vragen hebben geleid tot een onderzoeksdoel dat zich richtte op de houding van de Compagnie tegenover maritiem geweld. Dit moest beantwoord gaan worden met informatie uit VOC-bronnen. Maar de overlevering van de geschiedenis, waarin Westerse bronnen de andere bronnen in aantal, structuur, of kwaliteit ver overtreffen of zelfs de enige overgeleverde bronnen zijn, is het belangrijk om een kritische blik te werpen op beschuldigingen van zeeroverij. Uit het verhaal van de door Portugezen geëxecuteerde Nederlanders in Macau blijkt dat er meer zit achter beschuldigingen van zeeroof. De intenties van vermeende zeerovers kan verkeerd zijn geïnterpreteerd, hun soevereiniteit als overheid kon niet worden erkend, of de beschuldiging was een bewuste handeling met een specifiek doel voor ogen. Dit probleem wordt alleen groter als de beschuldigde partij geen bronnen achter liet die hun kant van het verhaal lieten zien, met als gevolg dat zonder diepere kennis van zeeroverij het moeilijk is om te ontsnappen aan de subjectiviteit van de (eenzijdige) bronnen.

Daarom is een van de meest belangrijke vragen die aan het begin van het onderzoek moet worden gesteld hoe de Compagnie zeeroverij definieerde. Deze historische definitie werd gevonden in de teksten van de juristen Alberico Gentili en Hugo Grotius. Echter werd al snel duidelijk uit de vele voorvallen van zeeroverij die voorkomen in de VOC-archieven dat zeeroverij een complex fenomeen was dat door vele factoren werd beïnvloed. Uit deze voorvallen werd duidelijk dat het volgen van de historische definitie zou leiden tot een gebrekkige, subjectieve, en ronduit verkeerde representatie van de (maritieme) geschiedenis van Indische Archipel. Het was hierom belangrijk om een moderne houding ten opzichte van deze bronnen in te nemen. Vanuit dit standpunt werd gekeken naar verschillende bronnen die zijn nagelaten door de Verenigde Oostindische Compagnie, om zo zeeroverij te kunnen identificeren met als doel het begrip van invloed van macht op de geschiedenis, rechtspraak en beeldvorming. Dat de legitimiteit van maritiem geweld niet voor iedereen hetzelfde was, blijkt bijvoorbeeld uit de rechtszaak die besproken is in hoofdstuk 3 en uit het gedrag van de Compagnie nabij Ticu.

De subjectieve aard van de bronnen, gecombineerd met de grote hoeveelheid, vereiste een speciale aanpak waardoor kwalitatieve en kwantitatieve eigenschappen van de bronnen tot hun recht kwamen. Ook was het van groot belang om de subjectiviteit van de bronnen te herkennen en proberen om daar zorgvuldig mee om te gaan. Het eerste probleem werd opgelost door het hanteren van de zogenaamde Embedded Case Study, waarin de metadata uit honderden meldingen van zeeroverijen in VOC-bronnen gecombineerd konden worden met de zeer gedetailleerde data uit één rechtszaak. Om het tweede probleem, de subjectiviteit, op te lossen werd besloten om een moderne houding tegenover geweld toe te passen op de gebeurtenissen die beschreven werden in de bronnen.

Tijdens het literatuuronderzoek bleek al snel dat in de geschiedschrijving over zeeroverij in de Indische Archipel en over de Compagnie weinig aandacht werd geschonken aan zeeroverij in de 17^e eeuw. In de meerderheid van de literatuur werd gekeken naar zeeroverij in de 19^e en 20^e eeuw, waarin gegevens over de eerdere eeuwen vooral werden gezien als bewijs dat zeeroverij in het gebied geen nieuw verschijnsel was. Ook werden er weinig vragen gesteld over de betrouwbaarheid

van bronnen: zeerovers waren zeerovers. Terwijl juist de (weliswaar Nederlandstalige) VOC-bronnen aantonen dat de 17^e eeuw een uiterst belangrijke periode is om zeeroverij en de houding van de Compagnie tegenover te bestuderen en de invloed van beiden op de ontwikkeling van niet alleen de Compagnie maar ook andere staten in het gebied te bekijken.

In het eerste hoofdstuk werd deze nieuwe aanpak gehanteerd tijdens het bestuderen van de bronnen over zeeroverij. Door de grote omvang van het VOC-archief werd al snel besloten om een paar grenzen te stellen, om het onderzoek haalbaar te maken. Met behulp van de websites van twee projecten (TANAP en ANRI) werd gezocht naar specifieke trefwoorden die mogelijk zouden kunnen leiden naar documenten (zoals rapporten, missiven, en rechtszaken) die de Compagnie heeft vervaardigd die over zeerovers en zeeroverij handelen. Met behulp van de zoekresultaten werden twee datasets (voor elke website één) aangemaakt, waaruit conclusies getrokken konden worden. Dat met deze methode, hoewel het in totaal 348 resultaten opleverde, nog veel andere bronnen onontdekt zouden blijven is onvermijdelijk: de meerderheid van de bronnen is niet gecatalogiseerd of geïndexeerd. Een bredere én diepere zoektocht naar bronnen in de archieven zou een project van vele jaren omvatten.

Zonder gedetailleerde informatie is het onmogelijk om de nuances van de politieke situatie in de Archipel en de werkingen van de het juridische apparaat van de Compagnie te begrijpen. Om inzicht te krijgen in deze kwesties werd besloten om een rechtszaak tegen een zeerover in zijn geheel te bekijken. In het derde hoofdstuk wordt een rechtszaak besproken die door de Raad van Justitie te Cochin werd gevoerd tegen een regionale zeerover. De zeeroof werd door de Raad van Justitie van begin tot eind behandeld op een (enigszins) neutrale en eerlijke manier. Door deze informatie te combineren met de gevonden inzichten en data uit de databases, die in het vierde hoofdstuk worden besproken, worden veel conclusies nogmaals bevestigd en ondersteund. Met name de afwijkende houdingen over wat de identiteit van een zeerover inhoudt die de verhoorde verdachte en de Compagnie er op na hielden is interessant, maar ook de beschrijving van de lading die het schip vervoerde, hoe de overval te werk ging, en hoe het juridisch apparaat van de Compagnie functioneerde ten opzichte van aangeklaagde regionale zeerovers is van grote waarde voor het onderzoek. Vanzelfsprekend liet de Compagnie de zeerovers niet hun gang gaan: hoe sterker de Compagnie werd, hoe minder er werd getolereerd. Uit zowel de rechtszaak als de datasets is veel informatie te vinden over het bestrijden en bestraffen van zeerovers: er werden patrouilles en expedities tegen zeerovers uitgevoerd en vele zeerovers (zowel Europese als plaatselijke) werden vervolgd en gestraft. Hoewel de wet voorschreef dat zeerovers de doodstraf behoorden te krijgen, gebeurde dit niet altijd: sommigen werden tot slaaf gemaakt, anderen werden overgeleverd aan plaatselijk hoofden, en weer anderen kregen lijfstraffen.

Uit de vergelijking van data in deze twee datasets werden al snel interessante conclusies getrokken, die anders niet (of in ieder geval veel moeilijker) tevoorschijn waren gekomen. Deze conclusies vormen hoofdstuk 4. Zo werd ontdekt dat veel meldingen van zeeroverij gedaan werden in tijden van onrust en oorlog, zoals bijvoorbeeld tijdens de oorlog tussen Batavia en Bantam in 1680 en 1682. Maar door deze informatie te

Figuur 20- De stad Batavia op Java.

koppelen aan de locaties van zeeroof, kon worden geconcludeerd dat naar mate de Compagnie sterker werd en zich op meer plaatsen in de Archipel vestigde, het centrum van dit gebied nauwelijks last had van zeeroovers. Zeeroovers sloegen toe waar de Compagnie minder sterk was, aan de rand van de invloedssfeer. Gedurende de gehele onderzochte periode bleven zeeroovers actief in de Straat van Sunda. Dit toont aan dat de invloedssfeer van de Compagnie, hoewel de Straat dichtbij bij Batavia was, hier niet reikte.

Na verder onderzoek bleken zeeroovers die vaker voorkwamen, zoals Suwagi of de Angreaanse zeeroovers, geen zeeroovers te zijn. Tenminste, de Compagnie noemde hen om de een of andere reden (zee)rovers, terwijl zij respectievelijk de grondlegger en de zeemacht van het nieuwe Marathaanse rijk waren. Ook kwam uit de datasets naar voren dat er enkele perioden van verhoogde aantallen van meldingen van zeeroverij waren, waarvan één gelinkt kon worden aan de oorlog tussen de Compagnie in Batavia en het nabijgelegen sultanaat van Bantam rond 1680. Hiernaast werd het mogelijk om de zeeroovers die voorkomen in de VOC-bronnen ruwweg in te delen in drie categorieën: Regionale, Europese, en Beruchte Zeeroovers. Deze indeling is noodzakelijk om de enorme diversiteit van de zeeroovers hanteerbaar te maken, maar maakt het mogelijk om de houding van de Compagnie (met name het bestrijden en bestraffen) jegens verschillende zeeroovers te herkennen en te verklaren.

Het is spijtig dat veel bronnen die informatie over zeeroverij bevatten lastig te vinden zijn, want deze zijn ontzettend waardevol voor historisch onderzoek. Met deze informatie kan een vrij grote groep deelnemers van de maritieme wereld worden bestudeerd: niet alleen hun (door de Compagnie bepaalde) illegale bezigheden, maar ook hun dagelijks leven, cultuur, en persoonlijke levens. Zowel de rechtszaken als de andere VOC-bronnen zijn het bestuderen meer dan waard, net zoals de zeeroovers, zee-nomaden, handelaren, vissers, en verkenners van de Indische Archipel.

Dit onderzoek begon met het doel om uit te vinden wat zeeroovers onderscheidde van andere zeevarenden, waarom enkele handelingen wel en andere weer niet werden gezien als zeeroverij, en wie deze zeeroovers waren. Tijdens het verzamelen van informatie uit VOC-bronnen werden veel voorbeelden gevonden waarin volgens de Compagnie zeeroof werd begaan. Echter waren er ook veel voorvallen te vinden waarin de Compagnie zelf, vanuit hedendaags perspectief, zichzelf hieraan schuldig maakte of waarin de Compagnie iemand ten onrechte beschreef als zeerover. Geleidelijk aan, na het bestuderen van bronnen en literatuur, veranderde de vraag: de definitie van zeeroverij stond niet vast, dus hoe bepaalde de Compagnie wie een zeerover was?

De Compagnie was in het begin van de 17^e eeuw militair en politiek niet sterk genoeg om op gelijke voet te concurreren met grotere staten in de regio zoals Bantam, Johor, Malacca, en China. Door afspraken, allianties, en geleidelijke opbouw van het militaire apparaat wist de Compagnie langzaam maar zeker meer macht te krijgen in de Indische Archipel. Maar de Compagnie werd ook meerdere malen gedwongen om de wensen van een sterkere overheid uit te voeren, variërend van het gedwongen achterlaten van personeel dat was gevangen genomen tot het uitrusten van enkele schepen om de zeeroutes van de Moghul te beveiligen na Every's aanval. Pas toen de Compagnie na de verovering van Makassar in 1667 zich vestigde als grootmacht in het gebied was het machtig en invloedrijk genoeg om zelf te gaan bepalen wanneer iets zeeroverij was, en om dit aan anderen op te leggen. Dit is terug te zien in documenten van de Compagnie waarin terug te vinden is dat in het tweede gedeelte van de 17^e eeuw actiever tegen zeeroovers werd opgetreden. De patrouilles, aanvallen, en gerichte expedities tonen aan dat de Compagnie niet alleen genoeg manschappen en materieel had om tegen zeeroovers in te zetten, maar ook dat zij hierin niet werden belet door anderen. Dit laatste betekent dat de zeeroovers opereerden in de invloedssfeer van de Compagnie, of dat andere staten toestonden dat de Compagnie opereerde in hun gebied.

Een sterke aanwezigheid van de Compagnie stelde de Compagnie in staat om andere machten, zoals sultanaten of andere Europese machten, tegen te gaan en te bepalen wat zeeroverij was. Maar een zwakkere aanwezigheid, zoals aan de periferie van het machtsgebied, dwong de Compagnie om concessies te doen en meer te tolereren. Afhankelijk van de staat van haar macht, kon de Compagnie haar definitie van zeeroverij opleggen aan anderen. Deze informatie stelt ons in staat om met een kritische blik te kijken naar de gebruikte VOC-bronnen, om deze nog beter te kunnen interpreteren maar ook het beeld dat deze bronnen van zeeroverij schetst te nuanceren. De combinatie van de categorisering van de verschillende typen piraten (zoals beschreven in hoofdstuk 2), de kennis dat de Compagnie bepaalde wat zeeroverij was, en algemene kennis over de geschiedenis van de Compagnie en de Indische Archipel leverde de volgende inzichten op. Veruit het grootste gedeelte van de zeerovers die vermeld werden hadden zich daadwerkelijk schuldig gemaakt aan de Westerse definitie van zeeroverij. Enkele gevallen waren door de Compagnie echter om politiek redenen vermeld als zeeroverij, bijvoorbeeld om de legitimiteit van een heerser te ontnemen zoals het geval bij de Bantamse 'zeerovers' of Suwagi. Anderen gebruikten dit politieke wapen ook, neem de regenten van Solor die de vermeende zeerovers naar Batavia stuurden om te laten straffen. Ten slotte verborg de Compagnie veel gevallen van zeeroverij die gunstig waren voor haar doeleinden, of (h)erkende het de handelingen niet als zeeroverij. Het overvallen van een vissersboot om zeven vissers te gijzelen nabij Ticu werd door de Compagnie gezien als geaccepteerd gedrag om de handel af te dwingen, maar het samenwerken met de Wokou zeerovers rondom Formosa om schepen in de regio aan te vallen met als doel China te dwingen om te gaan handelen zou tegenwoordig veel moeilijker zijn om te verantwoorden.

Dankzij het onderzoek naar de deelvragen die in de inleiding werden gesteld, werd zo langzaam stap voor stap een beeld geschapen van zeeroverij en de wisselwerking van macht tussen de Compagnie en andere staten in de Indische Archipel. Zodoende kan de onderzoeksvraag "Welke vormen van maritiem geweld in de Indische Archipel van de 17e en 18e eeuw werden door de VOC als zeeroverij beschouwd en hoe ging zij daarmee om." uiteindelijk worden beantwoord. De Compagnie zag veel gewelddadige gebeurtenissen die voortkwamen uit haar pogingen om te handelen, zowel als slachtoffer en als dader, gedurende de twee eeuwen van haar bestaan. De politieke en militaire macht van de Compagnie bepaalde aan welke kant deze gebeurtenissen vielen: aan de kant van handel, of aan de kant van geweld. Als de Compagnie sterk was, dan werden haar acties meestal beschouwd als acceptabel geweld en onderdeel van de handel, terwijl acties van rivalen of vijanden als zeeroverij en onacceptabel geweld werden veroordeeld. Echter, als de macht van de Compagnie in de situatie niet toereikend was, moest de Compagnie het (mogelijk gewelddadig) gedrag van anderen tolereren en konden zij weinig uitrichten tegen beschuldigingen van zeeroverij. Dit kon per gebeurtenis verschillen door de invloed van politieke afspraken, aanwezig materieel en manschappen, en de belangen van de Compagnie.

De connectie die de Compagnie had met geweld en zeeroverij is een lastig onderwerp om te bestuderen en volledig te begrijpen door de subjectiviteit van de bronnen, maar wel een die veel inzicht kan geven over de werking van macht, de rol van geweld bij handel, en de dynamiek en diplomatieke relaties in de Indische Archipel. Voor een hedendaagse observator zijn de keuzes die de Compagnie en andere staten maakten en de toepassing van geweld onacceptabel, en normaliter worden historici op het hart gedrukt om zich bewust te zijn van hun historische horizon. Maar juist een moderne kritische blik kan de subjectiviteit van de Compagnie omzeilen. Soms is het veroordelen en bekritisieren van historische gebeurtenissen noodzakelijk om tot een beter begrip en nieuwe inzichten te komen.

Vandaag de dag worden definities nog steeds bepaald door zij die dit kunnen opdringen aan anderen. Nog steeds worden deze definities beïnvloed en bepaald door bepaalde vormen van macht. Deze vormen van macht zijn in de loop der jaren veranderd, verdwenen, en gecreëerd. Het is daarom belangrijk om ons af te blijven vragen hoe deze definities zijn ontstaan en hoe de nieuwe vormen van legitimiteit en geweld herkend kunnen worden. Wie weet kijken historici over enkele tientallen of honderden jaren terug op beslissingen en handelingen die vandaag de dag worden genomen, en worden deze net zoals tegenwoordig de daden van de Compagnie kritisch en veroordelend besproken? Hopelijk zijn de bronnen die de toekomstige historici kunnen gebruiken veelzijdiger en zijn alle betrokken partijen vertegenwoordigd doordat nu meer en meer mensen toegang krijgen tot communicatiemiddelen en zo meer *agency* krijgen.

Literatuurlijst.

Gebruikte archieven.

Arsip Nasional Republik Indonesia (ANRI), Marginalia to the Daily Journals. <https://sejarah-nusantara.anri.go.id>

Cape Town Archive (CTA), <http://databases.tanap.net/vocrecords/>

Nationaal Archief (NA), Archief van de VOC (VOC), 1.04.02.

Nationaal Archief (NA), Digitale VOC-archieven van de Tamil Nadu Archieven in Chennai, 1.11.06.11.

Literatuur.

Andrade, T., *Lost Colony. The Untold Story of China's First Great Victory over the West* (Princeton 2011).

Benton, L., 'Legal Spaces of Empire: Piracy and the Origins of Ocean Regionalism', *Comparative Studies in Society and History* Vol. 47, No. 4 (2005).

Blussé, L., 'Brief encounter at Macao', *Modern Asian Studies* Vol. 22, No. 3, *Special Issue: Asian Studies in Honour of Professor Charles Boxer* (1988) 647-664.

Borschberg, P., *The Singapore and Melaka Straits. Violence, security and diplomacy in the 17th century* (Singapore 2010).

Bosma, U., Enslavement, being a slave and trying to escape: in search of testimonies for the Indonesian archipelago in the second half of the nineteenth century. Presentatie gegeven tijdens de Being a Slave: Indian Ocean Slavery in Local Context in Leiden op 29-05-2017.

Coolhaas, W. PH., *Generale missiven van gouverneurs-generaal en raden aan heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie. Deel 12, 1750-1755* ('s Gravenhage 1960).

Coolhaas, W. PH., 'Een Indisch verslag uit 1631, van de hand van Antonio van Diemen', *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap. Deel 65* (1947) 1-237.

Dua, J. 'A Modern-Day Pirate's Port of Call', *Middle East Report* Vol. 40, No. 256 (2010) 20-23.

Eklöf, S., *Pirates in paradise. A modern history of Southeast Asia's maritime marauders* (Kopenhagen 2006).

Gaynor, J.L., *Intertidal history in island Southeast Asia. Submerged genealogy and the legacy of coastal capture* (Ithaca 2016).

Gaynor, J.L., 'Piracy in the Offing: The Law of Lands and the Limits of Sovereignty at sea', *Anthropological Quarterly*, Vol. 85, No. 3 (2012).

Gentilis, A., *De Iure Belli Libri Tres*, Edi: Thomas Erskin Holland (Londen 1877)

Hallema, A., 'De lotgevallen van den opperkoopman-vrijburger Hendrick Bruystens van Gorcum en zijn conflict met den Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen. Een aanvulling op de jongste Coen-biographie, alsmede een bijdrage tot de geschiedenis der eerste vrijburgers in Ned. Oost-Indië, en tot die van de practijk der Indische strafwetgeving tijdens Gouverneur-Generaal Coen' *De Indische Gids* Vol. LVII No. 9 (1935).

Hart, M. 't, 'Kaapvaart en staatsmacht. Dilemma's van de geprivatiseerde oorlogvoering op zee', *De zeventiende eeuw* 13 (1997) 425-435.

Hout, B. van den, *De belegering van Fort Zeelandia. Hoe een klein Nederlands fort vocht tegen een legendarische piratenzoon* (Scriptie Bachelor Geschiedenis VU, Amsterdam 2014).

ICC International Maritime Bureau, *Piracy and armed robbery against ship: report for the period 1 January – 31 December 2016* (London 2017).

Ittersum, M.J. van, 'Hugo Grotius in Context: Van Heemskerck's Capture of the "Santa Catarina" and its Justification in "De Jure Praedae" (1604—1606)', *Asian Journal of Social Science*, Vol. 31, No. 3 (2003) 511-548.

Kampen, N.G. van, *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa, of Verhaal van de togten, ontdekkingen, oorlogen, veroveringen en inrigtingen der Nederlanders in Aziën, Afrika, Amerika en Australië: Van het laatste der zestiende eeuw tot op dezen tijd* (Haarlem 1831).

Kidambi, M., 'Indian Names: A Guide for Science Editors', *Science Editor* Vol. 31, No. 4. (2008) 120-121.

Kurup, K.K.N., *India's Naval Traditions. The Role of Kunhali Marakkars* (New Delhi 1997).

Leur, J.C. van, *Indonesian Trade and Society: Essays in Asian Social and Economic History / by J.C. van Leur* (Den Haag 1967).

Lorge, P.A., *The Asian military revolution. From gunpowder to the bomb* (Cambridge 2008).

Niemeijer, H.E., *Batavia. Een koloniale samenleving in de 17de eeuw* (Amsterdam 2012).

Ota, A., 'The Business of Violence: Piracy around Riau, Lingga, And Singapore, 1820-1840', in: R. J. Anthony (ed.), *Pirates, Pervasive Smugglers: Violence and Clandestine Trade in the Greater China Seas* (Hong Kong 2010) 127-141.

Parmentier, J., Davids, C.A. en Everaert, J., *Peper, plancius en porselein. De reis van het schip Swarte Leeuw naar Atjeh en Bantam, 1601-1603* (Zutphen 2003).

Reid, A. 'Violence at Sea: Unpacking "Piracy" in the Claims of States over Asian Seas', in: R. J. Anthony (ed.), *Pirates, Pervasive Smugglers: Violence and Clandestine Trade in the Greater China Seas* (Hong Kong 2010) 15-26.

Rossum, M. van, *Werkers van de wereld. Globalisering, arbeid en interculturele ontmoetingen tussen Aziatische en Europese zeelieden in dienst van de VOC, 1600-1800* (Hilversum 2014).

Rossum, M. van, *Kleurrijke tragiek: de geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC* (Hilversum 2015).

Stern, P.J., "'A Politie of Civill & Military Power". Political Thought and the Late Seventeenth-Century Foundations of the East India Company-State', *Journal of British Studies*, Vol. 47, No. 2 (2008) 253-283.

Velthoen, E.J., *Contested Coastlines: Diasporas, Trade and Colonial Expansion in Eastern Sulawesi 1680-1905* (PhD promotie onderzoek, Perth 2002).

Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Deel XXXIX ('s Hage 1880).

Warren, J.F., 'A Tale of Two Centuries: The Globalization of Maritime Raiding and Piracy in Southeast Asia at the End of the Eighteenth and Twentieth centuries' In: P. Boomgaard *A World of Water. Rain, Rivers and Seas in Southeast Asian Histories* (Leiden 2007) 125-152.

Warren, J.F., *The Sulu zone 1768-1898 : the dynamics of external trade, slavery, and ethnicity in the transformation of a southeast Asian maritime state* (Singapore 1981).

Warren, J.F., *Pirates, prostitutes and pullers: explorations in the ethno- and social history of Southeast Asia* (Quezon City 2009).

Wetering, H.C.M. van de, 'De VOC en de kapers van Angria. Een expeditie naar de westkust van India in 1739', *Tijdschrift voor zeegechiedenis*, Vol. 10, Afl. 2, (1991) 117-130.

Wolf, E.R., *Europe and the People Without History* (London 2010).

Yin, R.K., *Embedded study research. Design and Methods* (3e druk; Los Angeles 2003).

Websites.

Alle websites zijn voor het laatst bezocht op 23/02/2017.

<http://www.gahetna.nl/> Website van het Nationaal Archief in Den Haag.

<http://gtb.inl.nl/> Web-applicatie waarmee woordenboeken van oude vormen van de Nederlandse taal kunnen worden doorzocht.

<http://www.legislation.gov.uk> Website van The National Archives in Kew, waar alle Britse wetgeving wordt bijgehouden.

<http://resources.huygens.knaw.nl/vocglossarium> Glossarium van VOC termen samengesteld door het Huygens Instituut.

<https://sejarah-nusantara.anri.go.id/> Website van het Arsip Nasional Republik Indonesia archief in Jakarta.

<http://www.tanap.nl/> Website van het TANAP project.

<http://wetten.overheid.nl> Website van de Nederlandse overheid, waar alle Nederlandse wetten opgezocht kunnen worden.

Afbeeldingen.

Alle figuren afkomstig uit de collectie van Rijksmuseum, behalve wanneer anders aangegeven. Objectnummers verwijzen naar collectie van Rijksmuseum.

Figuur 1: Julius Milheuser, naar I. Vinckboons, *Gezicht op Batavia* (1619 – 1680). Objectnummer RP-P-1975-226

Figuur 2: Anoniem, *Gezicht op Macao* (1632). Objectnummer RP-P-OB-75.471.

Figuur 3: Isaac Ledeboer, naar Matthijs Balen, *Portret van Cornelis Jansz Speelman* (1702-1749). RP-P-1920-906.

Figuur 4: Jansz Boudewijn Vonk, *Het Plan van het Eyland Edam, gelegen omtrent vier uren Noordwaarts van de stad Batavia* (1734). Nationaal Archief 4.VEL inv.nr. 480.

Figuur 7: Anoniem, *Portret van Maratha vorst Shivaji met uitvoerig Hollands onderschrift op de versierde omlijsting* (1680). RP-T-1972-25

Figuur 10: Anoniem, *Plattegrond van Bantam* (1596-1598). RP-P-OB-80.245.

Figuren 2, 3, en 7 tot en met 20 zijn door mij vervaardigd.

Bijlagen.

Bij deze masterscriptie horen vier bijlagen die gerefereerd worden in de tekst. Door de omvang van beide datasets is uitprinten en/of toevoegen aan de scriptie zelf niet mogelijk. Ook gaat een belangrijke functionaliteit van Bijlage A verloren in niet-digitale vorm, namelijk de directe links naar de bijbehorende scans op de Sejarah Nusantara website. Om deze redenen staan beide datasets online, zodat zij vrij te downloaden zijn. Bijlage C, de transcriptie van de rechtszaak die in hoofdstuk 3 werd besproken, staat hieronder in tekst.

Bijlage A - ANRI Dataset is te raadplegen met de volgende link:

<https://www.dropbox.com/s/uqirl4s1cx86hgr/Bijlage%20A%20-%20ANRI%20Dataset.xlsx?dl=0>

Bijlage B – TANAP Dataset is te raadplegen met de volgende link:

<https://www.dropbox.com/s/kpohzmebm20fni5/Bijlage%20B%20-%20TANAP%20Dataset.xlsx?dl=0>

Bijlage D - Documentatie van de Datasets – ANRI en TANAP is onder Bijlage C bijgevoegd.

Bijlage C - Transcriptie.

Relaas van de goederen, dat de Mooren, van Madapollij gestolen hebben, gent: Coenja Madoe, uijt het vaartuijg, toebehoorende Massanasinaij, tabax Pagter, tot Goa.

Op den 7: Meij 1747: vertreckende van Tallicheerij¹⁶⁶, ik Zoqusinaij, volk van bovengenaemde Massasinaij, en den tandel van het vaartuig Francisco Alfonzo, hieven wij de coerts naar Goa, 's anders daags den 8: vande selve maand regt, voor de Caab de Mantedellij, komende ontmoetede wij den dief van Madapollij, Coenjamoe, zij aanboort klampende, waare wel versien binnen boort tredende, bragten zij de tandel een cap op de arm toe, en naderhand de ondervolgende goederen beginnen te rooven.

25: packen met tabak

3: koperen potten

2: idem tambios

1: "" leepel

2: eijseren leepel

1: koperen keetel

1: idem tambio

2: caatjes

7: kleetjes

5: neusdoeken

3: stux caatjes

2: kleetjes

1: rooijs (...)

2: Raarpatus

11: stux cabaijen

2: tulbanden

1: fluweelen muts

1: paar schoenen gent: pallanpoes

¹⁶⁶ Het huidige Thalassery, ten Noorden van Cochin.

1: Sulveren Cadeadechawij
 1: stuk waxc doek
 4: stux verfdoecken
 28: ropias van de mattroosen
 37: waijers
 1: broek
 2: hemden
 1: rock
 5: cambilies
 4: pakken rijst
 1: zack met rijst
 40: cogels
 ½ dangaij met cruijd
 2: Snaaphanen
 50: vuur steekers
 13: stux messen
 2: fs: vaatten musschaten
 2: vusdoecken
 1: Iscretaris, daar in geslooten eeniges papieren en geld, get: hier onder volgt,
 23:1/2 ropias
 9: ducaten
 1: goude knopen
 2: paarlen
 2: robeijnen

Naar dat zij boven gen:de goederen hebbe geplundert, zij zijn naarde Zuijd gestevend, wij dat siende, dagte dat zij ijewers soude gaan, aanleggen, gelijk wij hier ook, tesamen op Cannanoor zijn gehouwen, het opperhoofd dit bekent maekende, heeft gem: opperhoofd hier naer laten, verneemen, en kreeg notitie hoe dat de roovers zig haar hier ook in de bhaaij ophielt, ende geroofde goederen waren verkopende. Onderstand: was gete: met eenige Caratters, betekenende, de handtekeningen van Zogusinaij, en Francisco de Alfonza tandel, in marginen den 10: mej 1747.

Het verhoor.

Op scannummer 67 staat een kopie van het verhoor van de rover. Twee leden van de Raad van Justitie stelden vragen aan de verdachte, die vervolgens door een tolk vertaald werden. Deze vragen en antwoorden waren als volgt.

1.

Vraag: Eerstelijk te verneemen van des gev: naam, geboorteplaats, ouderdom, waer woonagtig geweest, en wiens onderdaan hij is?

Antwoord: mijn naam is Amadoe, geboorte plaats Maddapallij, ouderdom 20: Jaren, mijn woonplaats is geweest Maddapallij, en ben een onderdaan van Balnoor.

2.

Vraag: Of hij gev: op den 10en van dese maand tot Cannanoor ter requisitie van 't hoofd aldaar, een confessie niet verleent heeft?

Antwoord: Ja.

3.

Vraag: Of hij gev: bij diens Inhoud blijft persisteren?

Antwoord: Ja.

4.

Vraag: Voorts te vragen, hoe het hoofd van 't vaartuijg genaemt is, waarmede hij gev: tot Cannanoor in arrest is geraekt?

Antwoord: Coejem Wal.

5.

Vraag: Waar gem: hoeft woonagtig, en wiens onderdaan hij is?

Antwoord: Hij is woonagtig op Cotta Colan, en onderdaan van Cotta Colan.

6.

Vraag: Met wiens toestemminge denselven het roven ter zee bij den hand genomen heeft?

Antwoord: Uit ordre van den balnoer.

7.

Vraag: Of hij iets moet opbrengen aan de geene, die hem tot het roven consent vergunt heeft?

Antwoord: 't Hoofd van 't vaartuijg moet iets op brengen.

8.

Vraag: 't Zedert wanneer, dan wel hoelang gew: hoofd ter roof gevaeren heeft?

Antwoord: Al voor mijn geboorte.

9.

Vraag: Hoeveel vaartuijgen door denselven ten gemelten sijnde worden gebruikt en hoe groot ijder denselven is?

Antwoord: Een vaartuijg van 5: lasten.

10.

Vraag: Van hoeveel vaartuijgen dito hoofd sig meester gemaekt heeft, en aan wie deselve toebehoort hebben?

Antwoord: Ik ben dit jaar voor de eerste keer als coelij mede geweest en wij hebben maar een vaartuijg van Canara genomen.

11.

Vraag: Of den gev: van 't begin af, en voor wat beloning hem gedient heeft?

Antwoord: Ik heb gem: hoofd dit jaar maar 1½ maand gedient voor 3: repijen d' maand.

12.

Vraag: Hoe groot het vaartuijg is, met het welke hij gevangen op Cannanoor is genomen?

Antwoord: 5 lasten groot.

13.

Vraag: Wiens onderdanen de agt mooren zijn, die door voorm: hoeft, in plaats van gelijk getal weggelopen tot Cannanoor zijn aangenomen?

Antwoord: Onderdanen van Libie.

14.

Vraag: Hoe deselve genaamt zijn, en waar woonagtig?

Antwoord: Zij wonen op Cannanoor maar weet hunne namen niet.

15.

Vraag: Aan wie de 6 andere vaartuijgen, die in geselschap van het genomen Goase vaartuijg zijn geweest, toe behooren?

Antwoord: Van de kooplieden van Canara.

16.

Vraag: Offe meermaels de geroofde goederen op Cannanoor gebragt en verkogt hebben?

Antwoord: Ja.

17.

Vraag: Soo ja tevragen, hoeveel maelen sulx geschiet is, aan wie, en waar in die goederen bestaan hebben?

Antwoord: Wij hebben maar een maal rijst aan de coopliden tot Cannanoor verkogt terwijl ik met gem: roof gevaren heb.

18.

Vraag: Hoedaenig de geroofde goederen of d' provenuien daarvan, onder haar werden verdeelt?

Antwoord: Wij krijgen niets van t' geroofde.

19.

Vraag: Of meergem: hoofd een rijk man, en op Cannanoor aan imand geparenteert is?

Antwoord: Hij is een rijk man, maar is aan niemand op Cannanoor geparenteert.

20.

Vraag: Waar, of bij wie hij op Cannanoor plagt te logeren, wanneer hij daar quam?

Antwoord: Bij een zeker Cavilaar op Cannanoor.

21.

Vraag: Of degeene, die 't gebied op de Basaar voerd, geen kennis heeft, aangaande de roof, die door gewaagde hoofd word gepleegt?

Antwoord: Dat weten ze al te maal.

22.

Vraag: Wie de geene is geweest die den tandel van het genomen Goase vaartuijg een kap toegebragt heeft?

Antwoord: Dien tandel heeft waat een slag met de vuist gekregen maar weet niet van wie.

23.

Vraag: Of indien de volkeren van gem: vaartuijg haar teweer hadden gesteld, zij dan aan het kappen en vermoorden niet souden gegaan hebben?

Antwoord: Neen.

24.

Vraag: Of sulx meermaels ontrent andere vaartuijgen niet is gebeurt?

Antwoord: Of 't meermalen gebeurt is, dat weet ik niet, maar bij mijn tijd niet.

25.

Vraag: Hoeveel menschen zij op soodanigen wijs vermoord hebben?

Antwoord: Bij mijn tijd is niemand vermoord.

26.

Vraag: Of den gev: op Cannanoor niet heeft opgegeven, dat hij soude genaamt wesen Cottij Collan de Amadoe.

Antwoord: Ja.

27.

Vraag: En dat voorsz: hoofd genaemt is Cottim Collan Coenja Amadoe?

Antwoord: Ja.

28.

Vraag: Hoe 't komt dat zij met hun beijden bijnae een en deselve naam hebben?

Antwoord: Omdat wij van een geboorte plaats zijn.

29.

Vraag: Of zij geparenteert zijn, en hoe nae met malkander bestaanen?

Antwoord: Wij zijn niet geparenteert.

30.

Vraag: Hoe ver, en werwaarts Madapallij van Cangare gelegen is, en Cangare van Malje?

Antwoord: ½ mijl Zuidw: van Cangare, en Cangare legt 1 mijl van Malie.

Op scan 72 staat een tweede horing met de gevangene.

1.

Vraag: Hoe ver, en westwaarts Cotta Colam van Madapallij gelegen is.

Antwoord: Na mijn gedagten 12 mijlen Noostwaarts van Madappallij.

2.

Vraag: Of het hoofd van voorsch: roofvaartuig Coenjamoe ook een onderdaan niet is van den Balnoor?

Antwoord: Ja.

3.

Vraag: Waar gem: Coenjamoos geboorte plaats is.

Antwoord: Cotta Colam.

4.

Vraag: Wie den heerscher is van Maddapallij en Cotta Colam, dan wel wie deselve toekomen?

Antwoord: Den balnoor.

5.

Vraag: En dewijl den gev: op ant 28: zegt, dat hij en voorm: Coenjamoe van een geboorte plaats zijn,

zoo word hem gev: gevraagd hoe hij dan op ant: 1 heeft opgegeven, dat zijn geboorte plaats Maddapallij is.

Antwoord: Maddapallij en Cotta Colam is bij ons een.

6.

Vraag: Indien de volkeren van 't genomen Goase vaartuig haar te weer hadden gestelt, en 't zelve zoo ligt ter roof niet hadden overgegeven, wat zij rovers dan zouden gedaan hebben?

Antwoord: Wij zouden niets gedaan hebben.

7.

Vraag: Of ze dan daar tegens geweld niet zouden gebruiken en dus haar gedwongen hebben om 't zelve over te geven?

Antwoord: Als zij geweld gebruikt hadden, dan zouden wij ook geweld gebruikt hebben.

8.

Vraag: Wie de gene zijn, die behalven gem: Coenjamoe om die streek ter roof varen, bij namen op te geven?

Antwoord: Ik ken geen andere rovers van mijn natie als mijn gewezen hoofd Coenjamoe die alleen van den Balnoor consent heeft ten roof te varen.

9.

Vraag: Aan wie de rijst toebehoort heeft, die zij op Cannanoor verkogt hebben?

Antwoord: Voor 't rooven van gem: Goas vaartuig hebben wij die rijst geroort uit een vaartuig van een Canarijns¹⁶⁷ koopman van Canara, welk vaartuig wij vervolgens hebben los gelaten.

10.

Vraag: In hoe veel packen deselve bestaan heeft, en omtrent welke plaats genomen?

Antwoord: digt bij 't land van Canara hebben wij die rijst bestaende in 123 zacken uit gem: Canarijns vaartuig gerooft.

11.

Vraag: Hoe veel dagen voor 't nemen van meer gem: Goas vaartuig zulx geschiet is?

Antwoord: 10 dagen voort nemen van 't Goas vaartuig hebben wij gem: rijst gerooft.

12.

Vraag: Of voorsch: Coenjami mede op Maddapallij niet woonagtig is.

Antwoord: Ja.

Scan 78. Vonnis.

Reinicus Siersma, Commandeur en oppergebieder der custen Mallabaar, Canara en Wingurla.

Met aandacht hebbende gelesen en geaefumeert den schriftelijke Eijsch en daar op genomen conclusie ad mortem door den koopman en fiscaal deser commanderije Nicolaas Bowijn ex officio onder dato 23: Junij 7: weeken in Justitieelen Raade g'exhibeert tegen den moor Cottij Colland

¹⁶⁷ Werkvolk uit Canara, een plaats ten Noorden van Cochin.

d'Amadoe inwoonder tot Madapallij en onderdaan van den Balnoor van Bargare, thans 's leeren gevangen over zee-roverije, welke conclusie bij dissinitive sententie van gem: Raad onder dato 7: deser, gemeld, in so verre is geavoueert, dat hij gevangen gecondemneert is geworden omme te werden gebracht ter plaatse daar men gewoon is crimineels sententien te executeeren, en aldaar aan den scherpreger overgelevert wesende, met een strop om den hals aan een stijl der galge gebonden, vervolgens strengelijk gegeesseld, gebrandmerkt, en voor den tijd van vijftwintig jaren in de ketting geklonken te worden, om ingevolgen van dien aan 's Comp: gemeenen werken voor de kost te arbeijden, dan wel dat denselven als een onderdaan van den balnoor van Bargare onderkooning aan 't rijk Collastaj tot conservatie der contracten en alliantien, aan zijnen wettigen heer en competenten regter gem: koning van Colastrij ter straffe tewerden overgegeven met confiscatie noghtans van het roofvaartuig en de daar in bevonden goederen, de helfte voor d' E: Comp: en weder helft voor den aanbrenger;

Soo is 't dat wij na rijpe overwegingen van al 't geene ter zaeke is dienende, ons met het gewijsde van den regter hebben geconfirmeert gelijk wij het selve confirmeeren en atterobeeren bij desen, namentlijk om voorsch: delinquant aan sijnen wettigen heer en competenten Regter den Koning van Colastrij ter straffe overtegeven met confiscatie van het roofvaartuig en dies inlading.

Actum in de stad Cochim den 18: Julij Anno 1747.

Bijlage D: Documentatie van de Datasets – ANRI en TANAP.

Gebruikte Archieven

ANRI: Arsip Nasional Republik Indonesia.

TANAP: <http://www.tanap.nl>

Samensteller Datasets

Bram van den Hout

Taal van Datasets

Nederlands en 17^e en 18^e eeuw Nederlands.

Uitleg over gebruik dataset.

Minstens net zo belangrijk als de inhoud van de bronnen zelf, zijn de datasets, omdat verbanden worden ontdekt die anders niet duidelijk waren geweest. Om deze verbanden te ontdekken, moeten waarden worden gevonden die terugkomen in elke bron zodat ze vergeleken kunnen worden. Helaas zijn de bronnen niet uniform, waardoor informatie anders genoteerd is, of zelfs kan ontbreken. Dit is echter niet verrassend, aangezien deze bronnen een periode van ongeveer 150 jaar beslaan. Zoals al gezegd wijken de twee datasets voor een deel van elkaar af, en hoewel het lezen en gebruiken van deze datasets niet veel problemen zou moeten opleveren, is het toch belangrijk de categorieën te bespreken.

De ANRI-dataset is gemaakt met behulp van de zoekmachine van de Sejarah Nusantara website, en de categorieën heb ik zelf gemaakt om zo relevante informatie te tonen:

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	Inv.nr	Folio	Datum	Jaar	Inhoud	Gebied	Namen Zeerovers	Transcriptie	Link	Opmerking

Figuur 21 - Categorieën van ANRI-dataset.

Inv.nr: Het inventarisnummer waarin de tekst zich bevindt.

Folio: het folio waar de tekst begint.

Datum: de datum die in de tekst vermeld wordt.

Jaar: het jaar, zodat sorteren op jaartal overzichtelijker is.

Inhoud: de tekst die in de marge staat, en doorzoekbaar is met de zoekmachine.

Gebied: als er een specifiek gebied of plaats wordt genoemd, wordt dit hier vermeld.

Namen Zeerovers: als zeerovers bij naam worden genoemd, worden deze hier vermeld.

Transcriptie: voor enkele bronnen heb ik een transcriptie gemaakt, die in dit veld zijn opgenomen.

Link: de directe link naar de scan op de Sejarah Nusantara website.

Opmerking: Relevante opmerkingen en observaties, maar ook vermelding van alle folio die de tekst beslaat.

De TANAP-dataset is gemaakt met behulp van de zoekmachine van de TANAP website én de scans op de website van het Nationaal Archief. Deze dataset bevat minder categorieën ten opzichte van de ANRI-dataset, doordat de zoekresultaten minder informatie bevatten. De categorieën zijn in het Engels, om de bestaande categorieën van de TANAP website te behouden. Dit voorkomt conflicten bij het zoeken. Deze categorieën zijn:

	A	B	C	D	E	F	G
1	Year	Description	Repository	Fonds code	Item no.	Section	Page

Figuur 22 - Categorieën van ANRI-dataset.

Year: het jaar waarin de tekst werd vervaardigd.

Description: de samenvatting die TANAP heeft toegekend aan de tekst. Meestal afgeleid uit de marges of de inhoudsopgave van de bron.

Repository: het archief waarin de bron zich bevindt. In deze dataset is dit in alle gevallen het Nationaal Archief (NA).

Fonds code: het nummer van het archiefinventaris. In deze dataset is dit in alle gevallen 1.04.02, het VOC-archief.

Item no.: het inventarisnummer waarin de tekst zich bevindt.

Section: het archiefbestandsdeel waarin de tekst zich bevindt.

Page: de paginanummers waarop de tekst staat, het eerste getal geeft aan op welke pagina de tekst begint, en het tweede getal geeft aan waar deze eindigt.

Uiteindelijk zijn in de dataset alleen de zoekresultaten van de trefwoorden rover, roover, zeerover, en zeeroover, opgenomen. Dit betekent dat veel bronnen die over zeeroovers gaan, hoogstwaarschijnlijk niet zijn opgenomen in de dataset. Echter, het vinden en filtreren van zoekresultaten die zouden worden gevonden met minder brede termen zou maanden zo niet jaren aan werk opleveren. Hoewel ANRI een thema (dat wil zeggen, een verzameling bronnen die handmatig hetzelfde onderwerp zijn toegekend) over zeeroovers op de website had staan, werd al snel duidelijk dat dit thema bij lange na niet compleet was. De bronnen die via dit thema zijn gevonden vormen maar een klein aandeel van het totaal in de ANRI dataset: de meerderheid is handmatig gevonden door zoekresultaten te bekijken.

Ook zijn de meer generieke benamingen, zoals dieven of bandieten, niet opgenomen in de dataset omdat de kans op irrelevante bronnen bij deze trefwoorden (te) groot zou zijn. De twee datasets zijn uiteindelijk alsnog groot genoeg geworden voor kwantitatief onderzoek: de ANRI dataset bevat 246 bronnen en de TANAP dataset heeft er 102. Beide datasets bevatten de volgende informatie: jaar, datum (Alleen ANRI), korte beschrijving, archief, en indexnummer. Verder heeft de ANRI dataset ook nog de volledige datum en een link naar de digitale scan, en heeft de TANAP dataset de relevante plaatsen of gebieden.

Het werd snel duidelijk ik geen voorselectie van bronnen kon maken op basis van interpretatie: het ontbrak mij aan de juiste kennis om vooraf te bepalen welke resultaten wel of niet relevant waren. Dit had tevens twee grote voordelen: ten eerste wist ik door meer onderzoek (belangrijke) bronnen over zeeroovers te identificeren die ik anders had verwijderd uit de dataset, en ten tweede omdat andere onderzoekers met andere onderzoeksdoelen deze dataset kunnen gebruiken.